

Spis treści

Wstęp	2
1. Konsekwencje przepływu siły roboczej.....	4
1.1.Międzynarodowe przepływy zasobów pracy.....	4
1.2.Historia światowych migracji.....	7
1.3.Demografia XX i XXI w. w kontekście emigracji, trendy.....	9
1.4.Bariery emigracji.....	10
1.5.Międzynarodowa migracja pracy – przyczyny.....	12
1.6.Międzynarodowa migracja pracy – skutki.....	16
2. Współczesne migracje Polaków.....	24
2.1.Źródła danych statystycznych.....	24
2.2.Imigranci w kraju emigracji.....	25
2.3.Polska emigracja sprzed akcesji Polski do Unii Europejskiej.....	28
2.4.Emigracja Polski po przystąpieniu do Unii Europejskiej.....	34
2.5.Polacy na emigracji – przykład Wielkiej Brytanii.....	41
3. Wyniki badania bezpośredniego.....	46
3.1.Metodologia badania.....	46
3.2.Konstrukcja kwestionariusza.....	50
3.3.Rozkład próby badawczej.....	56
3.4.Wyniki badania.....	59
3.5.Analiza zależności i różnic.....	66
Zakończenie	74
Spis rysunków.....	77
Spis tabel.....	77
Spis wykresów.....	78
Spis literatury.....	80
Spis źródeł internetowych.....	83
Spis innych źródeł.....	83

Wstęp

Już samo ujęcie historyczne migracji zwraca uwagę na ciekawość tego zjawiska, które od początku towarzyszyło ludzkości. Przyciąga ono swoją złożonością uwagę uczonych na całym świecie, którzy starają się je dokładnie zmierzyć, postawić odpowiednie hipotezy czy też odkryć występujące zależności w związku z ruchami migracyjnymi. Ów zjawisko jest bardzo ważne zarówno dla historii Polski, jak i w czasach współczesnych, kiedy to liczba Polaków jest znacznie rozproszona po świecie. W ostatnich latach, zwłaszcza po przyłączeniu Polski do Unii Europejskiej, które miało miejsce dnia 01.05.2004 r. nastąpiła intensyfikacja ruchów migracyjnych Polaków. Sytuacja na europejskich rynkach pracy zmieniła się, wpływając korzystnie na zwiększenie się możliwości migracyjnych Europejczyków. Poprzez nowe perspektywy wiążące się z podjęciem legalnej pracy w państwach należących do Unii Europejskiej oraz większe możliwości samorealizacji i poprawy jakości swojego bytu poza krajem zamieszkania, spotęgowana została skala polskich imigrantów. W obecnych czasach życie poza krajem ojczystym stało się bowiem czymś całkiem powszechnym. Obecne migracje przy zatartych granicach państw, zwłaszcza w Unii Europejskiej wpłynęły na znaczną dywersyfikację celów, w jakich ludzie wyjeżdżają. Okazało się bowiem, że na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat charakter polskiej migracji diametralnie się zmienił. Nie mamy obecnie do czynienia wyłącznie z migracją w celach zarobkowych, o określonym wcześniej czasie jej trwania, natomiast pojawiły się inne jej rodzaje, często nawet o celowości pozaekonomicznej.

Jednym z ciekawszych pytań w tematyce migracji, które budzi wiele kontrowersji na arenie publicznej jest kwestia powrotu z emigracji. W ramach ów pracy podjęto się zbadania opinii i postaw polskich emigrantów wobec powrotu do kraju ojczystego, co stało się jej celem głównym. Literatura, która okazała się niezwykle pomocna w jej tworzeniu to w większości najnowsze dostępne raporty dotyczące emigracji, zarówno polskich jak i zagranicznych autorów, ponadto opracowania o migracjach, dane prezentowane przez takie instytucje jak: Ośrodek Badań nad Migracjami, Główny Urząd Statystyczny, Komisję Europejską, a także brytyjski Urząd Skarbowy i Celny - HM Revenue & Customs czy też instytucje prywatne i inne. Przeprowadzono badanie ankietowe na populacji Polaków w Wielkiej Brytanii, które miało na celu wykazać, jakie są ich plany w związku z powrotem do Polski, a także określić przyczyny ich emigracyjnego wyjazdu, ewentualne powody, dla których byłiby w stanie wrócić do ojczyzny czy też ich stosunek do warunków, w jakich znaleźli się, pracując w Wielkiej Brytanii. Najważniejszym aspektem przeprowadzonego

badania bezpośredniego było określenie postaw i opinii polskich emigrantów na obczyźnie wobec powrotu do Polski. W tym celu podjęto się przeprowadzanie testów statystycznych, takich, jak: test niezależności chi-kwadrat, korelacja rho-Spearmana, test U Manna-Whitneya i test Kruskala-Wallisa. Dostrzeżono zależności, których tematu nie poruszono we wcześniej analizowanych dotychczas badaniach o migracjach..

Podając się tematu emigracji nie można pominąć kwestii związanych z konsekwencjami ruchów migracyjnych, zwłaszcza tych dotyczących przemieszczania się siły roboczej. Stąd też, w pierwszym rozdziale podjęto się charakterystyki migracji, przedstawienia historii ruchów migracyjnych, powiązań migracji z demografią państw, które stały się punktem wyjścia do analizy polskich emigrantów. Liberalizacja przepisów i otwarcie granic odbiło się jednak niekorzystnie na rejestrowaniu wielkości migracji w poszczególnych krajach. Ciężko jest bowiem zdobyć obecnie rzetelną i dokładną wiedzę dotyczącą natężenia, charakteru i konsekwencji ruchów migracyjnych. Są one bowiem zjawiskiem dynamicznym, przez co sporządzane raporty czy też prezentowane przez instytucje państwowe dane szybko ulegają dezaktualizacji, bądź dotyczą wyłącznie zjawisk z przeszłości.

W ramach drugiego rozdziału pracy udało się zebrać niezbędne wiadomości i dane statystyczne, które umożliwiły przedstawienie i charakterystykę polskich migracji, zarówno przed, jak i po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Warto podkreślić, iż polscy emigranci stanowią stosunkowo dużą grupę spośród innych europejskich migrantów w dzisiejszych czasach, stąd też badania związane z Polakami na obczyźnie są uważane za bardzo ciekawy obszar badawczy. Dlatego też, w trzecim rozdziale zaprezentowano rezultaty przeprowadzonych przez autorkę pracy badań ankietowych na grupie badawczej złożonej z polskich emigrantów w Wielkiej Brytanii. W tej części opisana została metoda badawcza, scharakteryzowano także dobór pytań do ankiety, ponadto znalazły się w nim także dostrzeżone zależności, a wykonane testy istotności, umożliwiły zwrócenie uwagi na ciekawe powiązania występujące pomiędzy badanymi zmiennymi. Rezultaty ów analizy przeprowadzonej na grupie badawczej złożonej z 332 respondentów skłaniają do refleksji.

Rozdział 1. Konsekwencje przepływu siły roboczej

1.1. Międzynarodowe przepływy zasobów pracy

Międzynarodowe przepływy zasobów pracy, inaczej: międzynarodowe przepływy siły roboczej stanowią międzynarodowe przepływy czynników produkcji. Obok nich wyróżnić można także transfer kapitału poprzez międzynarodową działalność pożyczkową oraz międzynarodowe powiązania łączące się z powstawaniem korporacji wielonarodowych. Porównując ów czynniki do handlu międzynarodowego możemy stwierdzić, iż generują one więcej problemów politycznych, głównie poprzez większe restrykcje (np. ograniczenia migracji, ścisła regulacja inwestycji firm wielonarodowych).¹

Międzynarodowe przepływy siły roboczej zwane są również migracją zewnętrzną. Pojęcie migracja definiowane jest jako „proces przemieszczeń przestrzennych ludzi, zmiany miejsca zamieszkania (pobytu) osób, które przenoszą się z miejsca pochodzenia (miejsca wyjazdu) do miejsca przeznaczenia (miejsca przyjazdu). Obecnie ów zjawisko związane jest ze zmianą miejsca zamieszkania (pobytu stałego lub czasowego) połączone z przekroczeniem granicy administracyjnej podstawowej jednostki terytorialnej. Migracją jest zatem zmiana gminy zamieszkania lub w przypadku gminy miejsko-wiejskiej przeniesienie się z terenów miejskich do wiejskich tej gminy lub odwrotnie”.² Należy tutaj również nadmienić, iż zmianę kraju zamieszkania tak samo kwalifikuje się jako migrację. ONZ przedstawił ten termin prościej, charakteryzując ją jako proces związany ze zmianą pobytu i miejsca zamieszkania na okres roku bądź dłuższy. W skali międzynarodowej może być przedstawiany w dwóch wymiarach:

- emigracji – ma ona miejsce wówczas, gdy opuszczane jest przez ludzi dotychczasowe miejsce zamieszkania w celu osiedlenia się w innym kraju;
- imigracji – gdy do danego kraju napływają osoby z innych krajów w celu zamieszkania.³

Możemy zatem zauważyć, iż emigracja osób z jednego kraju wpływa na wzrost imigrantów w kraju, do którego ów osoby się przenoszą i odwrotnie.

Jeśli chodzi o zjawisko emigracji, J. Black w Słowniku Ekonomii rozumie je jako przemieszczenie się jednostki z jednego miejsca do drugiego. Autor nie dokonuje

¹ P.R. Krugman, M. Obstfeld, *Ekonomia międzynarodowa. Teoria i polityka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 225 i nast.

² Nowa encyklopedia powszechna PWN. Tom 4, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 214.

³ J. Sołdaczuk, Z. Kamecki, P. Bożyk, *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne. Teoria i polityka*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1987, s. 100-104.

szczegółowej wykładni tych miejsc. Można zatem przyjąć, iż emigracja to także zmiana miejsca zamieszkania w obrębie jednego kraju, regionu, województwa.⁴ Niemniej jednak w języku potocznym emigracja jest rozumiana jako wyjazd za granicę, do innego kraju.

Definicja emigracji została także przedstawiona w Encyklopedii PWN, gdzie termin ten oznacza „odpływ” ludzi za granicę, z jednego regionu do drugiego. Podkreśla ona jednak, iż, aby móc mówić o zjawisko emigracji taki wyjazd musi być stały lub długotrwały.⁵ Ów przesłanka wydaje się być zasadna, bowiem wyjeżdżając za granicę np. na wakacje też musielibyśmy taki wyjazd określać jako emigrację, a tak się nie dzieje. Wobec powyższego emigracja jest zjawiskiem związanym z przemieszczeniem się ludności, wyjazdem za granicę, ale na dłuższy okres, przynajmniej kilkumiesięczny. Ponadto należy także dodać, że, aby mówić o tym zjawisku, musi istnieć określony motyw wyjazdu. Zwykle emigracja jest utożsamiana, mówiąc lapidarnie, z ucieczką z kraju w celach zarobkowych, w celach poprawienia standardu życia.

Nieco inna definicja emigracji została przedstawiona przez Ośrodek Badań nad Migracjami. Emigracja jest definiowana jako wyjazd – inny niż turystyczny, wypoczynkowy. Może to być zatem każdy wyjazd, który nie ma znamion turystycznych. Powyższa definicja jest bardzo ogólna, bowiem można wnioskować, iż wyjazd do rodziny, np. na okres kilku miesięcy także należy traktować jako emigrację.⁶

Reasumując powyższe rozważania należy przyjąć, iż emigracja to wyjazd poza granice danego kraju, których motywem są czynniki inne niż turystyczne. Jednocześnie, należy podkreślić, iż jest to wyjazd trwający od kilku do kilkunastu lub kilkudziesięciu miesięcy lub nawet lat. Emigracja jest zatem zjawiskiem, które także jest niejako procesem. Osoba emigrująca zaczyna w ten sposób swój nowy etap w życiu.

W literaturze przedmiotu spotykane są różne klasyfikacje migracji. Jednym z istotniejszych podziałów wydaje się być podział migracji związany z czasem jej trwania. Został on przedstawiony na rysunku nr 1.

Z kolei, warto przedstawić także podział migracji zaproponowany przez Unię Europejską i ONZ. Zgodnie z tą klasyfikacją wyróżnione zostały:

- migracje długookresowe – mają miejsce w przypadku pobytu poza krajem macierzystym przez okres nie krótszy niż dwanaście miesięcy, przy jednoczesnym zamiarze w przyszłości powrotu;

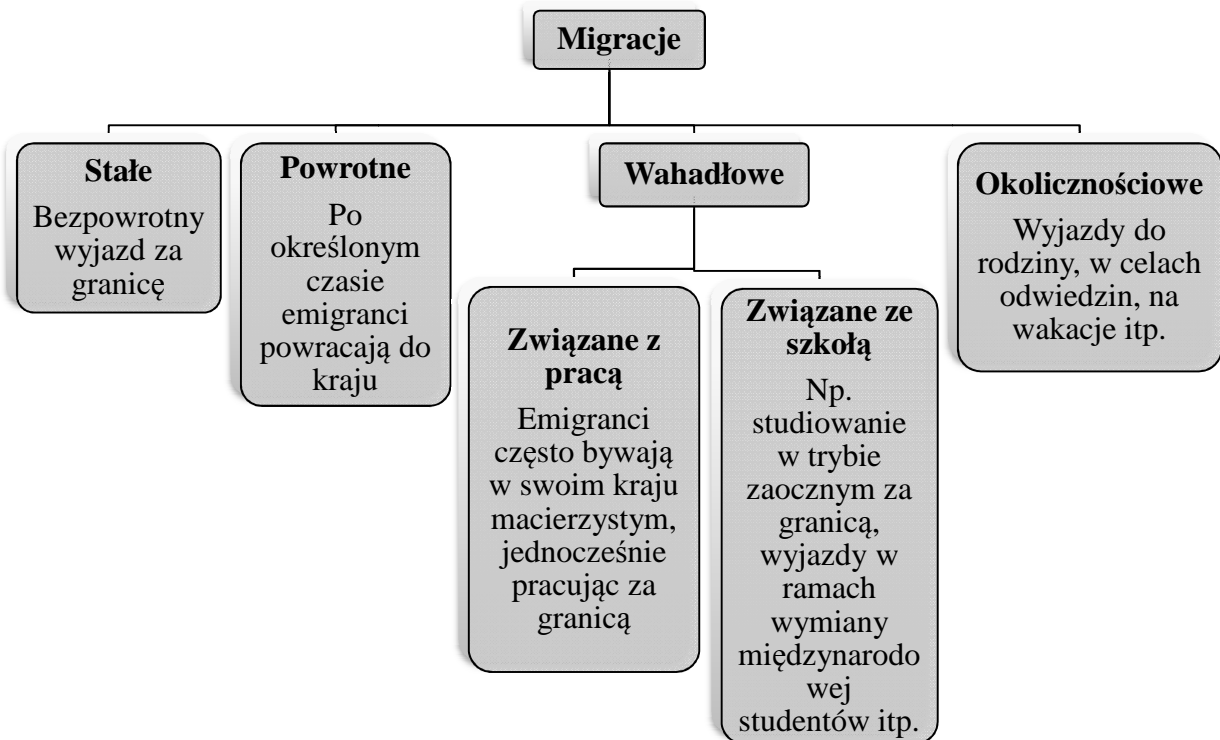
⁴ J. Black, Słownik ekonomii, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 236.

⁵ Encyklopedia Popularna PWN, Warszawa 1999, s. 206.

⁶ Metodologia badania migracji z Polski, Ośrodek Badań nad Migracjami Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2007, s. 19.

- migracje krótkookresowe – pobyt poza krajem macierzystym w okresie krótszym niż 12 miesięcy, są to często wyjazdy sezonowe czy też o charakterze cyrkulacyjnym (w okresie roku wyjazdy i przyjazdy do kraju macierzystego);
- migracje definitywne – wyjazd na stałe, bez zamiaru powrotu do kraju macierzystego.⁷

Rys. 1. Klasyfikacja migracji ze względu na czas jej trwania



Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Barwińska-Małajowicz, K. Puchalska, Międzynarodowe przepływy kapitału i siły roboczej, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010, s. 81.

Jako inne istotne kategorie w temacie migracji zewnętrznych (czyli międzynarodowych) warto wymienić:

- **reemigrację** – emigranci wracają wówczas do ojczyzny, po wcześniejszym jej opuszczeniu, które było dobrowolne;
- **repatriację** – w przeciwieństwie do reemigracji emigranci wracają do ojczyzny po przymusowym jej opuszczeniu w przeszłości. Ów proces łączy się z przywracaniem praw obywatelskich dla tych osób;
- **uchodźstwo** – jest ono nazywane przymusową emigracją, najczęściej związaną z wojnami, rewolucjami, konfliktami politycznymi itp.

⁷ B. Kłos, Migracja zarobkowa Polaków do krajów UE, Biuro Analiz Sejmowych nr 2, Infos 2006, s. 2.

1.2. Historia światowych migracji

W historii ludzkości migracja miała miejsce od zawsze. W starożytności wiązała się z walką o przetrwanie i koczowniczym trybem życia. Powodem przemieszczania się ludności był klimat i jego zmiany oraz występowanie niewystarczającej ilości pożywienia w danym miejscu. Najczęściej wybieranymi terenami, na których osiedlano się były tereny nadmorskie, przyrzeczne czy inne blisko wodnych akwenów. Zapewniały one bowiem pokarm i żyzną glebę oraz możliwości nawadniania pól w celach ich uprawy.

Między kontynentami zaczęto migrować dopiero po wielkich odkryciach geograficznych. Była to migracja o zasiedleńczym i pionierskim charakterze, a zakończenie zagospodarowywania kontynentów poza Europą oraz wystąpienie europejskiej rewolucji przemysłowej (co wiązało się z powstaniem w jej konsekwencji wolnych zasobów pracy) zapoczątkowały czas masowych migracji (pierwsza połowa XIX w.). Osobami emigrującymi byli głównie zrujnowani drobni chłopci oraz bezrobotni mieszczaństwo (utrata pracy w wyniku rozpowszechniania maszyn). W konsekwencji lata 1820-1914 to 47 mln Europejczyków na innych kontynentach. Głównie Brytyjczycy, Irlandczycy, Niemcy czy także Włosi, Portugalczycy, Polacy i inni mieszkańcy Europy Środkowo-Wschodniej. Podstawowymi kierunkami były Stany Zjednoczone, Kanada, Australia, Nowa Zelandia, Brazylia czy Argentyna. Następne dziesięciolecia również wiązały się z masowymi migracjami ze starego kontynentu. Pomiędzy zakończeniem I wojny światowej, a latami 30. XX w. (wielki kryzys ekonomiczny) migrowało 16 mln osób. Do II wojny światowej emigrantami były zazwyczaj osoby bez wykształcenia, z brakiem umiejętności porozumiewania się w językach obcych, często opuszczając swoją ojczyznę bez sprecyzowania docelowego państwa imigracji. Często były to masowe ruchy związane z występującymi w państwach kryzysami ekonomicznymi, ubóstwem, wojnami czy też prześladowaniem, a także systemami politycznymi. Do II wojny światowej liczba osób migrujących zmniejszyła się, jednak wraz z jej zakończeniem wznowiły się szerokie ruchy migracyjne. Zaczął zmieniać się charakter migrantów – swoje kraje zaczęły opuszczać bowiem też osoby wykształcone, wykwalifikowani specjaliści, znający przynajmniej podstawy języka kraju przyjmującego. Warto też dodać, iż II wojna światowa wiąże się z przymusowymi przesiedleniami m.in. obywateli Polski czy Niemiec.⁸

Europa Zachodnia stała się istotnym celem międzynarodowych ruchów migrantów w latach 1950-1973. Po wojnie nastąpił szybki rozwój gospodarczy w Niemczech, Szwajcarii,

⁸ P. Bożyk, Międzynarodowe stosunki ekonomiczne. Teoria i polityka, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 98 i nast.

Francji i krajach Beneluksu, czego konsekwencją braki demograficzne występujące w tych krajach zaczęły być uzupełniane emigrantami dla których zostały otworzone granice tych państw. Byli to głównie Europejczycy z południa, potem z Turcji i krajów Północnej Afryki. Lata 1965-1990 dla krajów rozwijających się to wzrost imigracji z prawie 50 mln do 65,5mln, a dla krajów uprzemysłowionych z 30,4 mln do 54,2 mln. Na świecie w okresie pomiędzy 1975 a 1985 rokiem nieznacznie spadła liczba emigrantów, natomiast już w roku 1990 powróciła do rozmiaru emigracji z 1965 r. Główne ośrodki migracji pomiędzy 1965-1990 to m.in. Stany Zjednoczone, Australia, Wybrzeże Kości Słoniowej czy kraje Bliskiego Wschodu obfite w ropę naftową. Inne wielkości migracji zostały ukazane przez specjalistyczne statystyki (SOPEMI) i odnoszą się one do 14 krajów OECD. Wykazały one 0,4 mln przyrost imigrantów z 1980 do 1995 r. oraz wysokie wahania strumieni migracyjnych, np. rok 1985 to 1,6 mln osób, 1990 to 3,4 mln i 4,4 mln w roku 1995. Jednak według ekspertów dane na temat międzynarodowej migracji to uogólnienia, którymi objęte jest zaledwie 45% światowej migracji. Nie da się bowiem zbadać całej światowej migracji, zwłaszcza utrudnione to jest patrząc na historyczne migracje, gdyż ciężko tak naprawdę oszacować imigrantów ukrytych, przebywających nielegalnie na terytorium danego kraju.⁹

Współcześnie, po II wojnie światowej mamy do czynienia z migracją wewnątrz Europy z takich krajów, jak Turcja, Grecja, państwa Półwyspu Bałkańskiego, Algieria, Maroko, Tunezja do Europy Zachodniej (gł. Niemcy, Francja, Holandia, Luksemburg, Belgia, Włochy, Szwajcaria). Jako inną grupę migrującą przedstawia się Koreę Południową, Wietnam, Filipiny, Meksyk, Brazylię, Chile, Kolumbię i Peru, a kierunkiem ich migracji jest USA, Kanada i Australia. Wielka Brytania to kraj przyjmujący emigrantów swoich byłych kolonii takich, jak Indie, Pakistan czy Sri Lanka. Jako inny kierunek ruchów migracyjnych imigranci ze Sri Lanki, Indii, Pakistanu i Egiptu obierają kraje obfite w zasoby ropy naftowej – Kuwejt, Zjednoczone Emiraty Arabskie czy Arabię Saudyjską. Europa Środkowowschodnia jest także opuszczana dla wyjazdów emigracyjnych do USA, Kanady, Nowej Zelandii i Australii.¹⁰

Rok 2004 był przełomowy dla Unii Europejskiej, gdyż nastąpiło jej powiększenie o 10 państw (Cypr, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia, Węgry). Trzy lata później dołączyły kolejno Bułgaria i Rumunia. W związku z fundamentalną zasadą Unii Europejskiej o swobodzie przemieszczania się osób, kraje UE-15 umożliwiły w bardziej

⁹ B. Liberska (red.) Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 298-300.

¹⁰ P. Bożyk, Międzynarodowe... op.cit., s. 99.

lub mniej restrykcyjny sposób dostęp do swoich rynków pracy oraz systemu zabezpieczenia społecznego dla nowych krajów Wspólnoty. Od początku deklaracje otwarcia rynków pracy ogłoszone zostały w Irlandii, Wielkiej Brytanii i Szwecji. Więcej informacji o tym, co nastąpiło po 2004 roku znajduje się w Rozdziale 2.

1.3. Demografia XX i XXI w. w kontekście emigracji, trendy

100 lat temu światowa populacja oscylowała na 1,5 biliona ludzi. W porównaniu z tamtym okresem, wzrosła już pięciokrotnie. W latach 1970–2005 nastąpiło podwojenie liczby emigrantów na świecie – z 81,5 mln do 191 mln.¹¹ Szacuje się, że obecnie populacja wynosi 7,2 biliona, z czego 232 miliony ludzi to międzynarodowi emigranci, którzy żyją poza krajem swojego urodzenia. Reprezentują oni 3% światowej populacji. Wśród ów emigrantów 59% żyje w krajach bogatych i rozwiniętych na północnej półkuli, podczas gdy na południowej półkuli rozwój nabiera rozpędu. Natomiast inne 740 miliona ludzi na świecie (10% światowej populacji) jest wewnętrznymi emigrantami, którzy przenieśli się z jednego regionu kraju do drugiego, osiedlając się tam. Dla wielu osób żyjących w krajach o średnich lub niskich dochodach, wewnętrzna mobilność – zwykle opierająca się na przemieszczeniu z obszarów wiejskich do miejskich, stała się alternatywą dla emigracji.¹²

Rozwój ekonomiczny w XXI w. cechuje się wysokim wzrostem w średnio i nisko rozwiniętych krajach i niższym wzrostem w państwach wysoko rozwiniętych. Podążając za trendami charakteryzującymi ostatnie dwie dekady, można stwierdzić, iż więcej ludzi udało się wyjść ze skrajnego ubóstwa i coraz więcej osób zaczyna żyć w klasie średniej obecnych i przyszłych gospodarek wschodzących. W wielu z tych krajów, z pewnością spadnie liczba emigrantów do Europy, Północnej Ameryki czy Australii lub nawet będzie miała miejsce migracja powrotna z ów regionów do kraju macierzystego.

Zmiany demograficzne zachodzące w XXI w. są ukształtowane poprzez spadającą liczbę urodzeń oraz dłuższą żywotność. To właśnie te dwa trendy, choć, wydawałoby się niepowiązane ze sobą – razem wpływają na starzenie się społeczeństwa w skali globalnej oraz na produkcję gospodarczą, rynek pracy czy system opieki.

Konwergencja gospodarcza i rosnące dysproporcje demograficzne będą miały wpływ na przyszłość polityki migracyjnej, podnosząc stawkę dla wykwalifikowanych i średnio wykwalifikowanych pracowników. Wiele wysoko rozwiniętych krajów i gospodarek

¹¹ J. Brzozowski, M. Szarucki, Ekonomiczne skutki transferowania zarobków przez emigrantów [w:] Gospodarka Narodowa nr 3/2010, Kolegium Analiz Ekonomicznych SGH, Warszawa 2010, s. 66.

¹² R. Munz, Demography and migration: an Outlook for the 21st Century, Policy Brief no. 4, Migration Policy Institute, Washington 2013, s. 2.

wschodzących opiera swoje gospodarcze i fiskalne modele na założeniu, że obecne demograficzne realia stabilizują populację lub usprawniają i kontynuują ich rozwój. Decyzje dotyczące planowania i finansowania oraz orzeczenia w sprawie opieki społecznej, głównie opieki zdrowotnej czy emerytur, często są opierane na tych założeniach.¹³

Badając światowe gospodarki, ich rozwój oraz problemy z jakimi się zmagają, można pokusić się o przedstawienie dwóch obecnych trendów, mających wpływ na migrację. Zaliczyć do nich można¹⁴:

1. Wzrost konkurencji w obrębie wykwalifikowanej siły roboczej

Coraz więcej państw zaczyna brać udział w globalnym wyścigu po ludzkie talenty i umiejętności. Dajmy tutaj na przykład Chiny, które już zaczęły aktywnie poszukiwać wysoko wykwalifikowanych ekspertów z zagranicy (warto tu nadmienić, iż liczba zagranicznych pracowników w Chinach jest wciąż stosunkowo niska). Już w nie tak odległej przyszłości w Chinach wystąpi spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym, co zaowocuje wzrostem zapotrzebowania na średnio i nisko wykwalifikowanych pracowników, a także na pracowników o wysokich kwalifikacjach, stwarzając konkurencję Europie, Północnej Ameryce czy Australii w zakresie siły roboczej i prezentowanych przez nią umiejętności.

2. Zmiany wzorców wzrostu gospodarczego

Wzrost gospodarczy przeskoczył z krajów o wysokim poziomie rozwoju do państw średniozamożnych i tych o niskim dochodzie. Zgodnie z Międzynarodowym Funduszem Walutowym, wzrost Produktu Krajowego Brutto w krajach rozwiniętych zmalał z 2,9% rocznie (lata 1980-1999) do 1,8% (lata 2000-2013). W krajach wschodzących natomiast roczny wzrost PKB w latach 1980-1999 wynosił 3,6% , w kolejnych natomiast tempo rozwoju niemalże się podwoiło (lata 2000-2013 – 6,1%). Zauważamy tutaj, że z krajów początkowo przyjmujących emigrantów, ludzie zaczynają wyjeżdżać do tych o wyższym potencjale rozwoju, czyli wschodzących. Analizy empiryczne pokazują, że, średnio, tylko kraje z PKB niższym niż 9000\$ miały negatywne saldo migracji (średnie roczne przepływy netto).

1.4. Bariery emigracji

Podejmując się tematu emigracji, nie można przeoczyć scharakteryzowania barier występujących dla osób, które opuszczają swój kraj. Bowiem z procesami migracyjnymi, głównie tymi przybierającymi masowy charakter, mogą się wiązać problemy polityczno-

¹³ Tamże, s. 2 i nast.

¹⁴ Tamże, s. 5 i nast.

społeczne oraz konflikty, nie wykluczając również w niektórych przypadkach takich kwestii jak ksenofobia, która może nasilać się wraz z przyjazdem emigrantów. Rządy państw, do których napływa emigracja mogą stawiać bariery w związku z niekontrolowanym napływem obcokrajowców. Ów kwestie są regulowane przez (abstrahując od prawa wewnętrznego) umowy międzynarodowe, włączając tu także te związane z readmisją.

Readmisja to zjawisko polegające na odsyłaniu nielegalnych emigrantów z państwa przyjmującego do ich kraju ojczystego. Jeśli chodzi o Unię Europejską, postanowienia traktatu z Amsterdamu regulują ten problem wewnątrz wspólnoty. 2 grudnia 1999 r. Rada Unii Europejskiej w wyniku wejścia w życie ów traktatu podjęła uchwałę dotyczącą właśnie klauzul readmisyjnych w umowach wspólnot europejskich, a także tych mieszanych.

Emigrujący na swojej drodze mogą spotykać różnego rodzaju przeszkody, ograniczające, a nawet w niektórych przypadkach zatrzymujące zjawisko migracji do danego kraju. Mogą nimi być np.¹⁵:

- klimat, ukształtowanie terenu, miejsca o zagrożeniu trzęsieniami ziemi, wybuchami wulkanów, tsunami czy wystąpieniu innych kataklizmów;
- znaczne odległości, przez które emigrant musi ponieść wysokie koszty związane z przeniesieniem się;
- język oraz brak możliwości porozumienia się w innym języku jak ojczysty (np. po angielsku);
- inna religia i zwyczaje występujące w kraju przyjmującym;
- panujące warunki sanitarne i higiena, występujące choroby, jadowite zwierzęta itp.;
- bariery psychologiczne związane ze strachem przed nieznanym;
- odrębne systemy polityczne jako bariera polityczna, np. ograniczanie emigracji celem zapewnienia swoim obywatelom zatrudnienia i odpowiednich zarobków.

Warto na koniec dodać, iż decyzja o emigracji jest dla osoby emigrującej kosztowna, a jest możliwa wówczas, gdy rozpoczął się już proces uprzemysłowienia gospodarki rodzimej. To właśnie dzięki niemu pracownicy mają zapewnione minimum dochodu, a także wiedzę umożliwiającą realizację przedsięwzięcia związanego z wyjazdem emigracyjnym.

¹⁵ E. Oziewicz (red.) *Przemiany we współczesnej gospodarce światowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006, s. 130.

1.5. Międzynarodowa migracja pracy – przyczyny

Przyczyny migracji ulegały zmianom się przez lata. Można stwierdzić, iż niektóre z nich pozostały niezmiennie, natomiast inne nie mają w dzisiejszych czasach takiego samego znaczenia, jakie miały lata temu (np. migracja zarobkowa w VIII i XIX w. miała całkowicie inny charakter jak obecnie). Oczywiście, wszystkich migracji nie można jednak sprowadzać wyłącznie do czynnika ekonomicznego. Nie można jednak zaprzeczyć, że ten czynnik jest jednym z najważniejszych i najczęściej występujących.

Ekonomiczne przyczyny migracji:¹⁶

- a) rozwój gospodarczy na świecie i wysokość płac są zróżnicowane;
- b) ubóstwo w kraju macierzystym;
- c) pomiędzy krajami występują różnice szeroko rozumianych kosztów, takich jak np. podatki, wydatki na transport itp.;
- d) w niektórych krajach występują lepsze możliwości kształcenia niż w pozostałych, podobnie jest z poprawą sytuacji materialnej dzieci;
- e) w kraju macierzystym występuje brak perspektyw znalezienia pracy dla ludzi młodych, świeżo po studiach;
- f) zapotrzebowanie na określone zawody jest różne dla wielu państw, stąd też występujące trudności znalezienia pracy dla niektórych zawodów;
- g) ograniczone możliwości rozwoju dla osób twórczych, ludzi nauki i kultury w kraju ojczystym;
- h) złe warunki mieszkaniowe;
- i) siła nabywcza walut obcych i kwestie z tym związane.

Na podstawie wymienionych powyżej przyczyn ekonomicznych mających wpływ na decyzję o emigracji można przedstawić główne motywy skłaniające do opuszczenia kraju:

- osoby bezrobotne szukają pracy za granicami kraju;
- osoby pracujące zawodowo nie są zadowolone ze swoich aktualnych dochodów i dążą do uzyskania większego wynagrodzenia, w tym celu emigrują;

¹⁶ R. Orłowska, Migracje zasobów pracy w skali międzynarodowej [w.] E. Oziewicz (red.), Przemiany we współczesnej gospodarce, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006, s. 130 – 132.

- osoby pracujące mają ograniczone możliwości podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych w kraju czy też nabycia doświadczenia zawodowego, stąd też decydują się o wyjeździe za granicę;
- w związku z brakiem popytu na osoby wykształcone w danym zawodzie, opuszczają one kraj, w celu znalezienia możliwości spełnienia zawodowego na obczyźnie;
- osoby przedsiębiorcze, aby założyć własną firmę, emigrują, ze względu na ponoszone koszty zakładania i utrzymania firmy w innym państwie, gdzie są one niższe (np. podatki);
- koszty utrzymania (czynsz, koszty jedzenia, opłaty za gaz/prąd/wodę, podatki) w innych państwach są niższe (w stosunku do zarobków) niż w kraju macierzystym, co też skłania osoby do opuszczenia kraju, w konsekwencji czego są w stanie wygenerować większe oszczędności.

Poza ekonomicznymi, występuje wiele innych czynników, które mają wpływ na zmianę miejsca zamieszkania, związaną z wyjazdem zagranicznym w celu poszukiwania pracy.

Pozaekonomiczne przyczyny migracji:¹⁷

- a) polityczne (np. migracje z krajów socjalistycznych lat 50., końcu lat 60. czy na początku lat 80.): sytuacja polityczna w kraju macierzystym i przyjmującym; represje; brak stabilności systemu społeczno-politycznego, korupcja;
- b) brak poczucia bezpieczeństwa we własnym kraju;
- c) dyskryminacja praw człowieka;
- d) wojny, zagrożenia wojnami, atakami terrorystycznymi
- e) sytuacja na arenie międzynarodowej;
- f) problemy etniczne w kraju macierzystym, zbrojne konflikty etniczne;
- g) dyskryminacja mniejszości narodowych;
- h) konflikty związane z religią;
- i) studia – lepsze warunki i perspektywy po ukończeniu uczelni zagranicznych;
- j) przyczyny demograficzne, takie jak brak równowagi w strukturze ludności płci i wieku, wysoki przyrost naturalny, przeludnienia, nadwyżka osób w wieku produkcyjnym;

¹⁷ Tamże, s.132 i nast.

- k) przyczyny związane z obowiązującym prawem w kraju macierzystym i przyjmującym, np. uregulowania dotyczące przekraczania granic, ułatwienia związane z otrzymaniem wiz czy paszportów; podejście prawne do osób spoza kraju, które nie mają uregulowanego prawnie statusu; ogólne przepisy imigracyjne, a także te, które dotyczą statusu uchodźców i ich uprawnień;
- l) przyczyny historyczne, które wiążą się z istnieniem licznych ośrodków emigracji;
- m) przyczyny rodzinne - członkowie rodziny czy też znajomi przebywający za granicą umożliwiają łatwiejszą asymilację w nowym otoczeniu, zapewniają względne bezpieczeństwo, co może bezpośrednio wpływać na podjęcie decyzji o wyjeździe przez osobę emigrującą.

Po zebraniu wszystkich czynników w jedno miejsce, można je pogrupować w wypychające (push factors) oraz ciągnące (pull factors). Czynniki wypychające są związane z negatywną sytuacją w kraju macierzystym, która rzutuje na decyzję o jego opuszczeniu, natomiast czynniki ciągnące przyciągają emigrantów do wyjazdu poza granice swojego kraju. Najważniejsze czynniki push i pull zostały podsumowane w poniższej tabeli.

Tab. 1. Czynniki migracji

Motywy emigracji	Czynniki „wypychające”	Czynniki „ciągnące”
Motywy natury ekonomicznej oraz demograficznej	<ul style="list-style-type: none"> • ubóstwo • wysoka stopa bezrobocia • niski poziom wynagrodzenia płace • wysoki przyrost naturalny • niska jakość lub brak podstawowej opieki medycznej • nieefektywny system edukacji 	<ul style="list-style-type: none"> • większe możliwości rozwoju osobistego; • większe możliwości rozwoju zawodowego (nabierania nowych doświadczeń) • wyższe wynagrodzenie (lepsz standard życia)
Motywy polityczne	<ul style="list-style-type: none"> • występowanie konfliktów; • brak stabilności politycznej; • brak poczucia bezpieczeństwa; 	<ul style="list-style-type: none"> • wysoki poziom bezpieczeństwa • stabilność polityczna • poszanowanie praw człowieka; • przestrzeganie

	<ul style="list-style-type: none"> • zagrożenia dla zdrowia i życia • nagminna korupcja/łamanie prawa przez wyższych urzędników; • łamanie praw człowieka, w tym między innymi jego dóbr osobistych; 	obowiązujących przepisów prawa;
Motywy społeczne oraz kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> • przejawiająca się dyskryminacja na tle religijny, etnicznym oraz światopoglądowym; 	<ul style="list-style-type: none"> • wysoki stopień tolerancji, poszanowanie każdego bez względu na jego pochodzenie, wiarę oraz orientację seksualną;

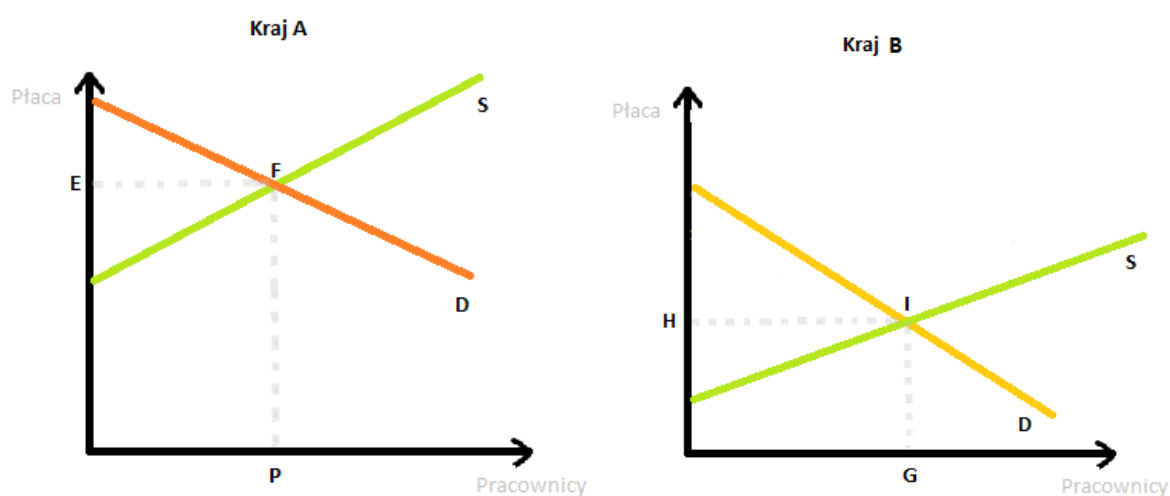
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: A. Mansoor, B. Quillin, Migration and Remittances, Easter Europe and the former Soviet Union, Bank Światowy 2006.

Współcześnie jednak większość migracji na świecie ma wymiar ekonomiczny. Decyzję o migracji można podjąć w oparciu o analizę, zbliżoną do tej przeprowadzanej odnośnie podjęcia się zagranicznych inwestycji. Bowiem migracja jest właśnie inwestycją, inwestycją w lepsze życie, zarobki, owocną i interesującą przyszłość, realizację marzeń itp. Kosztami takiej inwestycji są np. wydatki poniesione na podróż, na mieszkanie, na okres w którym poszukuje się pracy w nowym miejscu czy też strata będąca wynikiem rezygnacji z zarobków w kraju w czasie emigrowania do innego państwa. Innymi kosztami, których nie da się w jakikolwiek sposób zmierzyć jest rozłąka z rodziną, przyjaciółmi czy otoczeniem na rzecz aklimatyzowania się w nowym środowisku, co może mieć także negatywny wpływ na zdrowie psychiczne. Można tu także dodać naukę obcego języka czy rezygnację ze swoich przyzwyczajeń kosztem przyswojenia zwyczajów danego miejsca (np. zwyczaje żywieniowe, zakupowe, mieszkaniowe, rozrywka itp.). Oczywiście, ów koszty są wynagradzane korzyściami płynącymi z wyższych zarobków i dochodów podmiotu. Tak jak ze zwykłą inwestycją, można również oszacować wewnętrzną stopę zwrotu z decyzji emigracyjnej. Gdy jest odpowiednio wysoka, pokrywając koszty emigracji (także te pozaekonomiczne) to dana jednostka podejmie decyzję o emigracji. Warto jednak podkreślić, iż zazwyczaj osoba, która myśli o wyjeździe do pracy, nie dysponuje wszystkimi informacjami i dopiero tak naprawdę po przyjeździe do państwa przyjmującego może w pełni oszacować zyski i straty.

1.6. Międzynarodowa migracja pracy – skutki

Skutki jakie niesie za sobą emigracja można przedstawić za pomocą wykresów. Analizę konsekwencji migracji warto omówić dla dwóch sytuacji, mianowicie gdy na rynku pracy nie występuje migracja siły roboczej (rysunek nr 2) i, gdy ona występuje (rysunek nr 3). Aby najlepiej to zobrazować należy przyjąć, że na świecie występują jedynie dwa państwa – Kraj A i Kraj B. Rosnąca krzywa S obrazuje podaż pracy, natomiast malejąca krzywa D odzwierciedla popyt na pracę na rynku czynników wytwórczych.¹⁸

Rys. 2. Sytuacja w kraju przy braku migracji zasobów pracy



Źródło: W. Molle, *Ekonomika integracji europejskiej. Teoria, praktyka i polityka*, Fundacja Gospodarcza NSZZ „Solidarność”, Gdańsk 2000, s. 159

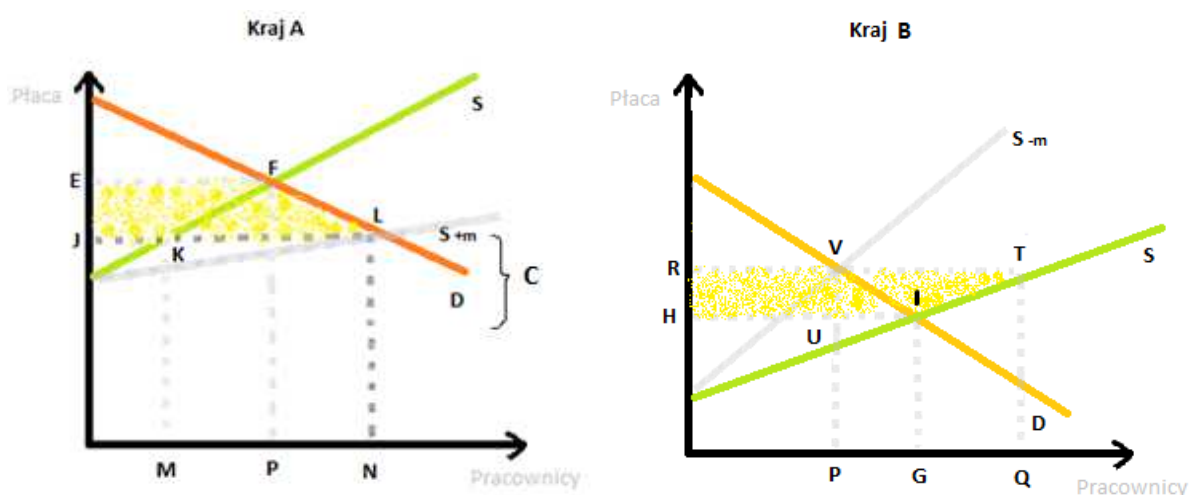
Występujący na powyższych rysunkach brak migracji pracy obrazuje, iż w Kraju A są wysokie zarobki, natomiast w Kraju B niskie. Jest to spowodowane występującymi na tych dwóch rynkach warunkami związanymi z podażą i popytem. Gdy jednak, w związku z wyższymi zarobkami w Kraju A, Kraj B zaczyna być opuszczany przez część pracowników, którzy podjęli decyzję o przyjeździe do Kraju A. Zobrazowane to zostało na Rysunku 3.

Oczywiście, należy podkreślić, że przemieszczenie się z Kraju B do kraju A wiąże się z kosztami – oznaczonymi literą C, które mogą mieć charakter ekonomiczny, psychologiczny itp., dlatego też w praktyce nie będzie miejsca na całkowite wyrównanie płac. Więcej pracowników w Kraju A wpłynie na obniżenie się płac w tym kraju, niższa będzie krajowa podaż (M) oraz wyższy stanie się popyt w tym państwie (N). Liczba emigrantów z Kraju B w

¹⁸ E. Oziewicz (red.), *Przemiany...* op.cit., s. 135.

kraju A to różnica pomiędzy M i N. W kraju B natomiast zwiększają się płace, co wpływa na zmniejszenie się popytu (P) i wzrost wielkości podaży (Q). W tym wypadku, liczba emigrantów z kraju B do kraju A to różnica pomiędzy P i Q. W wyniku przemieszczania się pracowników w tych dwóch krajach powstały nowe krzywe podaży $S + m$ i $S - m$.¹⁹

Rys. 3. Sytuacja w kraju z migracją zasobów pracy



Źródło: W. Molle, *Ekonomika...* op.cit., s. 159.

Dzięki przedstawionym na rysunkach wykresom możemy zaobserwować, jaki wpływ wywołuje migracja na dobrobyt pracodawców i pracowników, jaki panuje w tych obu krajach. Podsumowane korzyści i straty dla pracowników i pracodawców przy wystąpieniu migracji siły roboczej z wcześniej omawianych wykresów, zostały zaprezentowane w tabeli nr 2. Pole JEFK obrazuje utracone płace pracowników Kraju A (zostały obniżone), natomiast w Kraju B płace rosną z punktu H do punktu R – nadwyżka producenta HRVU. Emigranci zaczynają zarabiać więcej niż w kraju rodzimym, ponieważ nawet po odjęciu kosztu C ich korzyści plasują się pomiędzy krzywymi S i $S - m$ (pole UVTI). Natomiast dla Kraju A pole KFL to korzyści netto pracodawców (są to stosunkowo duże korzyści). W przeciwnym kierunku ów fakt odnosi się do pracodawców w Kraju B – zmuszeni są oni płacić więcej za pracę, zatem utworzone pole HRVU jest przekazywane dla pozostałych w kraju rodzimym pracowników, dla emigrantów pozostaje pole UVI.²⁰

¹⁹ Tamże, s. 135.

²⁰ Tamże., s. 135

Tab. 2. Dobrobyt w państwach przy wystąpieniu migracji siły roboczej

Kategoria	Kraj	Korzyści	Straty
Pracownicy	A	x	JEFK
	B	HRVU	x
	B w stosunku do A	UVTI	x
Pracodawcy	A	JEFL	x
	B	x	HRVI

Źródło: W. Molle, *Ekonomika...* op.cit., s. 161.

Spoglądając na migrację z ujęcia makroekonomicznego, jej skutki są pozytywne i przedstawiają się następująco:

- przyspiesza dynamikę rozwoju gospodarczego;
- powoduje wzrost dobrobytu, zarówno w kraju opuszczanym przez pracowników, jak i w kraju ich przyjmującym.

Rozpatrując konsekwencje przepływu zasobów pracy z perspektywy kraju emigracji i imigracji, mają one zarówno wymiar pozytywny, jak i negatywny. Najprościej przedstawić je w tabeli.

Tab. 3. Skutki migracji dla kraju emigracji i kraju imigracji

Kraj / Skutek	Pozytywny	Negatywny
Kraj emigracji	Sposobność na zwiększenie zasobów dewizowych (poprzez przekazy pieniężne przesyłane rodzinie przez osoby na emigracji)	Strata związana z wyjazdem z kraju specjalistów
	Łagodzenie negatywnych skutków bezrobocia poprzez	Podnoszenie się średniej wieku pozostających w kraju,

	zmniejszenie liczby osób poszukujących pracy	co rzutuje na ponoszenie przez nich kosztów utrzymania osób na rencie czy emeryturze.
	Pozytywny wpływ na poziom wykwalifikowania powracającej z zagranicy siły roboczej	Utrata nakładów poniesionych w związku z kształceniem obywateli, którzy po ukończeniu edukacji opuszczają kraj, w którym zostali wykształceni
		Drenaż mózgów – utrata cennego kapitału ludzkiego
	Transfery pieniężne z zagranicy mogą być wydawane w kraju emigracji	Trudność w przyspieszaniu tempa wydajności pracy i strukturalnych przekształceń w gospodarce
	Rosnący popyt na towary kraju rodzimego – większe szanse rozwoju dla firm kraju emigracji w postaci eksportu do kraju imigracji	Malejąca baza podatkowa – opuszczenie kraju przez specjalistów (zazwyczaj o ponadprzeciętnych dochodach) odbija się negatywnie na wpływach do budżetu państwa
Kraj imigracji	Wzrost liczby siły roboczej o relatywnie wyższych od krajowych pracowników kwalifikacjach (głównie	Wzrasta liczba osób, które poszukują pracę. Możliwe jest nadejście okresu złej koniunktury – nastąpi wzrost

	zawody niepopularne)	bezrobocia
	Stwarzane są możliwości obniżenia nakładów ponoszonych w związku z kształceniem krajowym (w przypadku imigracji ludności wykształconej)	Wprowadzenie nowych obyczajów cywilizacyjnych i religijnych, może rodzić się patologia w społeczeństwie
	Zapobieżenie spadkowi ilości osób w wieku produkcyjnym	Bilans płatniczy jest obciążany ze względu na masowy odpływ kapitału pieniężnego do rodzimych krajów emigrantów
	Pobudzanie innowacyjności gospodarki (głównie dzięki przyjazdom osób wykształconych i specjalistów)	W przypadku pracowników nisko wykwalifikowanych zwiększona jest konkurencja na rynku pracy

Źródło: opracowanie własne.

Warto zwrócić uwagę na zjawisko polegające na tym, iż że pracownicy, którzy pozostają w kraju mają szansę na wyższe dochody, a co za tym idzie eliminowana jest główna przyczyna wyjazdów migracyjnych na stałe – niskie zarobki. Ponadto, rozładowywane są nadwyżki krajowego rynku pracy, dzięki czemu emigracja pozwala ograniczyć w jakimś stopniu bezrobocie w kraju opuszczanym. Dzięki temu zmniejszane są wydatki budżetowe związane z wypłatami świadczeń dla osób bez pracy. Łagodzenie powstających napięć i konfliktów występujących w związku z problemami znalezienia zatrudnienia w kraju staje się dla władzy państwa emigracji łatwiejsze (dzięki odpływowi osób bezrobotnych). Jeśli chodzi o zmniejszanie się zasobów w postaci wykwalifikowanej siły roboczej, jego skutki są najczęściej negatywne dla kraju opuszczanego. Kapitał ludzki odgrywa bowiem bardzo ważną rolę w krajowych innowacjach czy też adaptacjach zagranicznych pomysłów, a jego odpływ

odbija się negatywnie na wzroście gospodarczym. Ów zjawisko zostało nazwane drenażem mózgów. Najbardziej szkodliwe jest w krajach ubogich, gdzie jest mało specjalistów dobrze wykształconych, zatem emigracja z kraju cennego i rzadkiego zasobu odbijać się będzie bardzo niekorzystnie na jego gospodarce.²¹

Innym negatywnym dla kraju emigracji skutkiem odpływu specjalistów jest malejąca baza podatkowa. Utracona w przypadku wyjazdu tych osób możliwość uzyskania ponadprzeciętnych dochodów ogranicza wpływy budżetowe, co może się odbić negatywnie na pokrywaniu publicznych wydatków. Oczywiście, z upływem czasu powrót emigrantów z nową wiedzą czy doświadczeniem zdobytymi w kraju imigracji może po części rekompensować wcześniejszą stratę poniesioną w kraju emigracji w związku z wyjazdem pracowników. Ów zjawisko jest nazywane wówczas cyrkulacją mózgów. Powracający pracownicy mają lepszą sytuację na rynku pracy, co pozwala im osiągać wyższe zarobki. W związku z osiągniętym przez nich sukcesem, stanowią oni wzorzec, zachęcając inne osoby do podniesienia kwalifikacji oraz inwestycji w siebie i swoje wykształcenie. Stymulowany jest wtedy rozwój krajowej edukacji i rośnie podaż kapitału ludzkiego na rynku. W sytuacji pozostania emigrantów za granicą, często ich zawodowe kontakty z krajem odbijają się pozytywnie, pośrednicząc w postaci kooperacji związanej z handlem, inwestycjami czy nauką z zagranicą. Dzięki tzw. rynkom etnicznym (dużym skupiskom ludzi) tworzonemu przez osoby emigrujące za granicą przedsiębiorstwa opuszczanego kraju mają ułatwioną drogę do rozpoczęcia eksportu do kraju imigracji (głównie towary konsumpcyjne). Popyt zgłaszany na rynku kraju imigracji ze strony emigrantów z czasem może otwierać drogę promocji wyrobów z kraju opuszczonego w kraju przyjmującym, tworząc nowe grupy odbiorców (poza emigrantami).²²

Inną, wartą omówienia kwestią, w nawiązaniu do skutków emigracji jest napływ środków finansowych z kraju przyjmującego do kraju opuszczonego – transfery pieniężne z zagranicy. Ich ekonomiczne skutki są rozpatrywane przez wielu badaczy, a wyniki ich analizy są różne i brak w nich jednomyślności co do produktywnego wydawania tych pieniędzy. Sceptycy wygłaszają pogląd, iż większa część przekazów ulega marnotrawieniu. Bowiem udzielane przez emigrantów wsparcie finansowe dla gospodarstw domowych jest związane z doraźną konsumpcją, często taką, która nie jest niezbędna – kupowane są bowiem dobra luksusowe (samochód, urządzenia AGD itp.). Może to też prowadzić do sytuacji, w której

²¹ P. Bożyk, *Międzynarodowe...* op.cit., s. 100.

²² J. Świerkocki, *Zarys ekonomii międzynarodowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 98.

członkowie rodziny, otrzymując stały dochód w postaci zagranicznych przekazów przestają pracować. W związku z takim podejściem, za korzystne przekazy od emigrantów uznawane są wyłącznie te, które mają charakter inwestycyjny czy edukacyjny. Inni naukowcy wysuwają pogląd, iż zagraniczne transfery finansowe od emigrantów nie mają istotnego wpływu na kraje opuszczane. Kolejni natomiast wykazują, że transfery od emigrantów pozytywnie odbiły się na obniżeniu nierówności związanych z dochodami i ubóstwem (Ameryka Łacińska, kraje Afryki Subsaharyjskiej).²³

Przekazy pieniężne z zagranicy mogą pośrednio wpływać także na sytuację gospodarczą w postaci zmian w bilansie płatniczym. W krajach rozwijających się takie przekazy pieniężne mogą być dodatkowym źródłem zagranicznej waluty, co będzie wpływało na zmniejszenie się deficytu ów bilansu, działając wzmacniająco na system finansowy, gdyż wzrośnie kredytowa wiarygodność państwa opuszczanego. Przykładem takiej sytuacji mogą być np. Indie, doświadczające w latach 90. XX wieku problemów w postaci deficytu handlowego. Dzięki napływającym dewizom od emigrantów, ich wiarygodność kredytowa na międzynarodowym rynku finansowym się zwiększyła, dzięki czemu zmniejszyły się koszty związane z zagranicznym zadłużeniem. Oczywiście, negatywnym skutkiem napływu do kraju dewiz może być aprecjacja kursu własnej waluty, czego efektem będzie spadek związany z mniejszą konkurencyjnością krajowych towarów na rynku zagranicznym, a co za tym idzie obniżeniu ulegną wpływy z eksportu.²⁴

Skutki emigracji dla kraju imigracji mogą mieć, tak jak w przypadku kraju emigracji, dwojaki wymiar. Jako negatywne przedstawia się ponoszenie przez kraj przyjmujący kosztów związanych z nauką języka, edukacją, opieką medyczną czy pomocą socjalną (głównie w przypadku niewykształconych i niezamożnych emigrantów). Oczywiście, wzrost wydatków państwa z tym związanych jest częściowo rekompensowany z podatków, jakie płacą emigranci, jednak zazwyczaj dopiero dłuższy okres charakteryzuje się zrównoważeniem tych obu strumieni. Następnie osiągnięta jest nadwyżka poprawiająca saldo budżetu. Większe trudności występują w przypadku obliczenia kosztów ponoszonych na adaptację ludzi o różnych kulturach do egzystencji w jednym kraju. Nasuwa się tu konieczność przyłączenia emigrantów do istniejącego systemu wartości, instytucji społecznych czy politycznych, przy równoczesnym tolerowaniu obyczajów, sposobu bycia czy religii przyjezdnych. Jedną z przeszkód jest brak możliwości sprostania przez cudzoziemców wymaganiom, jakie są stawiane w szkole czy na uczelni. W związku z występującym w tym przypadku brakiem

²³ J. Brzozowski, M. Szarucki, *Ekonomiczne...* op.cit., s. 70-73.

²⁴ Tamże, s. 73.

wykształcenia, ów cześć emigrantów wraz z dziećmi i rodzinami żyje na marginesie społeczeństwa, uzyskując mniejsze zarobki, ze zmniejszoną perspektywą na znalezienie innej, lepszej pracy, czy też korzystając z oferowanych przez ten kraj transferów socjalnych. Zaczyna rosnąć frustracja i niechęć do reszty społeczeństwa. Problem jest poważny, a jego potwierdzeniem może być występowanie w Europie dwukrotnie większej stopy bezrobocia wśród cudzoziemców niż krajowców.

Głównie dla krajów rozwiniętych korzyściami płynącymi z napływu emigrantów mogą być np. ograniczenie starzenia się społeczeństwa czy ograniczenie spadku liczby ludności. Imigranci bowiem są często ludźmi młodymi. Warto tu także powrócić do kwestii demograficznej, jaką jest starzenie się społeczeństwa. W badaniach i prognozach Europa Zachodnia i USA jest narażona na szybkie starzenie się oraz zmniejszającą się liczbę dzieci. Konsekwencje tego odbijają się negatywnie na spowolnieniu gospodarek, zmniejszeniu się liczby osób w wieku produkcyjnym w relacji do osób starszych (65 lat i więcej). Obliczenia ONZ wykazują, że chcąc zachować obecną liczbę ludności (mieszczącą się jeszcze w zakresie bezpiecznego poziomu) w Unii Europejskiej, powinna ona podwoić liczbę imigrantów.²⁵

²⁵ J. Świerkocki, Zarys... op.cit., s.100 i nast.

Rozdział 2. Współczesne migracje Polaków

2.1. Źródła danych statystycznych

Zarówno po, jak i przed akcesją jednym z głównych problemów w charakteryzowaniu migracji z Polski był i jest brak wystarczających danych ilościowych. Tak naprawdę ciężko jest oszacować liczbę polskich emigrantów w Europie, długość czasu ich pobytu oraz perspektyw ich powrotu do ojczyzny. Mimo, że dane o emigracji są stale gromadzone, nadal do końca nie można podjąć się ich precyzyjnej oceny. Zweryfikowanie rzeczywistych rozmiarów skali emigracji Polaków jest bowiem zadaniem bardzo trudnym. Wynika też ono także z faktu, iż wiele krajów przyjmujących nie prowadzi także rejestracji napływających pracowników lub zaczęło ją prowadzić stosunkowo niedawno.²⁶ Najważniejszą, a zarazem też krytyczną kwestią dotyczącą badań migrujących jest zbieranie danych statystycznych, które umożliwiają określenie skali i dynamiki mobilności. Najważniejszymi źródłami danych statystycznych, również tych wykorzystanych w dalszej części tego rozdziału są²⁷:

1. Dane z urzędów (rejestrów) – prezentowane przez Główny Urząd Statystyczny, które są prezentowane dzięki systemowi rejestracji ludności. Głównie ukazują one populację tych ludzi, którzy zmienili miejsce zamieszkania. Jeśli mowa o emigracji z Polski, kluczowym punktem staje się zarejestrowanie tego zdarzenia, głównie polegające na wyrejestrowaniu ze stałego pobytu w Polsce w celach stałego zamieszkania za granicą.
2. Dane ze spisów – gromadzi je i udostępnia również Główny Urząd Statystyczny. Są one określane mianem najlepszego źródła danych służącego ocenie demografii danego państwa i zachodzących w nim procesów demograficznych. Jest to badanie pełne, gdzie wyklucza się problemy związane z reprezentatywnością próby. Nie oznacza to, iż takie badanie jest pozbawione pewnych braków (np. dotarcie do niektórych grup) czy też problemów związanych z metodologią. Ów realizowane spisy nie są jednak sporządzane na bieżąco, raczej są rzadkim badaniem, które nie jest w stanie dostarczyć informacji dotyczących bieżących procesów migracyjnych.

²⁶ H. Krieger, E. Fernandez, Too much or too little long-distance mobility in Europe? EU policies to promote and restrict mobility, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2006, s. 2-6.

²⁷ P. Kaczmarczyk (red.) Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne, Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008, s. 22 i nast.

3. Dane z resortów i urzędów administracji publicznej – np. są to informacje Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Gospodarki, Ministerstwa Zdrowia, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Zazwyczaj jednak dotyczą wąskiego wycinka danego problemu, a czasem badacze nawet nie mają do nich akcesu (jak do niektórych zasobów ZUS).
4. Dane z badań panelowych – najbardziej adekwatnym badaniem tego typu jest Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), które zaczęto przeprowadzać od 1993 r. Ów badania są uznawane za najlepiej odzwierciedlające zachowania społeczności na polski rynku pracy. Analizując migrację jednak, mają one pewne obciążenia, np. brak jest możliwości poddania badaniu tych rodzin, które w całości opuściły kraj. Ponadto, badanie BAEL nie zostało stworzone bezpośrednio do analizy ruchów migracyjnych, tylko do badania rynku pracy. W związku z faktem, iż brak tym badaniom waloru reprezentatywności, GUS ich nie publikuje. Jeśli chodzi jednak o dynamikę samej migracji i związanych z nią przemian w strukturze – badania znajdują swoje zastosowanie.
5. Dane prezentowane przez kraje docelowe - mają one zróżnicowany charakter i jakość. Mogą jednak dostarczać wielu cennych i niezdojanych wcześniej przez instytucje z kraju wysyłającego informacji. Na przykład po akcesji Polski do Unii Europejskiej Wielka Brytania i Irlandia wprowadziły systemy związane z rejestracją pracowników, które dostarczyły niezwykle cennych informacji związanych z mobilnością polskich obywateli w tychże krajach.
6. Dane jednostek naukowych – są to informacje dla wyselekcjonowanych projektów badawczych. Często są to specyficzne analizy na dany temat, również często dotyczą one zjawisk migracji.

2.2. Imigranci w kraju emigracji

Polska jest uważana za kraj emigracji. Nie bez powodu. Polscy obywatele bowiem tworzą ogrom zagranicznych kolonii zwanych potocznie poloniami. Zgodnie z danymi zaprezentowanymi przez OECD w roku 2011 było ok. 2,06 mln Polaków przebywających za granicą swojego kraju (stanowiło to 5.2% całej populacji), z czego 1,5 mln osób mieszkała poza granicami ojczyzny 12 miesięcy lub dłużej.²⁸ Nie można jednak zapominać, że polskie ziemie mogą być z drugiej strony atrakcyjne do życia i pracy również dla obcokrajowców.

²⁸ International migration outlook 2013, OECD 2013, s. 284.

Stąd też, przedstawiając polską migrację nie można pominąć scharakteryzowania imigrantów, którzy zdecydowali się na pracę i egzystencję w Polsce.

Zmiany lat 90. w Europie Środkowo-Wschodniej, w tym w Polsce spowodowały zjawisko ekonomicznego różnicowania się państw. Problemy gospodarcze, które ją dotknęły nie przeszkodziły w osiągnięciu dynamiki rozwoju, jaki wtedy nastąpił. Fakt ten, a także decyzja, która zapadła w latach 90. odnośnie zniesienia silnych restrykcji związanych z kontrolą ruchu granicznego wpłynęła na uwolnienie się potężnego potencjału migracyjnego zarówno w Polsce, jak i w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej.²⁹ Z kraju, można powiedzieć, prawie bez imigrantów Polska zaczęła być odwiedzana przez obcokrajowców (migranci pracowniczcy, handlarze, migranci tranzytowi, zagraniczni studenci, repatrianci, uchodźcy czy poszukiwacze azylu). Oficjalne dane jednak prezentują, iż napływ ludności do Polski miał marginalny charakter ze względu na traktowanie jej wyłącznie jako kraju tranzytowego czy też przemieszczania się na jej terytorium nie w charakterze emigrantów. Jeśli chodzi o migracje pracownicze, ważniejszym punktem była skala mobilności nierejestrowanej dotycząca migrantów nielegalnie zatrudnionych. Badający migrację stwierdzili ze zgodnością, że proces transformacji z kraju emigracji w kraj migracji się jeszcze w Polsce nie dokonał. Oszacowanie zjawiska migracji jest bardzo trudne.³⁰

Spis ludności prezentowany przez OECD wykazał, iż w 2011 r. w Polsce przebywało tymczasowo ponad 50 tys. imigrantów. Szacunki z badań nad siłą roboczą ukazują, że liczba obcokrajowców powyżej 14 roku życia w Polsce w drugiej połowie 2011 r. to 41 tys. osób. 78% zagranicznych obywateli przebywających w Polsce w prezentowanym roku pochodzi z Ukrainy (1/5 wszystkich emigrantów w Polsce), Białorusi, Niemiec, Rosji, Chin, Bułgarii i Wietnamu. Polska jest szczególnie atrakcyjna dla imigrantów ze względu na bliskość demograficzną, stąd też obywatele byłego ZSRR stanowią 44%, a 29% ludność z państw europejskich. Wysokim odsetkiem imigrantów – 40% są osoby z państw sąsiadujących z Polską bezpośrednio.³¹

Jeśli chodzi o migracje zarobkowe, cudzoziemcy przyjeżdżają do Polski z wizą w celu wykonywania pracy. Z czasem zaczynają ubiegać się o zezwolenie na pobyt w Polsce w czasie określonym, a nieprzerwany pobyt powyżej 5 lat może być podstawą do otrzymania zezwolenia na pobyt stały. Od 2006 r. jednak procedura zatrudnienia bez wydawania

²⁹ I. Grabowska – Lusińska, Polish immigration puzzle in the light of visa Policy [w:] M. Lesińska, E. Matejko, O. Wasilewska (red.) *Migrations from Eastern European countries to the European Union in the context of visa Policy*, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2012, s. 89-93.

³⁰ P. Kaczmarczyk, M. Okólski (red.), *Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczania bezrobocia*. Ośrodek Badań nad Migracjami WNE UW, Warszawa 2008, s. 51-78.

³¹ *International migration...* op.cit., s. 284.

pozwoleń na pracę w Polsce przyczyniła się do zwiększenia liczby imigrantów w kraju. Obecnie, obywatele Białorusi, Gruzji, Mołdawii, Ukrainy i Rosji muszą mieć tylko deklarację od polskiego pracodawcy w celu pracy w Polsce do 6 miesięcy w ciągu nieprzerwanego okresu jednego roku. W 2011 r. odnotowano 44% wzrost takich deklaracji do prawie 260 000, z czego aż 92% takich deklaracji udzielono obywatelom Ukrainy. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż w porównaniu z rokiem 2002, w 2011 r. dokonano spisu większej liczby imigrantów w Polsce. Zaprezentowane przez Urząd do Spraw Cudzoziemców dane wykazały, że w 2010 roku 97 080 osób było w posiadaniu ważnych na terenie Polski kart pobytu, natomiast rok 2011 wykazał wzrost liczby ów kart do 100 298. Ponadto, karty wydane na czas określony posiadało więcej niż 37 tys. osób, a wiz w celu wykonywania pracy 135 tys. W kolejnym roku natomiast wydano już 41,6 tys. kart i ponad 209 tys. ww. wiz. Coraz większym zainteresowaniem pracą w Polsce wykazują się pracownicy z Unii Europejskiej i nie tylko. Straż Graniczna wykazała, iż w roku 2010 miało miejsce 2 887 zatrzymań związanych z nielegalnym przebywaniem na terenie Polski imigrantów pochodzących z Państw Trzecich z 5 105 wszystkich zatrzymanych cudzoziemców nielegalnie przebywających ogółem. Inne dane zostały zaprezentowane przez Państwową Inspekcję Pracy – zgodnie z nimi nielegalnie zatrudnionych w Polsce było 900 osób, z czego największą grupą byli Ukraińcy, Chińczycy, Wietnamczycy i Koreańczycy³². Wśród imigrantów przebywających w Polsce większość to osoby w wieku produkcyjnym, które zatrudniane są (na podstawie wydanych zezwoleń w 2010 r.) głównie w:³³

- handlu (16% wydanych zezwoleń)
- budownictwie (16%)
- produkcji (11%)
- nauce, badaniach i inżynierii (9%).

Migracje o ekonomicznym charakterze to jednak głównie krótkookresowe przyjazdy. Migrantów można rozgraniczyć na:

- wykwalifikowanych pracowników i kadrę zarządzającą (imigranci z zachodu);
- pracowników sezonowych i cyrkulacyjnych pracujących głównie w budownictwie i rolnictwie (imigranci ze wschodu).

³² Migracje Zagraniczne Ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, Główny Urząd Statystyczny. Warszawa 2013, s. 28-32.

³³ A. Fihel, P. Kaczmarczyk, R. Stefańska, Recent Trends in International Migration in Poland, Central and Eastern European Migration Review, Vol. 1, No. 1, December 2012, s.86.

Charakteryzując imigrantów w Polsce nie można przeoczyć takich zjawisk, jakimi jest ubieganie się o azyl czy uchodźstwo. Formy legalnej ochrony, jakie wystosowało państwo polskie to: status uchodźcy, ochrona uzupełniająca, ochrona czasowa, azyl, pobyt tolerowany w procedurze uchodźczej i wydaleniowej i pozostałe przypadki udzielenia zgody na pobyt tolerowany. W latach 2004-2009 liczbę osób, które uzyskały jakąkolwiek ochronę na terytorium Polski oszacowano na 15 473 osoby, z czego status uchodźcy otrzymało 1 641 osób³⁴. W 2011 r. złożono 6 900 wniosków w związku z otrzymaniem azylu.³⁵

Innym zjawiskiem, które nie może być pominięte, opisując imigrację w Polsce jest repatriacja. Eksperci twierdzą, że realizowanie w Polsce obecnego modelu repatriacji jest nieskuteczne. Wskazują na to dane z 2012 roku prezentujące powrót do kraju niecałych 5 tys. osób (na mocy ustawy o repatriacji z dnia 9 listopada 2000 r.). Repatriantami są m.in. potomkowie osób o polskich korzeniach, którzy urodzili się i mieszkali przez swoje życie poza granicami kraju pochodzenia, mających ograniczony kontakt z kulturą czy brak kontaktów z rodziną w Polsce. Często, osoby powracające do kraju mają tożsamość o cechach radzieckich czy rosyjskich, mimo tego silnie identyfikują się z Polską. Jako jedną z ważniejszych barier stojących na przeszkodzie do ich powrotu jest niska znajomość języka polskiego lub w ogóle jej brak.³⁶

2.3. Polska emigracja sprzed akcesji Polski do Unii Europejskiej

Polska jest krajem, który z uwagi na doświadczenia historyczne traktowany jest jako państwo emigracji. Polacy w różnych okresach swojej historii emigrowali do innych krajów, można rzec, iż często była to ucieczka ze względu na lęk o swoje życie lub lęk przed władzami kraju. Wskaźnik emigracji netto³⁷ w Polsce w skali europejskiej był jednym z najwyższych począwszy od XIX stulecia. Omawiana w poprzednim rozdziale imigracja nie jest zjawiskiem częstym, a jej skala jest raczej znikoma, czego konsekwencją jest odzwierciedlenie we wskaźniku emigracji netto.

Tak naprawdę na arenie migracyjnej polscy obywatele zaczęli odgrywać istotną rolę po 1860 roku. Lata 1870-1914 to według szacunków przybycie do USA ok. 4 mln Polaków, którzy głównie, wobec swojego wyjazdu, kierowali się dwoma czynnikami: popytem Stanów

³⁴ Raport dotyczący krajowych form udzielania cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, Krajowy Punkt Kontaktowy Europejskiej Sieci Migracyjnej, Warszawa 2013, s. 68.

³⁵ International migration... op.cit., s. 284.

³⁶ P.Hut, Ł.Żołądek, Repatriacja do Polski. Uwarunkowania prawne, adaptacja i kierunki zmian, Infos nr 11 (148), Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa 2013, s. 1-4.

³⁷ Migracja netto jest różnicą pomiędzy liczbą emigrantów, a liczbą imigrantów. Emigracja netto to nadwyżka odpływu osób nad ich napływem.

Zjednoczonych na niewykwalifikowaną siłę roboczą i chęcią poprawy swojej sytuacji materialnej i życiowej, jaką stawiał szansę właśnie wyjazd za wielką wodę.³⁸ Do 1914 r. dokonano szacunków polskiej emigracji na ok. 4,2 mln osób. Okres międzywojenny to odpływ ok. 1,6 mln obywateli, mimo występującej wtedy fali powrotów (głównie lata wielkiego kryzysu gospodarczego). Największą falą powrotów do Polski właśnie w tym okresie była ta z lat 1920-1922. W tych samych latach ze Stanów Zjednoczonych powróciło ok. 138 tys. polskich emigrantów.³⁹ Podczas II wojny światowej wyjazdy zagraniczne praktycznie do 1949 r. były całkowicie zablokowane. Po wojnie liczba Polaków przebywająca poza granicami kraju wyniosła ok. 5 mln osób.⁴⁰

Analizując poziom intensywności migracji Polaków w XX wieku na uwagę zasługuje okres drugiej połowy lat 50' kiedy to skala emigrantów wzrosła aż 27 razy wobec lat 1950-1955. 1956-1959r. to czas stosunkowo dużych ruchów polskich emigrantów do Niemiec, wyjechało wtedy bowiem ok. 253 tys. osób. Inne kraje, do których wyjechali Polacy w tym okresie to np. Izrael (51 tys. osób), USA (13 tys.), Kanada (9 tys.), Wielka Brytania i Francja (ok. 2 tys.). Lata 60. dla polskiej emigracji charakteryzowały się dalszym odpływem osób w kierunku zachodnim, tj. RFN i NRD (131 tys.), USA i Kanada (62 tys.), który stanowił ok. 78,5% wszystkich wyjazdów Polaków.⁴¹

Omawiając polską emigrację, nie można przeoczyć takiego zjawiska, jakim jest problem tzw. emigracji zawieszony⁴² (inaczej: niewidzialnej), której wielkość przedstawiana w latach 1980-1989 na ponad 800 tys. Praktycznie rzecz biorąc, ów osób nie ma w kraju, część z nich już nie żyje, natomiast dalej są one zameldowane w Polsce i figurują na listach wyborczych. Przykładowo, polscy emigranci zameldowani w Niemczech, którzy nie wymeldowali się z Polski są podwójnymi obywatelami Unii Europejskiej, a co ciekawsze na pewnych obszarach Śląska stanowią oni poziom ok. 30% zameldowanych⁴³. Ów emigracja

³⁸ B. Biedka, Osadnictwo polonijne w ośrodkach miejskich na północno-wschodnim wybrzeżu Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, [w:] J.E. Zamojski (red.) Migracje i społeczeństwo. Zbiór Studiów, Instytut Historii PAN. Warszawa 1995, s. 83 i nast.

³⁹ H. Janowska, Emigracja zarobkowa z Polski 1918–1939, Państwowe Wydawnictwo Nauk, Warszawa 1981, s. 229.

⁴⁰ K. Kersten, Narodziny systemu władzy. Polska 1943 – 1948, Kantor Wydawniczy SAWW. Poznań 1990, s. 145-147.

⁴¹ K. Iglicka-Okólska, Uwarunkowania emigracji z Polski 1945–1990, [w:] J. E. Zamojski (red.) Migracje Społeczeństwo. Zbiór Studiów 2, Instytut Historii PAN. Warszawa 1997, s. 98 i nast.

⁴² R. Jończy, S. Kubiciel, Nierejestrowana emigracja stała – emigracja zawieszona – jako element utrudniający diagnozy i analizy demograficzne, społeczne oraz gospodarcze w ujęciu regionalnym [w:] Krzysztof Malik (red.), Programowanie rozwoju regionu, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole 2007, s. 237-244.

⁴³ B. Dietz, Die Erwerbsbeteiligung der MOE – Migranten und ihre Integration in den Arbeitsmarkt [w:] 15 Münchner Beschäftigungskonferenz Arbeitslosigkeit Und Arbeitsmigration: zwei Seiten des Münchner Arbeitsmarktes. Monachium 2006, s. 42-51.

zwana zawieszoną wpływa na niską frekwencję w wyborach czy na zaniżanie różnych wskaźników per capita.⁴⁴

Masowej skali wyjazdów Polaków można się dopatrywać w okresie pomiędzy 1980 a 1989 r., w którym wyemigrowało ok. 1,1 - 1,2 mln osób, z czego ponad milion (1,0 – 1,1 mln) na okres krótszy od 1 roku, natomiast dłuższy od 2 miesięcy. Głównymi kierunkami polskich emigrantów w latach 80. (właśnie wtedy legalna polska emigracja osiągnęła najwyższy poziom) były: Czechosłowacja, NRD, ZSRR, Węgry, RFN, Libia i Bułgaria.⁴⁵ Zgodnie z powszechnym spisem ludności przeprowadzonym w 1988 r. odnotowano, iż 900 tys. polskich obywateli przebywa poza Polską, przy czym są oni cały czas w niej zameldowani. Urzędowe rejestry wskazywały w okresie pomiędzy 1990 r., a 1999 r. kolejny odpływ ok. 216 tys. osób. Dominowały wtedy głównie migracje o charakterze krótkookresowym. Kolejny spis przeprowadzony w maju 2002 r. ukazywał nieprzerwane (od lat. 80.) przebywanie za granicą od 140 do 220 tys. osób, które cały czas widniały w rejestrze jako stali mieszkańcy Polski. Emigranci, którzy ciągle mieli pobyt stały w Polsce w 2002 r. przebywali w takich krajach jak:

- Niemcy (57%)
- USA (22%)
- Kanada (4%)
- Włochy (4%)
- Inne (13%), w tym Wielka Brytania, Belgia, Hiszpania, Austria, Grecja (po 1-2%).

Również te państwa stały się docelowymi dla Polaków wymeldowanych z pobytu stałego w swoim kraju pochodzenia.

Polską emigrację w latach 1990-2001 szacuje się na 800 tys. Porównując tę wielkość do wcześniej przedstawionych danych lat 1980-1989 r. (1,1-1,2 mln) można stwierdzić, iż liczba emigrantów uległa zmniejszeniu o ok. 45-50 tys. osób rocznie. Abstrahując jednak od tych wielkości, po zmianach w latach 1989 polska mobilność zyskała na znaczeniu.⁴⁶ Nastąpiło jej „przesunięcie” z ruchów wewnątrz krajowych do zagranicznych. Ponadto, w związku z likwidowaniem uciążliwych dla emigrantów barier administracyjnych (głównie na

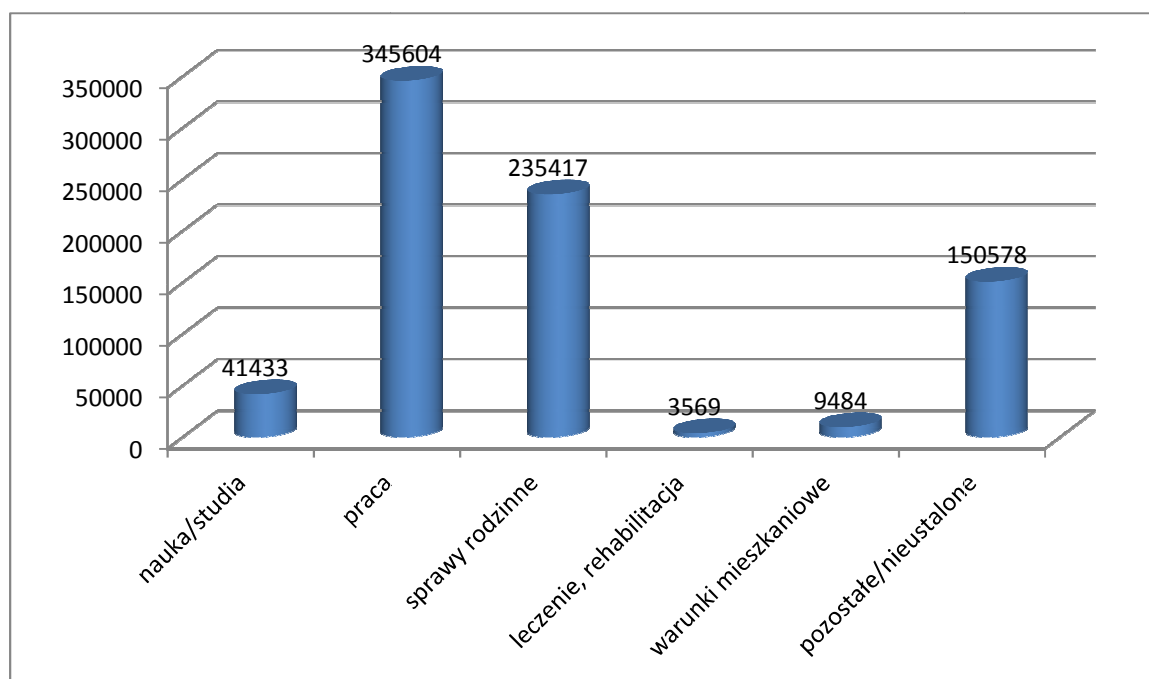
⁴⁴ R. Jończy, Nowa poakcesyjna emigracja z Polski – perspektywy i zagrożenia oraz możliwości przeciwdziałania (wnioski z badań przeprowadzonych na obszarze Śląska) [w:] M. Duszczyk, M. Lesińska (red.) Współczesne migracje: dylematy Europy i Polski., Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2009, s. 71.

⁴⁵ E. Marek, Emigracja zarobkowa Polaków 1986-1995, [w:] J. E. Zamojski (red.) Migracje i społeczeństwo. Zbiór Studiów 2, Instytut Historii PAN. Warszawa 1997, s. 116 i nast.

⁴⁶ P. Kaczmarczyk, Współczesne migracje zagraniczne Polaków – skala, struktura oraz potencjalne skutki dla rynku pracy, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2007, s. 5.

zachodzie) zapoczątkowanym w 1989 r. zwiększyła się skala migracji cyrkulacyjnych - krótkookresowych. Zmianie uległy też przyczyny emigrowania z Polski. Prawie całkowicie ustały wyjazdy z kraju o podłożu politycznym czy narodowościowym na rzecz emigracji najbardziej na świecie rozpowszechnionych – tych o charakterze ekonomicznym.⁴⁷ Zgodnie z danymi opublikowanymi przez Główny Urząd Statystyczny w roku 2002 liczba Polaków, która wyjechała w celach zarobkowych stanowiła 345 604 tys. Drugim w kolejności determinantem skłaniającym ich do wyjazdu były sprawy rodzinne. Taki powód zadeklarowało 235 417 tys. osób. Grupa emigrantów licząca 41 433 osób wyjeżdżała w celach naukowych, np. na studia. Z kolei motyw jakim było zapewnienie sobie lepszych warunków mieszkaniowych zadeklarowały 9 484 osoby. Spis powszechny z roku 2002 zidentyfikował motywy skłaniające do wyjazdów w grupie aż 150 578 tys. emigrantów. Motywy wyjazdów zostały zaprezentowane na wykresie 1.

Wyk. 1. Przyczyny emigracji (ogółem) stan na 20 maj 2002r.



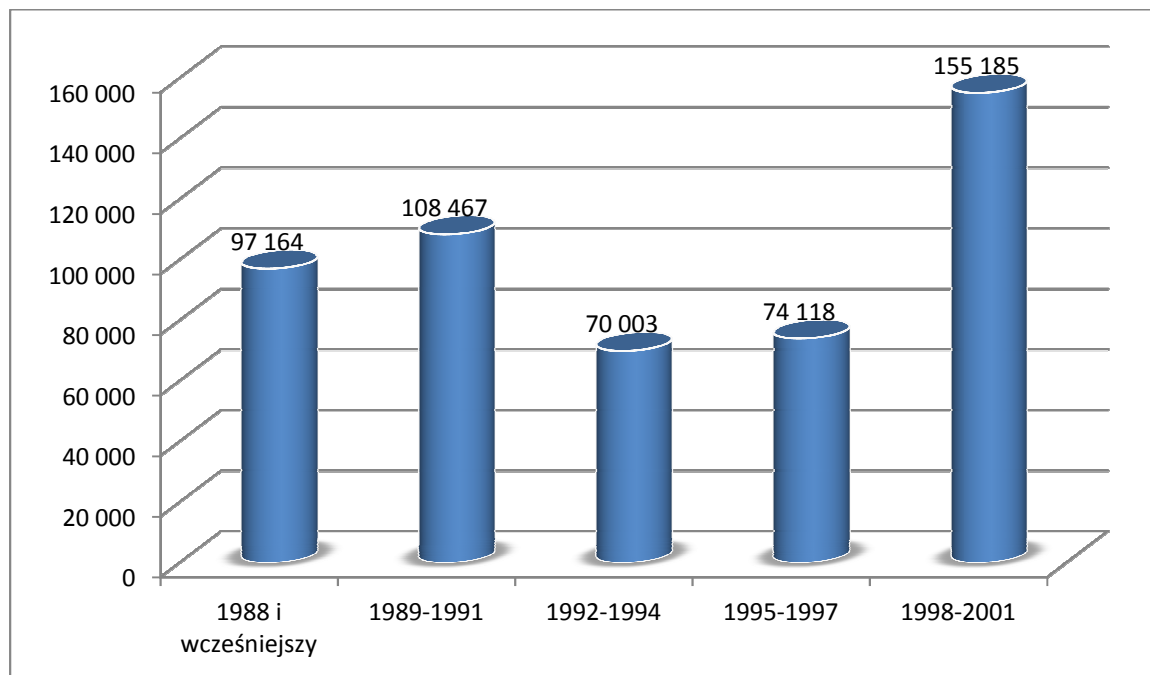
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Główny Urząd Statystyczny, Migracje zagraniczne ludności 2002, Narodowy Spis Powszechny, Warszawa, grudzień 2003.

Jeśli chodzi natomiast o liczbę emigrantów Polski zaprezentowaną przez Główny Urząd Statystyczny, najwięcej odnotowano ich w latach 1998-2001 - 155 185 tys. osób.

⁴⁷ P. Kaczmarczyk, M. Okólski, Migracje Specjalistów Wysokiej Klasy w Kontekście Członkostwa Polski w Unii Europejskiej, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz i Strategii, Warszawa 2005, s. 12-16.

Niemal 100 tys. Polaków przebywało poza granicami Polski dłużej niż 12 miesięcy w latach 1988 i wcześniej. Na przestrzeni lat 1989-1997 liczba emigrantów oscylowała w okolicach 70-75 tys. (patrz wykres 2).

Wyk. 2. Liczba Polaków w wieku 15 lat i więcej w poszczególnych okresach wyjazdu przebywająca ponad 12 miesięcy za granicą



Źródło: opracowanie własne na podstawie: Główny Urząd Statystyczny, Migracje zagraniczne ludności 2002, Narodowy Spis Powszechny, Warszawa, grudzień 2003.

20-21 maja 2002 r. Narodowy Spis Powszechny opublikował dane, w których można dopatrywać się także alarmującego stanu demograficznego Polski. Przed badaniem ilości polskich obywateli, szacowano, że jest ich ok. 38 mln 630 tys. Po dokonanych spisie doliczono się 38 mln z niepełnymi 400 tys. Polaków. Ów różnica przypuszczalnie wyniknęła z faktu, iż miało miejsce systematyczne zaniżanie w statystyce rozmiarów emigracji. Ponadto, 786 tys. osób, które zostały ujęte w spisie fizycznie nie znajdowało się w swoim kraju pochodzenia, aczkolwiek figurowali oni jako zameldowani na stałe. W tej grupie osób aż 626 tys. przebywało poza krajem rok lub dłużej. Przy przyjęciu kryterium międzynarodowego powinni oni zostać uznani za emigrantów (i do tego długoterminowych), a co za tym idzie, stać się mieszkańcami innych krajów niż Polska.⁴⁸

⁴⁸ A. Bailey, P. Boyle, Untying and Retying Family Migration In the New Europe [w:] Journal of Ethnic and Migration Studies, 30 (2), s. 229-241.

Jak już wcześniej wspomniano, Polska jest jednym z kluczowych państw wysyłających migrantów w Europie. Dzięki zebranim danym z Eurostatu, umożliwiało zostało porównanie największych ruchów migracyjnych do państw europejskich, gdzie Polska uzyskała kluczową pozycję. Przedstawiona na tle innych krajów wysyłających, zdecydowanie wychodzi na przedzie ruchów migracyjnych do wybranych państw europejskich. Ów zależność została przedstawiona w tabeli nr 4. Jak widać, Niemcy były najważniejszym celem wyjazdów migracyjnych w Europie. To właśnie do Niemiec w prezentowanym okresie przybyło aż 40% ogólnej liczby imigrantów w tym czasie. Patrząc na powyższe dane, prawie co trzeci imigrant pochodził z Polski, co było największą jednokierunkową migracją w tym roku w Europie, prezentowaną przez oficjalne statystyki. Możemy również zwrócić uwagę na pojawiający się trend kierunku wyjazdów migracyjnych ze wschodniej i środkowej Europy do Europy Zachodniej. Dla przykładu można zaprezentować tutaj także Wielką Brytanię, w której przed akcesją nowych państw w maju 2004 r. wszyscy migranci oszacowani byli na ok. 8% populacji, natomiast mieli oni stanowić 10% całej ludności w wieku produkcyjnym. Liczba emigrantów z krajów-kandydatów do UE w Zjednoczonym Królestwie w 2003 r. była szacowana na 145 tys., w tym 50% Polaków. Relatywnie nie było ich za wiele, gdyż wedle szacunków (w porównaniu z całą imigracją na Wyspach) stanowili jedynie 2,5% pracowników zagranicznych w wieku produkcyjnym i 0,25% wszystkich obywateli Wielkiej Brytanii w tym właśnie wieku.

Tab. 4. Największe ruchy migracyjne do krajów europejskich

Państwo wysyłające	Państwo przyjmujące	Wielkość migracji (w tys.)	Data prezentacji danych
<u>Polska</u>	<u>Niemcy</u>	<u>100 968</u>	<u>2002</u>
Ekwador	Hiszpania	89 249	2002
Niemcy	Polska	78 739	2002
Rosja	Niemcy	77 403	2002
Turcja	Niemcy	58 648	2002
Australia	Wielka Brytania	51 860	2001

Argentyna	Hiszpania	50 220	2002
Rumunia	Hiszpania	48 671	2002
Kazachstan	Niemcy	45 865	2002
Maroko	Hiszpania	40 520	2002
Niemcy	Włochy	36 535	2002
Kolumbia	Hiszpania	34 876	2002
Albania	Włochy	32 181	2000
Stany Zjednoczone	Niemcy	27 956	2002
Wielka Brytania	Hiszpania	27 249	2002
Niemcy	Wielka Brytania	27 006	2001
Włochy	Niemcy	26 882	2002
Serbia i Czarnogóra	Niemcy	25 773	2002

Źródło: J. Bijak, A. Kicinger, M. Kupiszewski, International migration scenarios for 27 European Countries, 2002-2052, Central European Forum for Migration Research (CEMFR), CEMFR Working Paper 4/2004. Warszawa 2004, s. 39.

2.4. Emigracja Polski po przystąpieniu do Unii Europejskiej

W Polsce skala migracji w poszczególnych okresach różniła się, problem ten jednak znacznie nabrał znaczenia w wyniku polskiej akcesji do Unii Europejskiej. W dniu 1 maja 2004r. trzy państwa członkowskie, tj. Wielka Brytania, Irlandia Północna oraz Szwecja otworzyły dla Polaków swoje rynki pracy. W owym czasie w Polsce stopa bezrobocia sięgała nawet 18%, co spowodowało masowe migracje, głównie do Wielkiej Brytanii, która potrzebowała pracowników. Od 2004 roku dynamika migracji do krajów europejskich z każdym rokiem wzrastała. Jak wynika z badań GUS (badania nad aktywnością ludności), liczba polskich emigrantów wraz z wejściem do UE wzrosła o 20% wobec roku 2003 oraz o

50% w porównaniu z rokiem 2002.⁴⁹ Z kolei badania CBOS z 2007 r. wskazują, iż co czwarty Polak, dokonując wyboru kraju wyjazdu wybiera Wielką Brytanię. Do Niemiec natomiast wyjeżdża 16% badanych, do Irlandii - 10%.⁵⁰

Omawiając poakcesyjną emigrację Polaków nie można pominąć obaw państw piętnastki, które miały miejsce przed przyłączeniem nowych krajów do Unii Europejskiej. Dotyczyły one wielu obszarów, w tym także tych związanych ze swobodnym przepływem osób z nowych krajów członkowskich. Głównie odnosiły się one do dwóch aspektów: obniżenia zarobków w krajach przyjmujących oraz zwiększenia się bezrobocia w tych państwach ze względu na przyływ imigrantów. Domniemywano bowiem, iż przyłączenie nowych 10 państw do Wspólnoty istotnie wpłynie na migracje (głównie ze względu na różnice zarobkowe). Ostatecznie, ów lęk okazały się niezasadne, a potwierdziło to wiele badań i raportów.⁵¹ Owszem, nastąpiło nasilenie ruchów migracyjnych, jednak nie uderzyło ono negatywnie w gospodarkę państw przyjmujących.

Włączenie Polski do państw Unii Europejskiej technicznie dało jej obywatelom dostęp do wszystkich państw unijnych, również do tych najatrakcyjniejszych dla Polaków, czyli tych o lepszej sytuacji gospodarczo-ekonomicznej i wysokich zarobkach. Większość państw jednak podjęła środki ostrożności w postaci czasowego ograniczenia danego dostępu. Dla Polski i innych nowych członków swobodne przemieszczanie się siły roboczej wewnątrz Wspólnoty było uregulowane przy użyciu środków przejściowych w wymiarze 2+3+2 lata w Traktacie Akcesyjnym. Oznaczało to, że „stare” kraje członkowskie (UE-15) początkowo ograniczyły dostęp do swoich rynków pracy w latach 2004-2006, ale zostały zobligowane do zdeklarowania się w maju 2006r. i ponownie w maju 2009r. czy i do jakiego stopnia będą otwierać swój rynek dla pracowników z Polski i z innych „nowych” krajów członkowskich (UE-8 – bez Malty i Cypru).⁵² Wprowadzenie modelu 2+3+2 dotyczyło także innych kwestii. Jedną z nich była np. możliwość wprowadzenia symetrycznego rozwiązania przez Polskę wobec innych krajów UE, jeśli chodzi o otwarcie swojego rynku pracy dla obywateli tych państw, w których wystosowano na początku przyłączenia ograniczenia przy zatrudnianiu Polaków. Ponadto, warto też wspomnieć o wystosowanej zasadzie *preference*

⁴⁹ P. Kaczmarczyk, op. cit., s. 46.

⁵⁰ Dane CBOS zamieszczone [w:] J. Solska, Na walizkach, „Polityka”, 2007, nr 39, s. 32-34.

⁵¹ M.in. Raport Komisji Europejskiej w sprawie sytuacji na zachodnioeuropejskich rynkach pracy po 1 maja 2004 r., 08.02.2006 r.

⁵² Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Sprawozdanie z funkcjonowania ustaleń przejściowych określonych w Traktacie o przystąpieniu z 2003 r. (w okresie od dnia 1 maja 2004 r. do dnia 30 kwietnia 2006 r.), Komisja Europejska, Bruksela 2006.

communautaire, która dotyczy pierwszeństwa wspólnotowego. Otóż, wedle tej zasady, państwa członkowskie UE są zobligowane do dobrego traktowania polskich obywateli, a w szczególności nie gorszego niż wobec obywateli państw trzecich i USA. Ponadto, ów restrykcje wobec nowych państw członkowskich muszą być takie, jakie wykazano na stan prawny 1 maja 2004 r. lub lepsze. Ów zasada była szczególnie ważna w okresie 2004-2006, gdzie Polska miała korzystne umowy bilateralne o wymianie pracowników z takimi krajami jak Niemcy, Francja, Hiszpania i Belgia. Warto także podkreślić, iż Polacy pracujący legalnie, wraz ze swoimi rodzinami w jednym z państw UE mają bezpośrednie prawo dostępu do rynku pracy tegoż państwa, w miarę stażu pracy. Do wyjaśnienia pozostaje także kwestia samozatrudnienia, której wyśtosowany przez UE okres przejściowy nie dotyczy.⁵³

Wielka Brytania, Irlandia i Szwecja zdecydowały się na bezzwłoczne otwarcie swoich rynków dla Polaków od dnia przyłączenia. Do maja 2006 r. Finlandia, Portugalia, Hiszpania, Grecja i Włochy także otworzyły się na polskich pracowników, w 2007 r. doszła Holandia i Luksemburg, w 2008 r. Francja, a w maju 2011 r. Austria i Niemcy. Warto tutaj zwrócić uwagę na fakt, iż Polska była głównym państwem wysyłającym do wszystkich państw członkowskich, za wyjątkiem Estończyków, którzy, jeśli chodzi o liczbę emigrantów dominują pod względem liczby w Finlandii oraz Rumunów dominujących w Hiszpanii.⁵⁴

Wartą omówienia kwestią są wyjazdy Polaków związane ze świadczeniem usług w krajach UE-15. Wyśtosowany okres przejściowy nie obejmuje bowiem swobody świadczenia usług w Unii Europejskiej. Wyjątkiem są jednak Austria i Niemcy, które, podpisując Traktat Akcesyjny zapewniły sobie prawo do utrzymywania najdłużej do siedmiu lat swoich krajowych przepisów co do świadczenia usług przez obywateli Polski w następujących branżach: budownictwie i branżach pokrewnych, pracach porządkowych, ponadto w Austrii w usługach opiekuńczych oraz ochronie mienia i ludzi.

Kolejnym ważnym elementem przystąpienia Polski do Unii Europejskiej jest jej włączenie do jednolitego dla UE systemu wzajemnego uznawania kwalifikacji zawodowych (fundamentalny zakaz dyskryminacji związanej z obywatelstwem) oraz objęcie jej koordynacją systemów związanych z zabezpieczeniem społecznym. Od przyłączenia do

⁵³ M. Duszczyk, J. Wiśniewski, *Emigrować i wracać. Emigracje zarobkowe Polaków po 1 maja 2004 r.*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2006, s. 11 i nast.

⁵⁴ M. Thomas, *The Effect of EU Accession on Internal Migration in Poland*, Springer Science + Business Media New York 2013, opublikowano online 2013, s. 5-8.

Wspólnoty bowiem polscy obywatele dysponują takimi samymi prawami, jak inni członkowie państw Wspólnoty.⁵⁵

Omawiając temat polskiej emigracji po przystąpieniu do UE wydaje się zasadne krótkie podsumowanie podjętej decyzji przez te kraje członkowskie, które zdecydowały się bezzwłocznie otworzyć swój rynek dla emigrantów z krajów „nowej” Unii Europejskiej. Wpłynęła ona bowiem bezpośrednio na masowe ruchy migracyjne m.in. z Polski. Jeśli chodzi o przypadek Wielkiej Brytanii, charakterystyka polskich imigrantów została szerzej opisana w kolejnym podrozdziale.

Przejdźmy zatem najpierw do Irlandii. Jej decyzję o otwarciu swoich granic zaraz po przyłączeniu nowych członków uznaje się za zasadną i właściwą. Wskazują na to bezpośrednio liczby, a mianowicie w porównaniu z rokiem 2004, w roku 2005 i w pierwszym kwartale roku 2006 ilość zatrudnionych w irlandzkiej gospodarce wzrosła o 4,7%, osiągając 2 mln zatrudnionych ogółem. Główni imigranci w Irlandii w 2005/2006 r. to Polacy stanowiący 54% ogółu imigrantów, po nich na kolejnych miejscach plasują się Litwini (19%), Łotysze (9%) i Słowacy (8%). Warto także nadmienić, iż Irlandzkie władze odpowiedzialne za zatrudnienie wystosowały nawet w Polsce, na Litwie, Łotwie, Słowacji i w Czechach kampanię informacyjną dla przyjezdnych nazwaną „Know Before You Go”, która miała za zadanie zapewnić niezbędną wiedzę przed wyjazdem zarobkowym na zieloną wyspę.

Szwecja natomiast jako jedyna udzieliła pełnego dostępu do swojego rynku pracy nowym członkom Unii Europejskiej, nie nakładając przy tym żadnych warunków przystąpienia do szwedzkiego systemu opieki społecznej. Mimo braku okresu przejściowego, w Szwecji nastąpił umiarkowany napływ migracji z nowych państw członkowskich. Od daty ich przyłączenia do grudnia 2006 r. wydano 8 768 pierwszych czasowych pozwoleń, z czego 3 838 dla Polaków, 1 903 dla Estończyków, 5% dla Łotyszy, 20% dla Litwinów, natomiast pozostałe 542 pozwolenia dla Czechów, Słowaków i Węgrów.

Inny kierunek obierany przez emigrantów z Polski to Francja. 2005 r. to zatrudnienie na francuskim rynku pracy dla ok. 10 tys. Polaków (głównie pracownicy na sezon). Zgodnie z danymi zaprezentowanymi przez francuskie Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, polscy pracownicy stanowili ok. 6,48% wszystkich pracowników z zagranicy w tym kraju. W porównaniu z poprzednio prezentowanymi państwami, jest to stosunkowo niewielka liczba. Jeśli chodzi o Norwegię natomiast, w okresie pomiędzy majem 2004, a grudniem 2005

⁵⁵ Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w innych państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Szwajcarii oraz obywateli państw EOG w Polsce, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2006, s. 6-9.

odnotowano 8 tys. obywateli polskich zatrudnionych legalnie powyżej 3 miesięcy. W tym samym czasie: Dania – 1,7 tys. polskich imigrantów, Finlandia – 0,18 tys., Islandia – 1,02 tys. Ów dane zaprezentowała Komisja do spraw Rynku Pracy Skandynawskiej Rady Ministrów.

W roku 2006 natomiast w Holandii (dane prezentowane przez holenderskie Ministerstwo Spraw Socjalnych i Zatrudnienia) wydano ok. 20 tys. pozwoleń na pracę dla Polaków. Jeśli chodzi natomiast o polską emigrację we Włoszech (informacje włoskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych), oszacowano, że grudzień 2005 to 72 tys. Polaków przebywających na terenie Włoch, z osobami nieletnimi natomiast to ok. 100 tys. osób. Obywatele Polski stanowili ok. 5% ogólnej liczby imigrantów w tym kraju, plasując się na siódmej pozycji (jeśli chodzi o liczebność) wśród innych obywateli zagranicznych.⁵⁶

Następnym kierunkiem Polaków była Hiszpania, gdzie w 2004 r. wydano dla nich 14,5 tys. pozwoleń na pracę, natomiast rok później kolejne 11,6 tys. Na dzień 31.12.2005 r. wykazano 35 tys. zatrudnionych pracowników z Polski. Rok 2005 w Austrii natomiast to 20 tys. wydanych pozwoleń na pracę dla Polaków (17% więcej niż w roku poprzednim). W Czechach w tym samym okresie zatrudnienie wykazało 13 tys. polskich obywateli, co stanowiło 4 tysiące więcej niż w roku poprzednim (za obywatelami Słowacji i Ukrainy, Polacy stanowili trzecią co do wielkości grupę zatrudnionych w Czechach). 600 Polaków natomiast wykazano zatrudnionych na Słowacji (co ciekawe ich liczba aż sześciokrotnie wzrosła w stosunku do 2004 r.).

2,2 tys. polskich pracowników zatrudnionych było na Cyprze (dane z października 2005 r.), na Malcie natomiast wykazano jedynie 30 Polaków przebywających tam legalnie w celach zarobkowych. Grecki system ubezpieczeń społecznych natomiast wykazał (marzec 2005 r.) ponad 3 tys. polskich imigrantów. W tym samym okresie Belgia stanowiła również punkt wyjazdów zarobkowych dla Polaków, gdzie wydano ok. 3,5 tys. pozwoleń na pracę (jako główną siłę roboczą wymieniano sezonowych pracowników zatrudnionych w rolnictwie). Na Węgrzech na dzień 30.06.2005 r. odnotowano 500 pracowników z Polski. Nikły udział polskich emigrantów był prezentowany w Luksemburgu i na Łotwie – 4 osoby, w Lichtensteinie - 20-25 osób, a w Estonii – 45 osób.⁵⁷

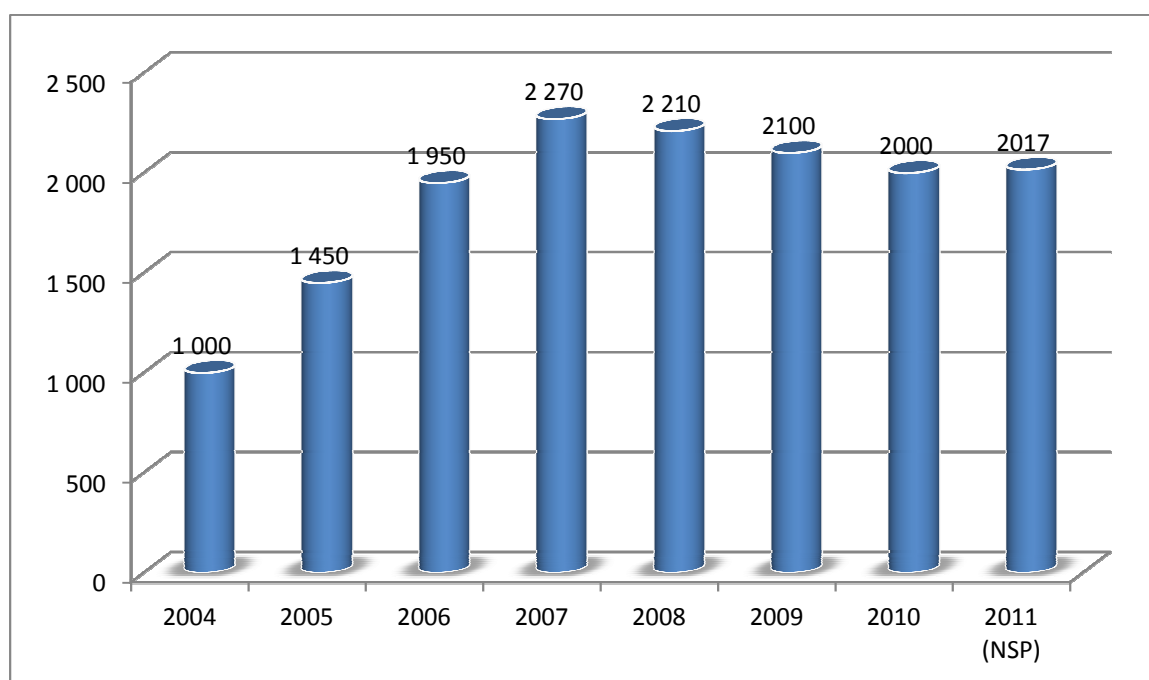
Liczba emigrujących z Polski wzrosła z ok. 750 - 800 tys. we wcześniejszych latach do 1 mln 820 tys. osób w 2008 r. Preferowany kierunek wyjazdów uległ zmianie z Niemiec w 2004 r. na Wielką Brytanię i Irlandię w tym samym czasie. Przed 2007 r. odnotowano 690 tys. czasowych imigrantów w Wielkiej Brytanii i 200 tys. w Irlandii. Chociaż nie wszyscy

⁵⁶ Biuletyn Migracyjny nr 8/2006, Uniwersytet Warszawski, s. 1-8.

⁵⁷ Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w innych państwach... op.cit., s. 6-12.

emigranci przebywali tam w tym samym czasie, porównując ich liczbę do populacji Zjednoczonego Królestwa, stanowili oni jej 1,1%, natomiast w Irlandii 4,5% populacji jej mieszkańców. Skutki napływu imigrantów w Irlandii były znaczące i widoczne, warto bowiem przypomnieć, iż jest ona krajem z którego przez 150 lat mieszkańcy emigrowali do takich krajów jak USA, UK i Australia, a nagle to ich ojczyznę zaczęła zalewać fala przyjezdnych.⁵⁸

Wyk. 3. Dynamika emigrantów ogółem (emigracja z Polski na pobyt czasowy w tys.)



Źródło: opracowanie własne na podstawie: Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004 – 2012, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, październik 2013 r.

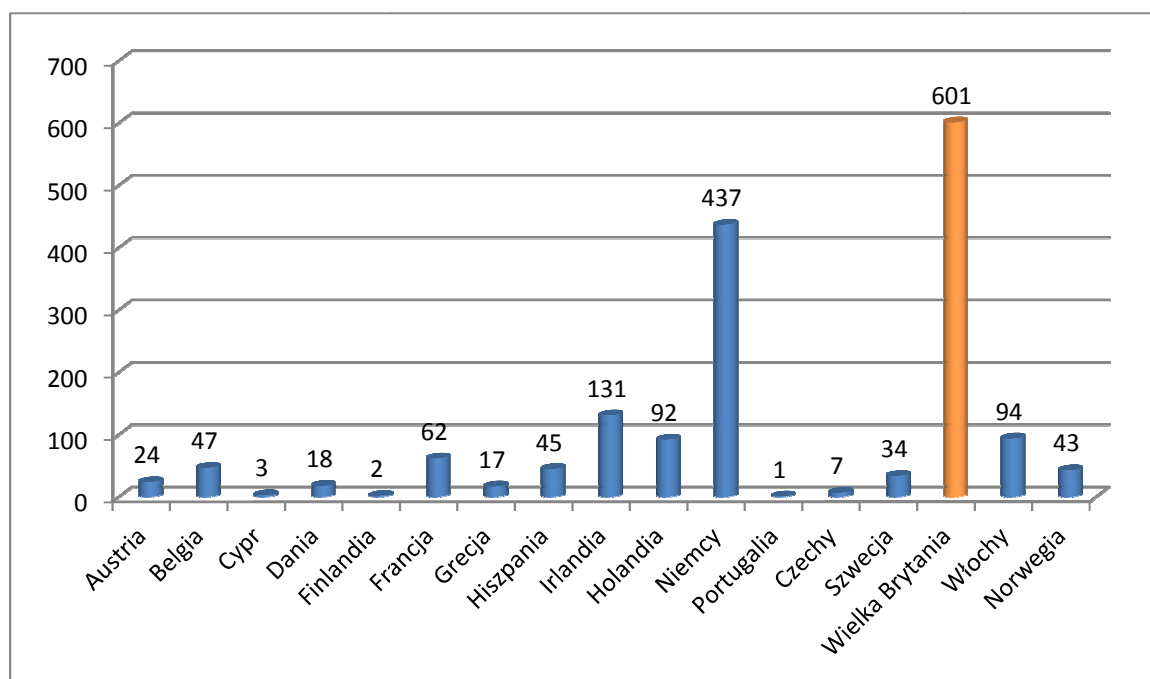
Jak wynika z badań GUS od początku polskiej akcesji do UE następował permanentny wzrost wyjazdów. W roku 2004 odnotowano liczbę wyjazdów na pobyt czasowy wynoszącą 1 mln Polaków. W roku następnym wzrosła ona o niemal 50%, natomiast w 2006 r. była równa już 1 950 mln. W roku 2007 odnotowano 2 270 mln, w 2009 – 2 100 mln, rok 2011 – 2 017 mln (patrz wykres nr 4.). Co ciekawe, Narodowy Bank Polski podał, iż w 2007 r. transfer środków finansowych do Polski z zagranicy ponad dwukrotnie przewyższył napływy z

⁵⁸ J. Jupp [w:] K. Burrell (red.) Polish migration to the UK in the 'New' European Union, Ashgate, Farnham 2009, s. 1 i nast.

poprzednich lat i wyniósł 20 mld zł. Najwięcej środków zostało przesłanych z Wielkiej Brytanii i Irlandii.⁵⁹

Z kolei na wykresie nr 4. przedstawiono migracje Polaków do poszczególnych krajów Europy. Możemy na nim zaobserwować, iż polscy emigranci są obecnie w większym lub mniejszym udziale w każdym z krajów Europy, co budziło i nadal budzi wiele kontrowersji w debatach publicznych, prasie i telewizji. Prawdą jest jednak, iż większość pracodawców zatrudniających imigrantów z Polski jest zdania, iż są oni dobrymi, zmotywowanymi pracownikami, którzy mają chęć do pracy i akceptują nawet ciężkie warunki pracy. Ta, wygłaszana powszechnie opinia wpływa często na fakt, iż zamiast zatrudniać mieszkańca swojego kraju, wiedząc, że Polak jest w stanie wykonać pracę szybciej i dokładniej, decydują się na jego zatrudnienie.⁶⁰

Wyk.4. Polscy emigranci w poszczególnych krajach Europy (emigracja z Polski na pobyt czasowy) w roku 2011.



Źródło: opracowanie własne na podstawie: Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004 – 2011, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, październik 2013 r.

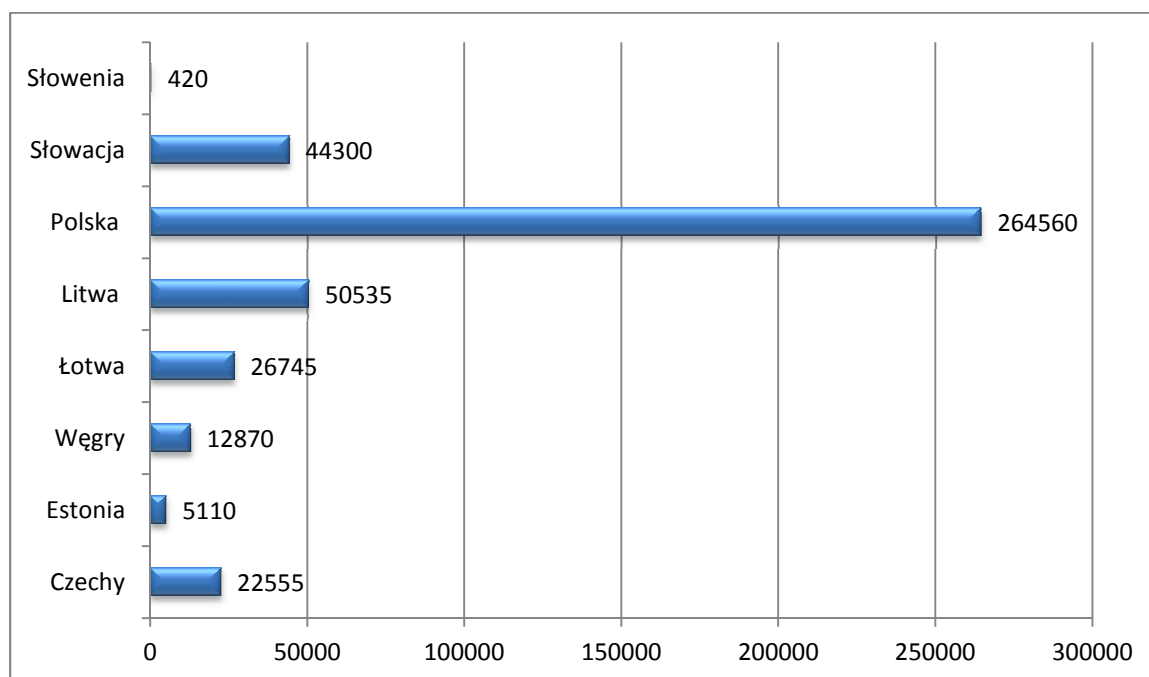
⁵⁹ L. Nakonieczna, Ekonomiczne aspekty migracji międzynarodowej [w:] G. Firlit-Fesnak (red.) Migracje międzynarodowe a modernizacja systemu politycznego i społecznego, Oficyna Wydawnicza Aspra. Warszawa 2008, s. 229.

⁶⁰ J. Traser, Who's still afraid of EU enlargement ECAS. Bruksela 2006, s. 37.

Jak wynika z danych zaprezentowanych na wykresie nr 4. liczba emigrantów z Polski przebywająca w Wielkiej Brytanii w roku 2011 wyniosła 601 tys. GUS oszacował, że na koniec roku 2011 poza granicami Polski było ponad 2 mln 60 tys. Polaków (pobyty czasowe), co stanowi 60 tys. więcej niż w roku poprzednim, gdzie poza Polską odnotowano czasowo 2 mln osób. W 2010 r. Polscy imigranci w Europie stanowili grupę 1 mln 685 tys., a w 2011 już 1 mln 750 tys. osób. Ponadto, z danych na rok 2011 wynika, iż mniejsze zainteresowanie wykazują Polacy rynkiem pracy Irlandii i Hiszpanii (malejąca tendencja wyjazdów). Prawdopodobnie znaczący spadek atrakcyjności Hiszpanii dla Polaków był spowodowany wystąpieniem w tym kraju kryzysu ekonomicznego, który negatywnie wpłynął na rynek pracy. Ponadto, Hiszpania wykazała się najwyższym w Unii Europejskiej wskaźnikiem bezrobocia.⁶¹

2.5. Polacy na emigracji - przykład Wielkiej Brytanii

Wyk. 5. Narodowość aplikantów do WRS pomiędzy majem 2004 r. a czerwcem 2006 r.



Źródło: Accession Monitoring Report May 2004 – June 2006, Home Office, Department for Work and Pensions, HM Revenue & Customs and Department for Communities and Local Government, 2006, s. 8.

⁶¹ Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2011, Główny Urząd Statystyczny, Materiał na konferencję prasową w dniu 25 września 2012 r., s. 2-5.

Po przyłączeniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. brytyjski rynek pracy został otwarty dla Polaków. Stali się oni najliczniejszą grupą imigrantów spośród wszystkich państw przyłączonych w przedstawianym roku. Polscy imigranci w świetle innych w Wielkiej Brytanii zaczęli znacznie dominować i być widocznymi na arenie publicznej. W roku 2008 brytyjski Home Office podał, iż zebrane przez niego informacje i prowadzone statystyki wskazują na to, że od 2004 r. do 2008 r. ponad 540 tys. polskich obywateli pracowało w Zjednoczonym Królestwie. Stanowili oni średnio w przedstawianym okresie 67% wszystkich imigrantów z państw przyłączonych do Unii Europejskiej w roku 2004.

Oczywiście, podawane przez tę instytucję dane dotyczą jedynie zarejestrowanych pracowników, którzy pracowali zgodnie z prawem w tym czasie, dlatego też można domniemywać, że ostateczna liczba Polaków w podawanym okresie mogła być nawet znacznie większa od tej zanotowanej w statystykach Home Office.⁶² Przed akcesją do Unii Europejskiej nowych państw, instytucja Home Office podjęła się szacunku, iż rocznie będzie napływać ok. 13 tys. polskich pracowników z zagranicy. Jednak zgodnie z raportem zaprezentowanym przez ww. instytucję w latach 2004 - 2006 wydano 447 tys. aplikacji do WRS (tzw. Programu Rejestracji Pracowników), co wykazało, iż szacunki tego urzędu były błędne. Kolejne 101 tys. i następne 28 tys. aplikacji zostało ponownie wydanych m.in. ze względu na zmianę pracodawcy. W 2005 r. Polacy stanowili 62% - 264 560 tys. rejestracji, kolejno byli Litwini (12% - 50 535 tys.) i Słowacy (10% - 44 300 tys.). Ów rozkład aplikantów został przedstawiony na wykresie nr 5. 82% przyjezdnych pracowników pomiędzy 18. a 34. rokiem życia głównie przyjeżdżało do Wielkiej Brytanii w okresie letnim. Największa liczba imigrantów znalazła zatrudnienie jako pracownicy w fabrykach (tj. obsługa maszyn, pakowanie, produkcja).⁶³

Omawiając polskich imigrantów w Wielkiej Brytanii nie można pominąć także kwestii dzieci. Często bowiem, w obawie przed rozstaniem i warunkami panującymi w Polsce, całe rodziny decydują się na życie na obczyźnie. Pomiędzy 2008 r. a 2012 r. liczba polskich uczniów w angielskich szkołach zdublowała się do 54 tys.⁶⁴ Jest to duży przyrost, którego liczba umacnia w przekonaniu, iż Polacy odgrywają dużą rolę nie tylko na brytyjskim rynku pracy, ale także w innych aspektach życia na Wyspach, w tym tych związanych z opieką socjalną i zdrowotną.

⁶² K. Burrell (red.) Polish migration to the UK in the 'New' European Union After 2004, Ashgate. Farnham 2009, s. 1 i nast.

⁶³ Accession Monitoring Report May 2004 – June 2006, Home Office, Department for Work and Pensions, HM Revenue & Customs and Department for Communities and Local Government, 2006, s. 1-8.

⁶⁴ Immigration. The Polish paradox [w:] <http://www.economist.com/>, Corby 2013.

Określając liczbę polskich imigrantów w Wielkiej Brytanii, można posłużyć się również danymi prezentowanymi przez lokalne władze. Weźmy tutaj na przykład miasto Evesham w hrabstwie Worcestershire. Liczba jego mieszkańców to ok. 22 tys. osób. W kwietniu 2003 r. odnotowano w statystykach wydawania angielskiego National Insurance Number 20 polskich aplikacji od osób podających swój obecny adres zamieszkania jako Evesham. W maju 2004 r. natomiast, liczba złożonych aplikacji wzrosła do 210. W okresie od maja 2004 r. do grudnia 2005 r. Polacy stanowili 59% spośród wszystkich imigrantów w tym małym angielskim miasteczku (zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez angielski WRS).⁶⁵

Przykłady na rosnącą polską społeczność w Wielkiej Brytanii widać praktycznie wszędzie na Wyspach. Jednym z nich może być np. angielska sieć supermarketów Tesco (co ciekawe, założyciel ów sieci Sir Jack Cohen był synem polskich imigrantów o pochodzeniu żydowskim). Obsługuje ona obecnie ponad 100 polskich produktów, twierdząc, że to właśnie ten asortyment jest najszybciej rozwijającym się asortymentem mniejszości etnicznych, jaki kiedykolwiek ta firma wprowadziła na rynek. Również marka Heinz zaprezentowała produkty Pudliszki na angielskim rynku, wyprowadzając je wcześniej z krajowego rynku. Wszystko po to, aby Polacy, którzy bardziej przywykli do marki Pudliszki, kupowali je, co na celu miało zapewnić tej firmie większą sprzedaż produktów konserwowych od innych firm, które nie wypuściły polskich produktów na rynek. Ponadto, na rynek piw w Anglii również wpłynęła liczba mieszkających w Wielkiej Brytanii Polaków. W barach, pubach i restauracjach takie marki, jak Tyskie czy Lech są już codziennością.⁶⁶ Poza tym, są one dostępne do kupienia w większych brytyjskich marketach, takich jak np. Morrisons, Tesco czy Sainsbury's.

Stosunkowo duża liczba polskich emigrantów w Wielkiej Brytanii miała wpływ również na rozwój polskich firm. Za przykład można tu podać np. firmy przewozowe, polskie sklepy, pomoc prawną, firmy usługowe, lekarzy, instytucje związane ze zdrowiem i inne. Poza przedsiębiorczością Polaków na Wyspach, widoczne jest także tworzenie przez nich społeczności, czy to realnych, czy też tych wirtualnych. W związku z trudnościami asymilacyjnymi bowiem poszukiwane są nowe drogi do większej integracji, czy też do stworzenia sobie „namiastki domu”. Internet na emigracji jest wszechobecny, umożliwiając bycie na bieżąco z rodziną czy też dostarczając informacji o obecnej sytuacji w ojczyźnie. Stąd też, w dzisiejszych czasach ogromna popularność portali internetowych stworzonych z

⁶⁵ S. Lanz, R. Gullen, The Extent, Size and Characteristics of the Migrant Workforce in the Vale of Evesham. Final Report, Mercia Research & Strategy, Redditch 2006, s. 12-18.

⁶⁶ <http://www.utalkmarketing.com/pages/Article.aspx?ArticleID=2812> (data odczytu: 03.06.2014)

myślą właśnie o emigrantach. Zapewniają one wymianę wzajemnych doświadczeń, porad, a także ogłoszeń Polaków dla Polaków. Prawie w każdym z portali dostępne jest forum, na którym można podejmować się tematów wszelakich, tj. począwszy od pierwszych kroków życia na obczyźnie, codziennych informacji z kraju emigracji, poprzez anonse towarzyskie, obowiązujące przepisy, informacje o pracy, reklamy polskich firm, a skończywszy na opiece socjalnej, zdrowotnej, szkole itp. Główne funkcje takich portali to przede wszystkim: funkcja informacyjna i przekątnicza. W tabeli nr 5. Zostały przedstawione wybrane portale internetowe i liczba zarejestrowanych w nich użytkowników. Na przedzie wymienionych w tabeli pozycji stoi portal www.mojawyspa.co.uk, który zgromadził aż ponad 124 tys. użytkowników. Codziennie dokonywane są jednak nowe rejestracje. Ów portale są bowiem bardzo dobrym źródłem niezbędnych informacji dla emigrantów, poza tym, w związku z dużą liczbą użytkowników i coraz większym zainteresowaniem, należy podkreślić, iż stanowią dobre źródła reklamowe.

Nie można również ukryć, iż zjawisko polskiej imigracji w Wielkiej Brytanii ze względu na jej wielkość budzi w niej wiele kontrowersji. Jednym z ciekawszych przykładów na zwiększone zainteresowanie Polakami może być np. brytyjska prasa. W okresie od kwietnia 2004 r. do maja 2008 r. odnotowano aż 7 744 artykułów zawierających słowo Polish (Polak, Polacy). Badaniu poddano najważniejsze brytyjskie prasowe pozycje, takie jak: The Daily Telegraph, The Financial Times, The Guardian, The Independent, The Times, Daily Express, Daily Mail, The Daily Mirror, The Daily Star i The Sun. Wszystkie te publikacje, w których podjęto się tematu Polaków, bądź gdzie o nich wspomniano zawierały w tym okresie w sumie aż 4,5 mln słów. Najczęściej przedstawiającym treści o polskich obywatelach był angielski The Financial Times, natomiast 764 artykułami o ww. tematyce wykazał się popularny dziennik The Sun.⁶⁷ Ów liczby potwierdzają fakt, iż Wielka Brytania interesuje się szczególnie silnie polskimi imigrantami.

⁶⁷ A. Spigelman, The depiction of Polish migrants in the United Kingdom by the British press after Poland's accession to the European Union [w:] International Journal of Sociology Vol. 33 No. 1/2, Emerald 2013, s.102 i nast.

Tab. 5. Liczba użytkowników wybranych portali internetowych Polaków w Wielkiej Brytanii

Lp.	Nazwa portalu	Liczba zarejestrowanych użytkowników na dzień 02.06.2014 r.
1.	http://polemi.co.uk/ „Portal Informacyjny w UK, Wielkiej Brytanii Polish Community Online in the United Kingdom”	9 230
2.	http://polacy.co.uk/ „Poznajmy się w Anglii”	50 329
3.	http://www.mojawyspa.co.uk/ „Polska strona Wielkiej Brytanii”	124 597
Polskie portale na stronie www.facebook.com/ :		
4.	Polacy w UK – praca, biznes i kultura	14 537
5.	ANGLIA Praca Życie Ogłoszenia Polonia UK	6 202

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk zaprezentowanych w ww. portalach internetowych.

Rozdział 3. Wyniki badania bezpośredniego

3.1. Metodologia badania

W dniach od 14.05.2014r. do 30.05.2014r. przeprowadzono badanie internetowe metodą CAWI (Computer - Assisted Web Interview). Kwestionariusz został zamieszczony na jednym z darmowych portali umożliwiających stworzenie ankiety i zbieranie danych, po zakończeniu badania nastąpiło pobranie wyników w formacie.xls. Obliczenia wykonano w arkuszu kalkulacyjnym Excel.

Populacja badanych to emigranci w Wielkiej Brytanii. Jest to bardzo specyficzna grupa respondentów, dlatego w celu dotarcia do jak największej ilości osób zastosowano metodę kuli śnieżnej (ang. snowball sampling). Jest to nielosowa metoda doboru respondentów do próby badanej. Metoda kuli śnieżnej przydatna jest w badaniach grup społecznych, które mogą być dla badacza trudno dostępne: mniejszości narodowych, religijnych, seksualnych, członków subkultur, osób znajdujących się w szczególnej sytuacji życiowej itp. Dobrym rozwiązaniem w takich sytuacjach jest odnalezienie na początek kilku osób z takiej grupy, po przeprowadzeniu wywiadów i pozyskaniu zaufania, ankietę dzięki ich pomocy oraz rekomendacji może zacząć poszukiwania kolejnych respondentów.⁶⁸

W przeprowadzonym badaniu po zakończeniu każdego kolejnego kwestionariusza proszono o przesłanie linku z ankietą kolejnym osobom, aby mogły one udzielić wywiadu dotyczącego tego samego tematu. Co więcej, prośba o wypełnienie kwestionariusza została zamieszczona na następujących portalach internetowych:

- ThePoles.eu;
- Londynek.net;
- MojaWyspa.co.uk;

ponadto na grupach społecznościowych istniejących w ramach portalu Facebook.com:

- Polacy w UK;
- Polish Events Manchester;
- Polacy w Worcester;
- Evesham Polonia;
- Polacy W Slough.

⁶⁸ Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, Metody badawcze w naukach społecznych, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2001, str. 192-199, 208-216.

Najczęściej stosowanym testem w całym opracowaniu badawczym był test niezależności chi-kwadrat. Poprzez jego zastosowanie badano czy pomiędzy danymi zmiennymi występuje zależność. Bazuje on na porównywaniu ze sobą wartości obserwowanych (czyli takich, które zostały uzyskane w badaniu) z wartościami oczekiwanymi (czyli takimi, które zakłada test, gdyby nie było żadnego związku pomiędzy zmiennymi). Jeżeli różnica pomiędzy wartościami obserwowanymi a oczekiwanymi jest duża (istotna statystycznie) to można powiedzieć, że zachodzi relacja pomiędzy jedną zmienną, a drugą. Jego statystyka testowa jest obliczana za pomocą następującego wzoru:⁶⁹

$$\chi^2 = \sum_{j=1}^k \frac{(O_j - E_j)^2}{E_j}$$

gdzie:

O_j – liczebność obserwowana dla danej grupy,

E_j – liczebność oczekiwana dla danej grupy.

Dodatkowo, aby lepiej zbadać zależności pomiędzy badanymi zmiennymi, sprawdzono czy pomiędzy wybranymi zmiennymi występują korelacje. W tym celu zastosowano korelację rho-Spearmana, która traktowana jest jako korelacja nieparametryczna, co stanowi odpowiednik parametrycznej korelacji r-Pearsona. W przypadku korelacji rho-Spearmana wyniki są najpierw poddane rangowaniu. Przypisywane są rangi poszczególnym obserwacjom. Tak "przeliczone" wyniki poddawane są analizie korelacji. Rangowanie wyników pozwala przeanalizować związek pomiędzy zmiennymi mierzonymi na skali porządkowej (nie tylko ilościowej, jak miało to miejsce w przypadku korelacji r-Pearsona). W przypadku tej korelacji nie ma znaczenia to, czy analizowane zmienne mają rozkłady zbliżone do normalnego, dlatego właśnie korelacja rho-Spearmana traktowana jest jako korelacja nieparametryczna. Co więcej, współczynnik korelacji rho-Spearmana (który również przyjmuje wartości od -1 do +1) jest bardziej odporny na przypadki odstające w próbie. Rangowanie wyników sprawia, że wartości odstające nie są odstającymi. Mają one najniższą bądź najwyższą rangę, aczkolwiek wartość odstawiania danej obserwacji od zbioru wyników traci na znaczeniu. W przypadku, gdy w wykonywanym badaniu istnieje wiele obserwacji

⁶⁹ J. Greń, Statystyka matematyczna modele i zadania, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1976, s. 42.

odstających to analiza korelacji rho-Spearmana będzie lepszym testem do analizy związku niż korelacja r-Pearsona. Jest ona opisana następującym wzorem:⁷⁰

$$\rho_{xy} = \frac{cov(R_x, R_y)}{S_{R_x} S_{R_y}}$$

przy czym:

$$cov(R_x, R_y) = E(R_x \cdot R_y) - (E(R_x) \cdot E(R_y))$$

gdzie:

R_x – porangowane wartości zmiennej X

R_y – porangowane wartości zmiennej Y

$cov(R_x, R_y)$ – kowariancja między zmiennymi R_x i R_y

S – odchylenie standardowe

E – wartość oczekiwana.

W celu zbadania zależności i różnic pomiędzy zmiennymi przeprowadzono w dalszej części szereg testów statystycznych. Jednym z użytych testów był test U Manna-Whitneya, który jest jedną z najpopularniejszych alternatyw dla testu t-studenta dla prób niezależnych. Jeżeli dane nie spełniają założeń dla zastosowania testu t-studenta, w związku z czym nie możemy go zastosować, warto skorzystać z testu U Manna-Whitneya przy porównaniu ze sobą dwóch niezależnych wobec siebie grup. Podstawową zaletą tego testu są niewielkie wymagania, założenia do zastosowania testu U Manna-Whitneya. Zmienna zależna musi być mierzona na skali co najmniej porządkowej (może być również mierzona na skali ilościowej). Jest to podstawowy warunek dla zastosowania tego testu. Co ciekawe, z tego testu można skorzystać również, gdy zmienna jest mierzona na skali dychotomicznej (czyli 0-1), dlatego, że jest to przypadek zmiennej nominalnej, która jest zarazem zmienną porządkową. Zastosowanie testu U Manna-Whitneya nie wymaga równoliczności grup, rozkładu normalnego czy też homogenicznych wariancji. To sprawia, że może być on szeroko stosowany, co znalazło odzwierciedlenie również w analizie uzyskanych wyników wykonanego badania.

⁷⁰J. Wywił, Wprowadzenie do wnioskowania statystycznego, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2012, s. 50.

Test U Manna-Whitneya polega na rangowaniu wyników zmiennej zależnej (od najmniejszej do największej) w badanych grupach, a następnie grupy te są ze sobą porównywane. Zastosowano go w przypadku porównania różnic pomiędzy dwoma cechami w danej zmiennej. Statystyka testowa liczona jest za pomocą następującego wzoru:⁷¹

$$U = R_{\min(k)} - \frac{n_k(n_k+1)}{2}$$

gdzie:

$R_{\min(k)}$ – suma rang dla grupy, w której suma jest mniejsza,

n_k – liczba obserwacji w grupie z mniejszą sumą rang.

Test Kruskala-Wallisa jest natomiast rozszerzeniem testu U Manna-Whitneya. W przypadku testu Kruskala-Wallisa mamy do czynienia z większą niż dwie liczbą porównywanych grup. Jeżeli są tylko dwie grupy niezależne, zaleca się przeprowadzać test U Manna-Whitneya, natomiast gdy jest więcej niż dwie porównywane grupy, korzysta się z testu Kruskala-Wallisa. Ów test nie wymaga, tak jak analiza wariancji ANOVA, spełnienia szeregu założeń. Rozkłady zmiennych nie muszą być zbliżone do rozkładu normalnego. Nie ma wymogu równoliczności grup pod względem liczby osób jak również nie wymagana jest równość wariancji w grupach, czyli tzw. homogeniczność wariancji. Jedynymi wymogami do przeprowadzenia testu Kruskala-Wallisa są:⁷²

- zmienna zależna powinna być mierzona na skali co najmniej porządkowej (może być również mierzona na skali ilościowej),
- obserwacje w analizowanych grupach powinny być niezależne wobec siebie, co oznacza, że osoba będąca w jednej grupie nie powinna być również w innej porównywanej grupie.

W związku z powyższym ów test znalazł zastosowanie w zbadaniu populacji polskich emigrantów w Wielkiej Brytanii. Warto jeszcze nadmienić, iż bada on różnice w większej ilości niż dwie podgrupy w zmiennej. Jego statystyka testowa jest opisana następującym wzorem:

$$H = \frac{12}{N(N+1)} \sum_{i=1}^p \frac{R_i^2}{n_i} - 3(N+1)$$

⁷¹ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s.62.

⁷² J. Wywiął, *Wprowadzenie do...* op.cit, s.78.

gdzie:

N – liczba wszystkich obserwacji,

p – liczba porównywanych grup,

R_i – suma rang w danej grupie,

n_i – liczba obserwacji w danej grupie.

3.2. Konstrukcja kwestionariusza

Badanie bezpośrednio zostało oparte na kwestionariuszu ankiety, który składał się z 12 pytań merytorycznych i 5 pytań z tzw. metryczki. Ów kwestionariusz został przygotowany samodzielnie, po wcześniejszej analizie badań o podobnej tematyce.

Pierwsze pytanie dotyczyło planowanej długości pobytu respondentów w Wielkiej Brytanii. Uzyskane odpowiedzi umożliwiły oszacowanie, ile osób z grupy badawczej planuje powrót z wyjazdu emigracyjnego do Polski i kiedy, a ile podjęło decyzję o pozostaniu na stałe poza ojczyzną.

1. Jak długo planuje Pan/Pani pozostać na emigracji?

- a) Do roku
- b) 1-3 lat
- c) 4-6 lat
- d) > 6 lat
- e) Zamierzam zostać za granicą na stałe
- f) Nie wiem/trudno powiedzieć

Drugie pytanie dotyczyło przyczyn wyjazdu na emigrację. Po głębszej analizie badań o podobnej tematyce i własnych spostrzeżeniach, wystosowano 16 przyczyn (w tym przyczyna: inne), które, według badacza, najbardziej adekwatnie oddawały motywy wyjazdów. Respondenci w tym pytaniu mogli wybrać do trzech przyczyn opuszczenia kraju. Ów ograniczenie zostało wystosowane w związku z faktem, iż przy większej liczbie odpowiedzi wyniki mogłyby być bardzo ogólne i mało precyzyjne.

2. Jakie były główne przyczyny Pana/Pani wyjazdu do Wielkiej Brytanii? (Można zaznaczyć max. 3 odpowiedzi)

- a) Brak możliwości znalezienia satysfakcjonującej pracy

- b) Brak możliwości znalezienia jakiegokolwiek pracy
- c) Zarobienie pieniędzy na określony cel (np. samochód, dom, spłata kredytu itp.)
- d) Podniesienie umiejętności językowych
- e) Chęć podniesienia kwalifikacji/rozwoju zawodowego
- f) Wyjazd do rodziny
- g) Wyjazd do rodziny/znajomych i chęć zarobienia pieniędzy
- h) Wyjazd na studia
- i) Urlop wypoczynkowy
- j) Moda na pracę za granicą
- k) Chęć życia na wyższym poziomie
- l) Kłopoty z prawem w Polsce
- m) Brak barier wyjazdu
- n) Pragnienie rozpoczęcia życia od nowa
- o) Problemy zdrowotne
- p) Inna przyczyna, jaka?.....

Pytanie nr 3. natomiast zostało skonstruowane, aby zwrócić uwagę na fakt, iż w niektórych przypadkach początkowy cel wyjazdu na emigrację zmienił się. Ów zmiana mogła mieć wpływ zarówno na przedłużenie pobytu, decyzję o pozostaniu na stałe poza ojczyzną czy też na skrócenie czasu wyjazdu.

3. Czy początkowy cel Pana/Pani wyjazdu do Wielkiej Brytanii uległ z czasem zmianie?

- a) Tak
- b) Nie (*proszę przejść do pyt. 5*)

Jak można zauważyć, w przypadku odpowiedzi twierdzącej na ww. pytanie ankietowani poproszeni zostali o podanie powodu, który wpłynął na zmianę ich początkowego celu wyjazdu emigracyjnego. W związku z tym, po przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego wśród emigrantów, a także po analizie artykułów związanych z tematyką emigracji wystosowano 15 przyczyn (w tym przyczyna: inne), które respondenci mogli wybrać, tym razem bez limitu odpowiedzi. Często bowiem zmiana celu, w jakim respondenci wyjechali na emigrację mogła mieć podłoże złożone, a w tym przypadku ograniczenia w zakresie odpowiedzi mogłyby zniekształcić wyniki ów badania.

4. Co było przyczyną zmiany celu wyjazdu? (Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź)

- a) Wyższe niż oczekiwane zarobki

- b) Niższe niż oczekiwane zarobki
- c) Założenie rodziny
- d) Poznanie kogoś
- e) Rozstanie z partnerem/partnerką/rodziną/przyjacielem
- f) Inwestycja w Anglii
- g) Inwestycja w Polsce
- h) Zmiana sytuacji w mojej rodzinie w Polsce
- i) Zmiana mojej sytuacji w przypadku powrotu do polski
- j) Zmiana priorytetów
- k) Polepszenie sytuacji finansowej
- l) Brak motywacji do powrotu
- m) Lepsze samopoczucie za granicą
- n) Problemy ze zdrowiem
- o) Inna przyczyna, jaka?.....

Następne pytanie miało na celu wskazać, czy przyszli emigranci określali czas swojego pobytu na emigracji przed wyjazdem.

5. Czy przed przyjazdem do Wielkiej Brytanii zakładał/zakładała Pan/Pani czas swojego pobytu?

- a) Tak
- b) Nie (*proszę przejść do pyt. 7.*)

Jeżeli ankietowani zaznaczyli odpowiedź a), odpowiadali także na kolejne pytanie, związane z przedłużeniem się zakładanego czasu pobytu. Bez wątpienia ów fakt był istotny dla przeprowadzonego badania, choćby ze względu na to, iż w przypadku odpowiedzi pozytywnej, postawy polskich emigrantów zmieniły się w trakcie pobytu emigracyjnego.

6. Czy założony czas pobytu uległ wydłużeniu?

- a) Tak
- b) Nie

Pytanie nr 7. pozwoliło uzyskać informacje odnośnie wysyłania przez respondentów pieniędzy do ich rodzin w Polsce. Uzyskanie odpowiedzi miało umożliwić na zorientowanie się w sytuacji emigrantów, czy nadal mamy do czynienia z typową emigracją zarobkową, czy też jest to już inny, nowy rodzaj emigracji.

7. Czy zarobione pieniądze (lub ich część) przesyła Pan/Pani do rodziny w Polsce?

- a) Tak
- b) Nie

Kolejne pytanie odnosiło się do zadowolenia z życia w Polsce przed wyjazdem na emigrację. Dzięki niemu udało się nieco zobrazować zróżnicowanie postaw obecnych emigrantów w Wielkiej Brytanii.

8. Czy przed wyjazdem za granicę był/a Pan/Pani zadowolony/a z warunków życia w Polsce?

- a) Tak
- b) Nie

Następnie respondenci zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na pytanie, w którym mieli wskazać swoje wyobrażenia o emigracji sprzed wyjazdu z kraju. Wystosowano tutaj aż cztery możliwe odpowiedzi, ze względu na określenie również stopnia ich zadowolenia z życia na emigracji.

9. Czy sposób w jaki sobie Pan/Pani wyobrażał/a życie na emigracji odbiega od stanu rzeczywistego?

- a) Nie
- b) Tak, jestem pozytywnie zaskoczony/a
- c) Tak, jestem negatywnie zaskoczony/a
- d) Tak, jest po prostu inaczej niż się spodziewałem/łam

Jednym z kluczowych dla przeprowadzonego badania bezpośredniego pytań było pytanie nr 10. Istotne w tym pytaniu było uzyskanie opinii respondentów dotyczących szybszego powrotu z emigracji. Osiem możliwych odpowiedzi (w tym odpowiedź: inne) umożliwiło określenie ewentualnych oczekiwań emigrantów wobec kraju ojczystego, czy też sytuacji, która wpłynęłaby na ich powrót do Polski.

10. Co skłoniłoby Pana/Panią do szybszego powrotu do Polski?

- a) Oferta pracy
- b) Oferta pracy na wyższym stanowisku niż w Anglii
- c) Zarobki na podobnym poziomie jak w Anglii
- d) Wyższy poziom zarobków niż w Anglii
- e) Szybsze odłożenie pieniędzy w Anglii na określony cel w Polsce

- f) Podobne lub lepsze warunki socjalne
- g) Sytuacja rodzinna
- g) Inna przyczyna, jaka?

Respondenci w przeprowadzonym badaniu również zostali poproszeni o wskazanie maksymalnie trzech wad pracy za granicą z jedenastu możliwych.

11. Proszę podać główne wady pracy za granicą (można wybrać max 3 odpowiedzi)

- a) Bariery komunikacyjne
- b) Poczucie obcości, wykluczenia społecznego
- c) Nieuczciwe traktowanie
- d) Brak legalności
- e) Praca niezgodna z zainteresowaniami
- f) Niskie zarobki
- g) Duża rotacja pracowników
- h) Brak perspektywa rozwoju
- i) Nieuczciwe traktowania w porównaniu z pracownikami będącymi obywatelami danego kraju
- j) Tęsknota
- g) Inne, jakie?.....

Ostatnie pytanie merytoryczne w przeprowadzonym badaniu było nieco złożone, gdyż respondenci mieli określić swoje zadowolenie w zakresie wybranych czynników na emigracji. Po zebraniu odpowiedzi, umożliwiona została analiza ów czynników pod względem zadowolenia z nich, a także przedstawienie najlepiej i najgorzej odbieranego przez emigrantów faktora.

Tab. 6. 12. Czy generalnie jest Pan/Pani zadowolony/a z decyzji o wyjeździe do pracy za granicę? (proszę o zaznaczenie krzyżykami w rubrykach)

Czynniki	zdecydowanie zadowolony	raczej zadowolony	raczej niezadowolony	zdecydowanie niezadowolony
Wykonywana praca				
Wynagrodzenie				

Warunki pracy				
Atmosfera wśród współpracowników				
Życie społeczne				
Życie osobiste				
Czas wolny				
Warunki mieszkaniowe				
Warunki socjalne				

Źródło: opracowanie własne

Jako pierwsze pytanie metryczkowe wystosowano pytanie o płeć.

13. Płeć:

- a) Kobieta
- b) Mężczyzna

Kolejnym było podanie roku urodzenia, co dokładniej umożliwiło zobrazowanie wieku emigrantów - respondentów i powiązanie z nim udzielanych przez nich odpowiedzi.

14. Proszę podać rok urodzenia.....

W celu określenia stopnia wykształcenia badanych emigrantów, w metryczce znalazło się także prośba o podanie swojego wykształcenia.

15. Wykształcenie

- a) podstawowe
- b) gimnazjalne
- c) zawodowe
- d) średnie
- e) wyższe licencjackie
- f) wyższe magisterskie

Jako ostatnie pytanie metryczkowe wystosowano te związane z miejscem pochodzenia emigranta w kraju ojczystym.

16. Miejsce stałego zameldowania

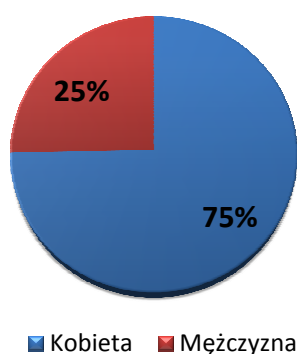
- a) wieś

- b) miasto < 25 tys. mieszkańców
- c) miasto od 25-50 tys. mieszkańców
- d) miasto od 50-250 tys. mieszkańców
- e) miasto > 250 tys. mieszkańców

3.3. Rozkład próby badawczej

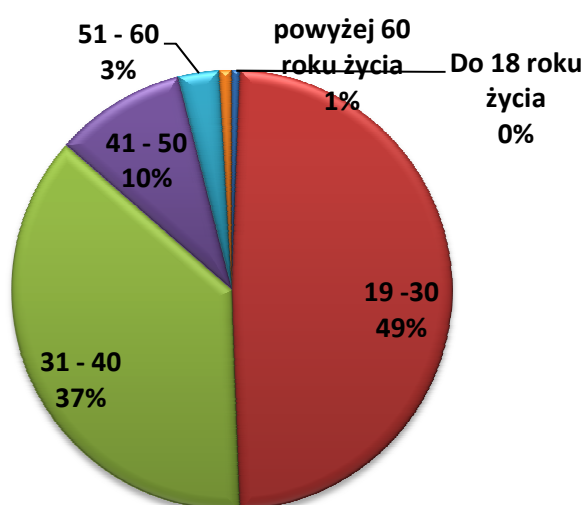
Równo trzy czwarte wszystkich respondentów przeprowadzonego badania to kobiety (wykres nr 6.).

Wyk. 6. Rozkład próby badawczej z podziałem na płeć



Źródło: opracowanie własne.

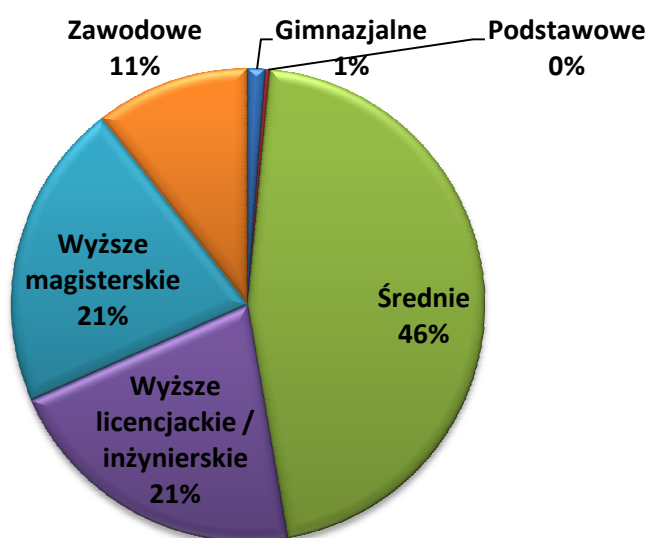
Rys. 7. Rozkład próby badawczej ze względu na wiek



Źródło: opracowanie własne.

Prawie połowa badanych była w wieku od 19 do 30 lat. Ponad jedna trzecia badanych była w wieku od 31 do 40 lat. Jedna z badanych osób była w wieku 14 lat. Szczegółowy rozkład wieku zamieszczono na wykresie nr 7.

Wyk. 8. Rozkład próby badawczej z podziałem na wykształcenie

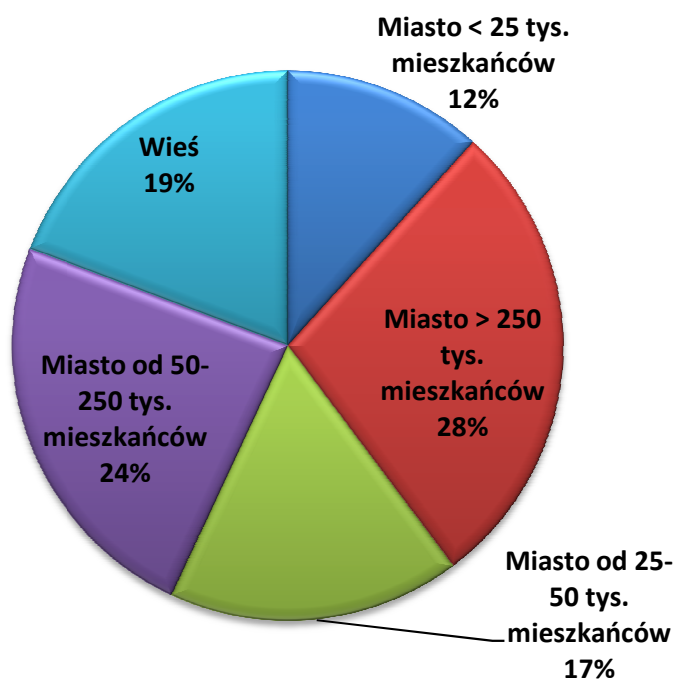


Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowanie największy odsetek badanych stanowią osoby z wykształceniem średnim (46%). Podobna ilość respondentów (w sumie 42%) posiada wyższe wykształcenie. Najmniejszą ilość stanowią osoby z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym. Szczegółowe wyniki zaprezentowano na wykresie nr 8.

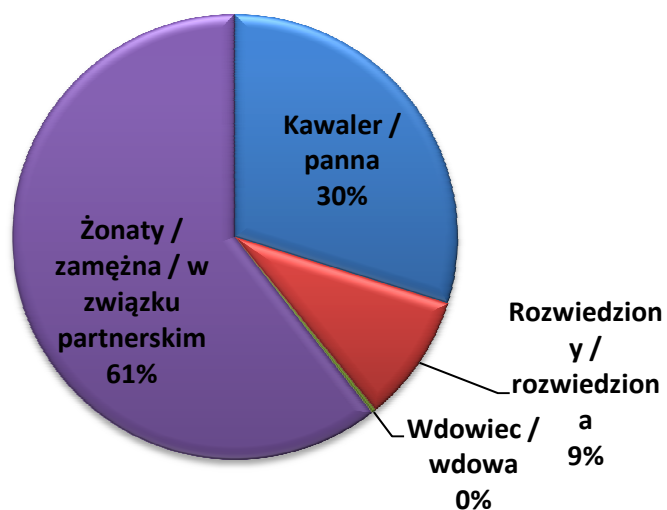
Ośmiu na dziesięciu badanych deklaruje miasto jako stałe miejsce zameldowania. Najwięcej - 28% ankietowanych pochodzi z dużych miast, czyli liczących powyżej 250 tys. mieszkańców. Około jedna piąta respondentów z miast o wielkości od 50 do 250 tys. mieszkańców. Najmniejsze miasta (do 25 tys. mieszkańców) są stałym miejscem zamieszkania dla 12% badanych. Szczegółowe dane zamieszczono na wykresie nr 9.

Wyk. 9. Rozkład próby badawczej z podziałem na miejsce stałego zameldowania



Źródło: opracowanie własne.

Wyk. 10. Rozkład próby badawczej z podziałem na stan cywilny



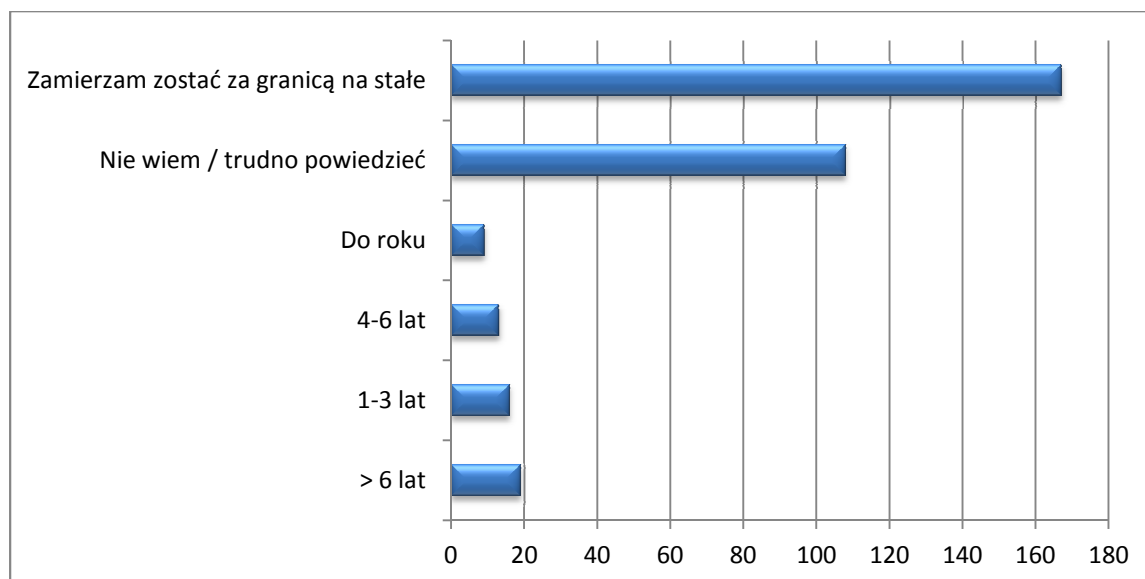
Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej, bo aż 61% biorących udział w badaniu respondentów, wskazuje swój stan cywilny na: żonaty/zamężna lub znajduje się w związku partnerskim. Prawie jedna trzecia to kawalerowie/panny. Resztę stanowią osoby rozwiedzione i jeden wdowiec/wdowa.

3.4. Wyniki badania

Około połowa badanych wyraża chęć zostania za granicą na stałe. Prawie jedna trzecia respondentów nie jest jeszcze zdecydowana i nie wie jak długo zamierza pozostać na emigracji. Około 5,7% respondentów zamierza pozostać za granicą więcej niż 6 lat. Tylko 2,7% badanych chce pozostać za granicą do roku. Szczegółowe wyniki zamieszczono na wykresie nr 11.

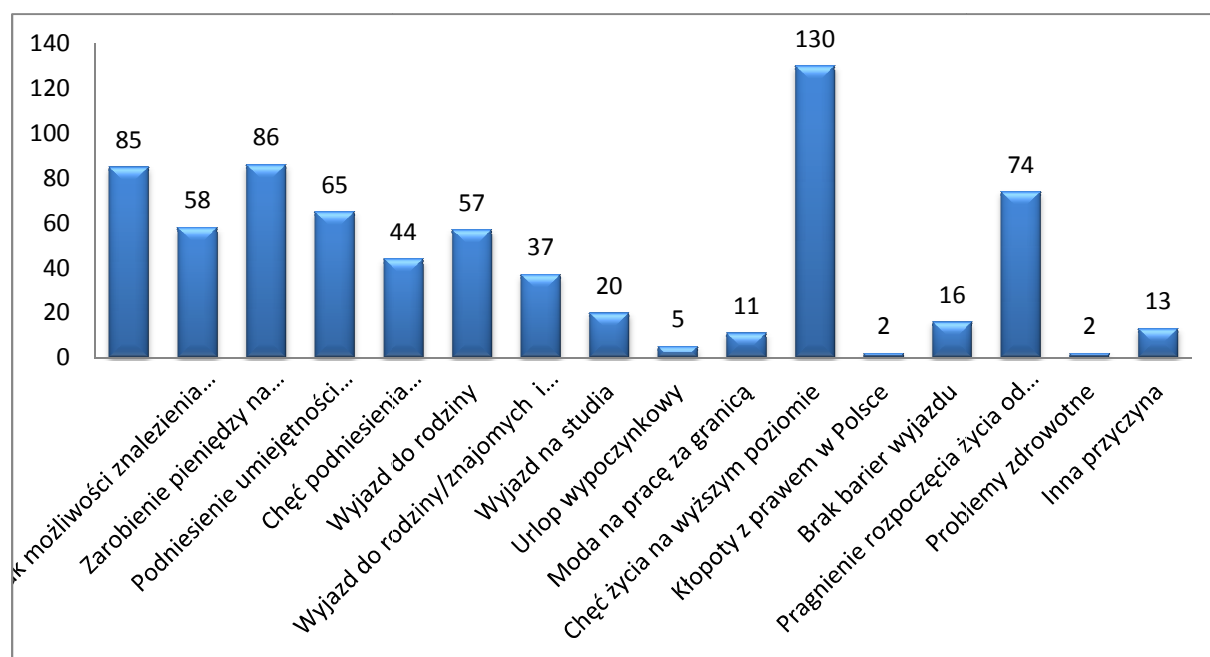
Wyk. 11. Planowany czas pozostania na emigracji przez respondentów



Źródło: opracowanie własne.

Dla niespełna 40% respondentów główną przyczyną wyjazdu do Anglii była chęć życia na wyższym poziomie. Około jedna czwarta wyjechała z powodu braku możliwości znalezienia satysfakcjonującej pracy, podobna ilość badanych (25,9%) wyjechała na emigrację do Wielkiej Brytanii w celu zarobienia pieniędzy na określony cel (np. samochód, dom, spłata kredytu itp.). Jako powody emigracji ankietowani najrzadziej wskazywali problemy zdrowotne i kłopoty z prawem w Polsce. Szczegółowe wyniki zamieszczono na wykresie nr 12. Innymi przyczynami emigracji na Wyspy wymienianymi przez respondentów były: ciekawość nowego miejsca, miłość, możliwość lepszego życiowego startu dla dziecka, zarobki w Polsce, chęć przygody oraz chęć życia w normalnym kraju.

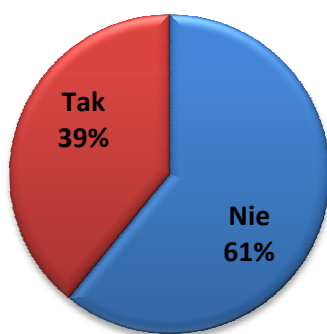
Wyk. 12. Główne przyczyny wyjazdu do Wielkiej Brytanii



Źródło: opracowanie własne.

Dla niespełna 40% respondentów początkowy cel wyjazdu do Anglii, z biegiem czasu, uległ zmianie.

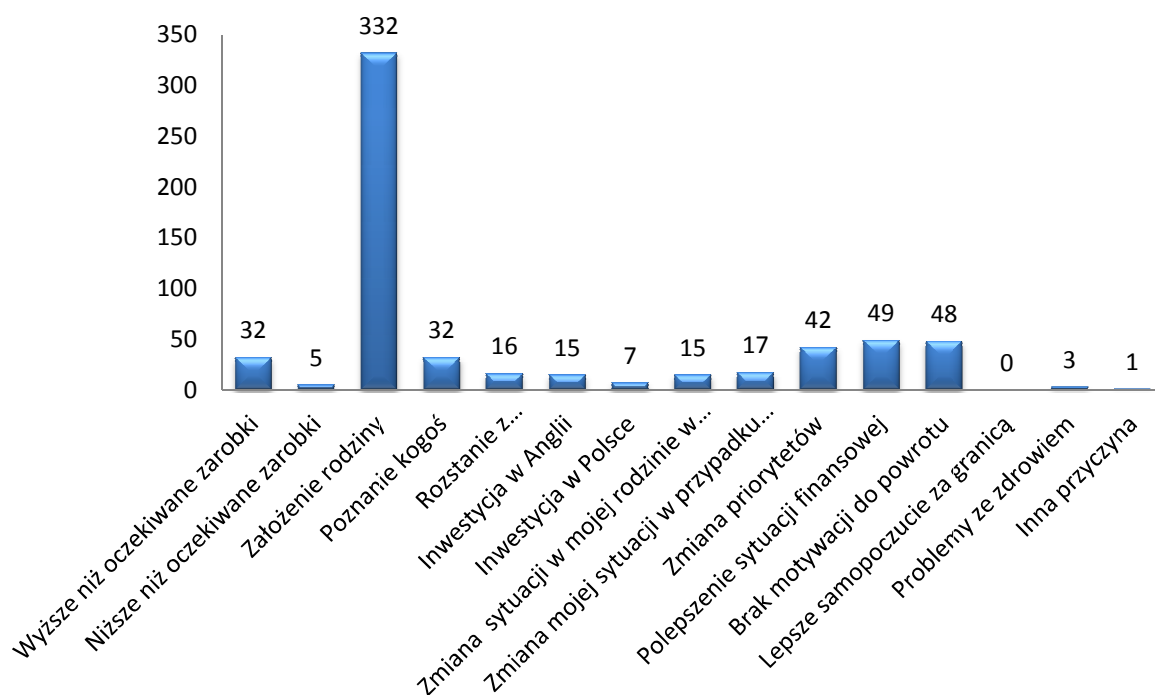
Wyk. 13. Czy początkowy cel Pana/Pani wyjazdu do Wielkiej Brytanii uległ z czasem zmianie?



Źródło: opracowanie własne.

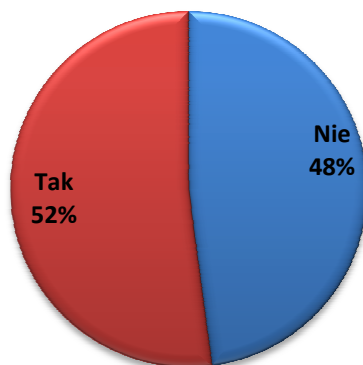
Wśród respondentów dominującą odpowiedzią na pytanie o przyczynę zmiany ich celu wyjazdu była odpowiedź: założenie rodziny. Inne wskazywane przyczyny to: zmiana priorytetów, polepszenie sytuacji finansowej, a także brak motywacji do powrotu. Szczegółowe wyniki zamieszczono na wykresie nr 14.

Wyk. 14. Przyczyny zmiany celu wyjazdu



Źródło: opracowanie własne.

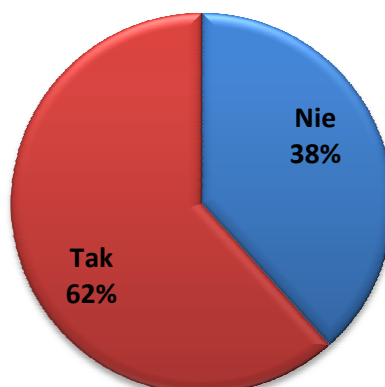
Wyk. 15. Czy przed przyjazdem do Wielkiej Brytanii zakładał/a Pan/Pani czas swojego pobytu?



Źródło: opracowanie własne.

Większość respondentów przed wyjazdem do Anglii zakładała wcześniej jak długo może potrwać ich pobyt na emigracji. Dla większości także (62%), czas pobytu uległ wydłużeniu.

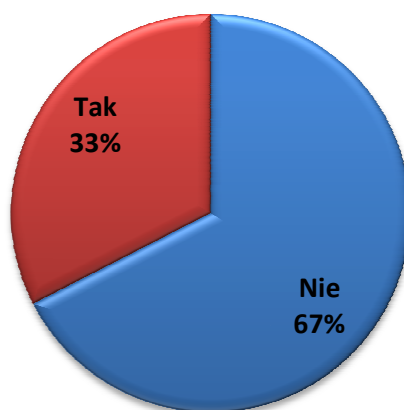
Wyk. 16. Czy założony czas pobytu uległ wydłużeniu?



Źródło: opracowanie własne.

Jeśli chodzi natomiast o transfer zarobionych pieniędzy w Anglii, tylko jedna trzecia respondentów podaje, iż zarobione pieniądze przesyła do rodziny w Polsce (wykres nr 17.)

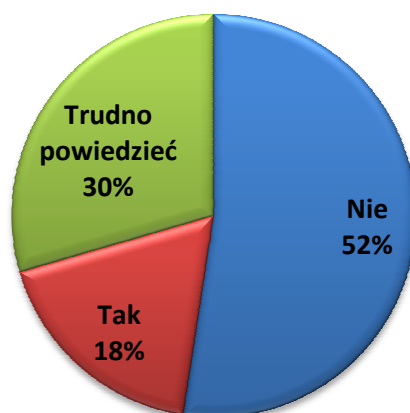
Wyk. 17. Czy zarobione pieniądze (lub ich część) przesyła Pan/Pani do rodziny w Polsce?



Źródło: Opracowanie własne.

Ponad połowa badanych (52%), przed wyjazdem za granicę, była niezadowolona z warunków życia w Polsce. Dla prawie jednej trzeciej było ciężko się do tego ustosunkować. Szczegółowe wyniki zamieszczono na wykresie nr 18.

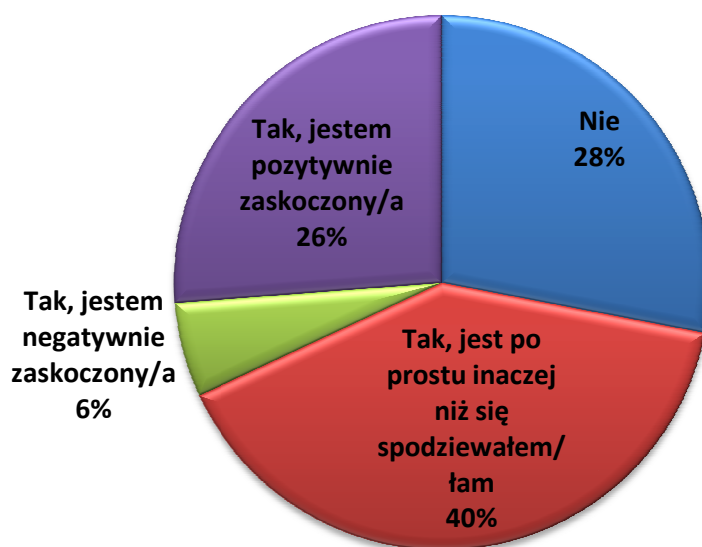
Wyk. 18. Czy przed wyjazdem za granicę był/a Pan/Pani zadowolony/a z warunków życia w Polsce?



Źródło: opracowanie własne.

Większość respondentów twierdzi, iż życie na emigracji odbiega od tego, czego się spodziewali (wykres nr 19.). Największy odsetek uważa, że jest po prostu inaczej niż się spodziewało. Około jedna czwarta jest pozytywnie zaskoczona. Tylko nieliczni (6% badanych) są negatywnie zaskoczeni rzeczywistym stanem życia na emigracji.

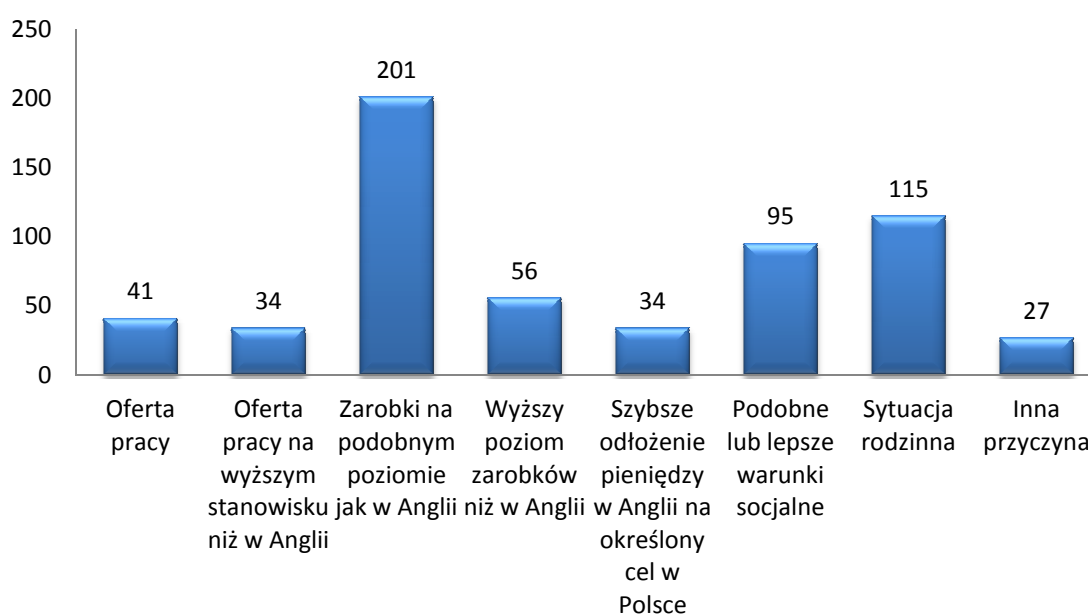
Wyk. 19. Czy sposób w jaki sobie Pan/Pani wyobrażał/a życie na emigracji odbiega od stanu rzeczywistego?



Źródło: opracowanie własne.

Około 60% badanych do szybszego powrotu do Polski przekonałyby zarobki na podobnym poziomie jak w Wielkiej Brytanii. W przypadku jednej trzeciej respondentów mogłaby o tym zdecydować sytuacja rodzinna. Dla 28,6% osób biorących udział w badaniu przyczyną, która miałaby wpłynąć na ich szybszy powrót do Polski to zmiana warunków socjalnych w Polsce na podobne lub lepsze od tych w Wielkiej Brytanii. Szczegółowe wyniki przedstawiono na wykresie nr 20. Jako inne przyczyny respondenci podawali najczęściej, że nic nie jest w stanie skłonić ich do szybszego powrotu, poza tym wskazywano: możliwość samorealizacji, zmianę sposobu rządzenia krajem i zmianę mentalności Polaków.

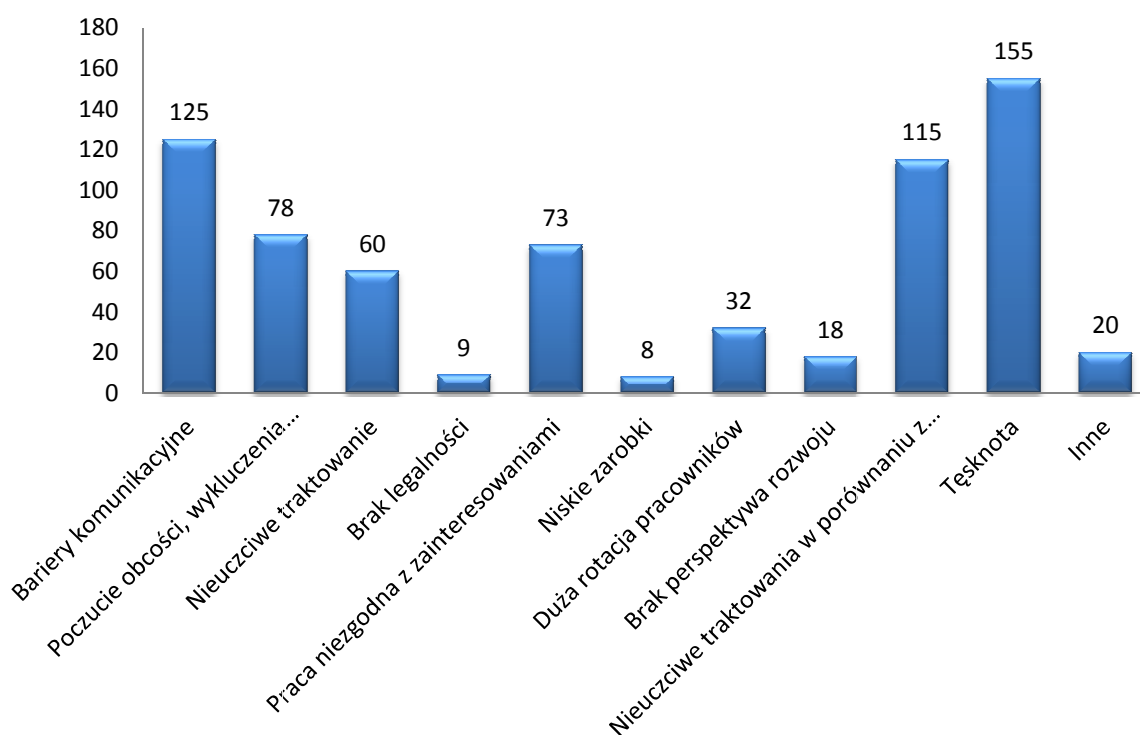
Wyk. 20. Przyczyny, które skłoniłyby respondentów do szybszego powrotu do Polski



Źródło: opracowanie własne.

Jako główną wadę pracy za granicą, respondenci najczęściej wskazywali tęsknotę (46,7%). Równie często wskazywano bariery komunikacyjne (37,7%) i nieuczciwe traktowanie w porównaniu z pracownikami będącymi obywatelami danego kraju (34,6%). Szczegółowe wyniki zamieszczono na wykresie nr 21. Jako inne wady wskazywano najczęściej że nie ma żadnych przeszkód czy barier, a także lenistwo i poczucie obcości.

Wyk. 21. Wady pracy za granicą



Źródło: opracowanie własne.

Jednym z bardziej złożonych pytań zadanych respondentom była ocena wyjazdu za granicę, która została podzielona na 9 czynników, z czego najwyżej ocenianymi były warunki socjalne (średnia ocena 4,32) i życie osobiste (4,30), najgorzej oceniono zadowolenie z życia społecznego (3,99), a także czas wolny (4,04). Szczegółowe wyniki zamieszczono w tabeli nr 7. Rozkład przyznawania poszczególnych ocen przez respondentów został przedstawiony na wykresie nr 22.

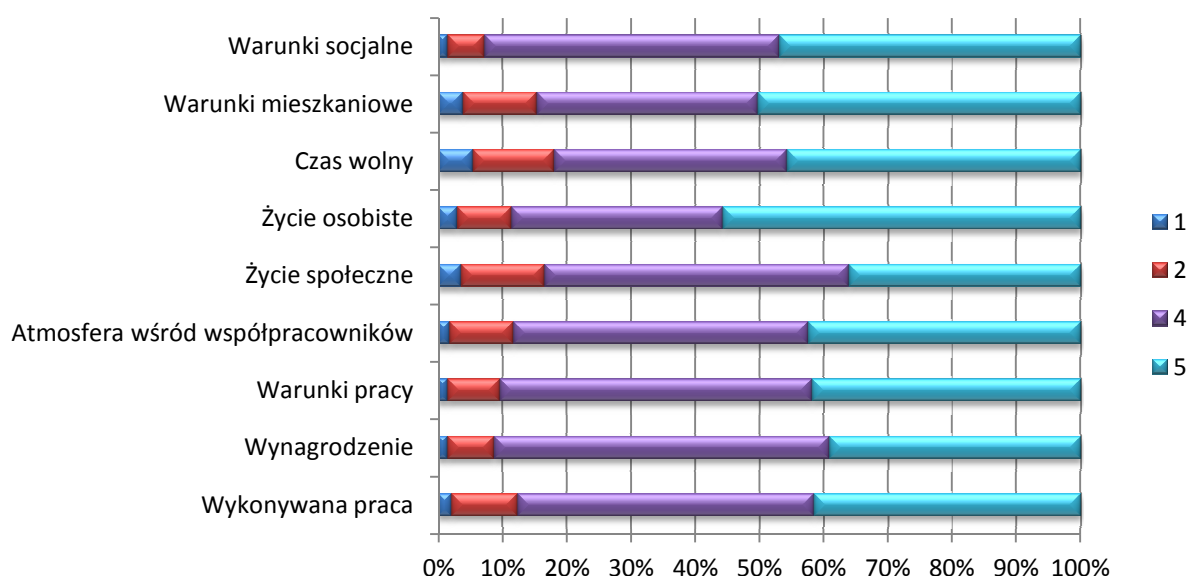
Tab. 7. Ogólna ocena czynników – zadowolenie z wyjazdu

Czynniki	Średnia	Odchylenie standardowe	Mediana
Wykonywana praca	4,15	1,00	4,00
Wynagrodzenie	4,20	0,88	4,00
Warunki pracy	4,21	0,92	4,00
Atmosfera wśród współpracowników	4,17	0,98	4,00
Życie społeczne	3,99	1,10	4,00
Życie osobiste	4,30	1,04	5,00
Czas wolny	4,04	1,21	4,00

Warunki mieszkaniowe	4,16	1,14	5,00
Warunki socjalne	4,31	0,86	4,00

Źródło: opracowanie własne.

Wyk. 22. Rozkład ocen poszczególnych czynników zadowolenia



Źródło: opracowanie własne.

3.5. Analiza zależności i różnic

W celu spostrzeżenia zależności pomiędzy badanymi zmiennymi wykorzystano test niezależności chi-kwadrat, którego hipoteza zerowa mówi o niezależności pomiędzy badanymi zmiennymi, a hipoteza alternatywna o zależności pomiędzy badanymi zmiennymi. W przypadku istotności mniejszej niż 0,05 dla statystyki testowej tego testu, odrzucamy H_0 i przyjmujemy H_1 .

Badając poszczególne zmienne znaleziono istotną statystycznie zależność pomiędzy płcią, a tym czy respondenci wysyłają pieniądze zarobione w Wielkiej Brytanii rodzinie mieszkającej w Polsce. Należy stwierdzić, że mężczyźni częściej wysyłają pieniądze swojej rodzinie niż kobiety. Szczegółowe dane zamieszczono w tabeli nr 8.

Tab. 8. Przesyłanie pieniędzy rodzinie w Polsce, a płeć

Pytanie 7	Płeć		Ogółem
	Kobieta	Mężczyzna	
Tak	28,2%	45,2%	32,5%
Nie	71,8%	54,8%	67,5%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-kwadrat Pearsona		Wartość	Poziom istotności
		8,27	0,00

Źródło: opracowanie własne.

Wśród odpowiedzi na temat zadowolenia respondentów z poziomu życia w Polsce, przed wyjazdem do Anglii i ich wykształceniem, na podstawie testu chi-kwadrat zauważono istotne statystycznie zależności. Test bowiem wskazał, że im wyższy poziom wykształcenia ankietowanych, tym częściej byli oni zadowoleni z warunków życia w Polsce przed wyjazdem. Szczegółowe dane prezentuje tabela nr 9.

Tab. 9. Poziom wykształcenia respondentów, a zadowolenie z warunków życia w Polsce przed wyjazdem

Pytanie 8	Wykształcenie						Ogółem
	Podstawowe	Gimnazjalne	Zawodowe	Średnie	Wyższe licencjackie/inżynierskie	Wyższe magisterskie	
Tak	100,0%	50,0%	11,4%	9,9%	20,0%	34,3%	18,1%
Nie		25,0%	62,9%	55,3%	55,7%	40,0%	52,4%
Trudno powiedzieć		25,0%	25,7%	34,9%	24,3%	25,7%	29,5%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-kwadrat Pearsona			Wartość			Istotność	
			30,04			0,00	

Źródło: opracowanie własne.

Badając zmienne wykorzystano także korelacje, a dokładniej korelację Spearmana, która jest nieparametrycznym odpowiednikiem korelacji Pearsona. Gdy poziom istotności wartości korelacji znajdował się na poziomie niższym niż 0,05, to taka korelacja była istotna statystycznie.

Tab. 10. Miejsce zamieszkania, a fakt czy początkowy cel wyjazdu uległ zmianie po czasie

Pytanie 3.	Miejsce stałego zameldowania					Ogółem
	Wieś	Miasto <25 tys.	Miasto 25 - 50 tys.	Miasto 50 -250 tys.	Miasto >250 tys.	
Tak	48,4%	46,2%	42,1%	35,4%	31,2%	39,2%
Nie	51,6%	53,8%	57,9%	64,6%	68,8%	60,8%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Korelacja Spearmana			Wartość		Istotność	
			0,14		0,01	

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku miejsca zamieszkania i faktu czy początkowy cel wyjazdu uległ zmianie po czasie spędzonym na emigracji, okazało się że występuje istotna statystycznie zależność liniowa dodatnia słaba. Wraz ze wzrostem miasta (stałego miejsca zamieszkania), w przypadku większego odsetka respondentów cel nie ulegał zmianie. Szczegółowe dane zamieszczono w tabeli nr 10.

Na podstawie poziomu istotności korelacji Spearmana (0,04) należy stwierdzić, że występuje istotna statystycznie zależność pomiędzy wiekiem respondenta, a tym czy przed wyjazdem na emigrację planował długość swojego pobytu. Jest to zależność liniowa dodatnia – słaba, wraz ze wzrostem wieku rośnie częstość wskazywania, że dany respondent nie planował czasu swojego pobytu.

Tab. 11. Wiek, a fakt czy respondent przed przyjazdem do Wielkiej Brytanii zakładał czas swojego pobytu

Pytanie 5.	Wiek						Ogółem
	Do 18 roku życia	19 - 30 lat	31 - 40 lat	41 - 50 lat	51 - 60 lat	powyżej 60 roku życia	
Tak	50,0%	56,2%	53,7%	37,5%	30,0%		52,1%
Nie	50,0%	43,8%	46,3%	62,5%	70,0%	100,0%	47,9%

Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Korelacja Spearmana			Wartość			Istotność	
			0,12			0,04	

Źródło: opracowanie własne.

Analizując fakt przysyłania (lub nie) przez respondentów pieniędzy zarobionych na emigracji rodzinie w Polsce, zauważono istotną statystycznie zależność liniową, ujemną słabą, pomiędzy pytaniem nr 7., a płcią. Mniejszy odsetek respondentów - kobiety, twierdzi, że nie przysyła pieniędzy rodzinie w Polsce. Szczegółowe dane zawarto w tabeli nr 12.

Tab. 12. Płeć, a przysyłanie pieniędzy rodzinie w Polsce

Pytanie 7	Płeć		Ogółem
	Kobieta	Mężczyzna	
Tak	28,2%	45,2%	32,5%
Nie	71,8%	54,8%	67,5%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%
Korelacja Spearmana		Wartość	Istotność
		-0,16	0,00

Źródło: opracowanie własne.

Badając zależności pomiędzy poziomem wykształcenia, okazało się, że istnieje istotna zależność z pytaniem 8., mówiącym o zadowoleniu z warunków życia w Polsce, przed wyjazdem respondenta na emigrację. Występuje tutaj zależność ujemna, słaba – wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia maleje niezadowolenie z poziomu życia w Polsce przed wyjazdem. Szczegółowe dane zawarto w tabeli nr 13.

Tab. 13. Poziom wykształcenia, a zadowolenie z warunków życia w Polsce przed wyjazdem

Pytanie 8.	Wykształcenie						Ogółem
	Podstawowe	Gimnazjalne	Zawodowe	Średnie	Wyższe licencjackie/inżynierskie	Wyższe magisterskie	
Tak	100,0%	50,0%	11,4%	9,9%	20,0%	34,3%	18,1%
Nie		25,0%	62,9%	55,3%	55,7%	40,0%	52,4%
Trudno powiedzieć		25,0%	25,7%	34,9%	24,3%	25,7%	29,5%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Korelacja Spearmana	Wartość	Istotność
	-0,14	0,01

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie przeprowadzonego testu Manna-Whitneya należy stwierdzić, że występują istotne statystycznie różnice na poziomie oceny warunków mieszkaniowych przez respondentów posiadających wykształcenie średnie i tych z wykształceniem wyższym magisterskim (poziom istotności dla statystyki Manna-Whitneya mniejszy od 0,05). Należy zauważyć, że osoby legitymujące się wykształceniem o wyższym poziomie niżej oceniają warunki mieszkaniowe w Anglii. Wyniki zawarto w tabeli nr 14.

Tab. 14. Zróżnicowanie oceny warunków mieszkaniowych pod względem wykształcenia średniego i wyższego magisterskiego

Warunki mieszkaniowe				
Wykształcenie	Średnia	Odchylenie standardowe	U Manna-Whitneya	Istotność
Średnie	4,24	1,066	4386	0,021976
Wyższe magisterskie	3,89	1,234		

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 15. Zróżnicowanie pomiędzy miejscem stałego zameldowania (wieś – miasto <25 tys.), a oceną wybranych czynników życia za granicą

Miejsce stałego zameldowania		Wykonywana praca	Wynagrodzenie	Życie społeczne
Wieś	Średnia	4,27	4,28	4,08
	Odchylenie standardowe	1,027	,881	1,013
Miasto <25 tys.	Średnia	3,77	3,87	3,62
	Odchylenie standardowe	1,202	1,056	1,290
U Manna-Whitneya		899,500	948,000	977,500
Istotność		0,010	0,025	0,044

Źródło: opracowanie własne.

Analizując zróżnicowanie pomiędzy oceną przez respondentów czynników życia w Anglii, okazało się, że występują istotne statystycznie różnice na poziomie stałego miejsca zamieszkania (istotność dla testu Manna-Whitneya na poziomie niższym od 0,05). Okazało się, że w przypadku oceny: wykonywanej pracy za granicą, wynagrodzenia i życia społecznego w Anglii, respondenci zameldowani na stałe na wsi dużo lepiej oceniali te czynniki, niż osoby zameldowane na stałe w miastach do 25 tysięcy mieszkańców. Szczegółowe wyniki zamieszczono w tabeli nr 15.

Na podstawie przeprowadzonego testu Manna-Whitneya okazało się, że występują istotne różnice w ocenie czynników życia w Anglii na poziomie miejsca stałego zameldowania (poziom istotności mniejszy od 0,05). Okazało się, że respondenci zameldowani na stałe w miastach do 25 tysięcy dużo niżej oceniają: wykonywaną pracę, wynagrodzenie, życie społeczne, w porównaniu do osób na stałe zameldowanych w miastach od 25 – 50 tysięcy mieszkańców. Szczegółowe wyniki zawarto w tabeli nr 16.

Tab. 16. Zróżnicowanie pomiędzy miejscem stałego zameldowania (miasto 25 tys. – miasto 25 – 50 tys.), a oceną wybranych czynników życia za granicą

Miejsce stałego zameldowania		Wykonywana praca	Wynagrodzenie	Życie społeczne
Miasto <25 tys.	Średnia	3,77	3,87	3,62
	Odchylenie standardowe	1,20	1,06	1,29
Miasto 25 - 50 tys.	Średnia	4,26	4,32	3,95
	Odchylenie standardowe	0,79	0,66	1,11
U Manna-Whitneya		864,00	873,00	821,00
Istotność		0,04	0,04	0,02

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 17. Zróżnicowanie, w ocenie życia osobistego respondentów pracujących w Wielkiej Brytanii, poprzez płeć

Płeć		Życie osobiste
Kobieta	Średnia	4,37

	Odchylenie standardowe	0,99
Mężczyzna	Średnia	4,08
	Odchylenie standardowe	1,14
Ogółem	Średnia	4,30
	Odchylenie standardowe	1,04
Chi-kwadrat (dla testu Kruskala-Wallisa)		6,33
Istotność		0,01

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie przeprowadzonego testu Kruskala-Wallisa (poziom istotności mniejszy od 0,05) okazało się, że występują istotne statystycznie różnice w ocenie życia osobistego na terenie Wielkiej Brytanii, w zależności od płci. Jak widać w tabeli nr 17., gdzie przedstawiono szczegółowe wyniki, kobiety na obczyźnie lepiej oceniają życie osobiste od mężczyzn.

Analizując czynniki życia w Wielkiej Brytanii oceniane przez respondentów, okazało się, że pod względem wieku występują istotne statystycznie różnice (poziom istotności dla statystyki Kruskala-Wallisa mniejszy od 0,05). Należy zauważyć, że osoby w wieku 19 – 30 lat, 41 – 50 lat i powyżej 60 roku życia, dużo wyżej oceniają życie społeczne w Anglii, niż osoby z pozostałych kategorii wiekowych. Szczegółowe wyniki zawarto w tabeli nr 18.

Tab. 18. Zróznicowanie w ocenie życia społecznego za granicą pod względem wieku

Wiek		Życie społeczne
Do 18 roku życia	Średnia	3,50
	Odchylenie standardowe	2,12
19 - 30 lat	Średnia	4,10
	Odchylenie standardowe	1,07
31 - 40 lat	Średnia	3,90
	Odchylenie standardowe	1,06
41 - 50 lat	Średnia	4,09
	Odchylenie standardowe	1,20

51 - 60 lat	Średnia	3,00
	Odchylenie standardowe	1,33
powyżej 60 roku życia	Średnia	4,33
	Odchylenie standardowe	0,58
Ogółem	Średnia	3,99
	Odchylenie standardowe	1,10
Chi-kwadrat (dla testu Kruskala-Wallisa)		12,98
Istotność		0,02

Źródło: opracowanie własne.

Analizując różnice pomiędzy zmiennymi, w przypadku oceny życia osobistego, okazało się, że na poziomie stanu cywilnego występują istotne statystycznie różnice (poziom istotności dla testu Kruskala-Wallisa jest mniejszy od 0,05). W wyniku przeprowadzonej analizy należy stwierdzić, że osoby będące w związku partnerskim/żonate/zamężne, dużo lepiej oceniają życie osobiste w Anglii, w porównaniu do osób z innym stanem cywilnym. Szczegółowe wyniki zaprezentowano w tabeli nr 19.

Tab. 19. Zróżnicowanie w ocenie życia osobistego za granicą na poziomie stanu cywilnego

Stan cywilny		Życie osobiste
Żonaty/zamężna/ w stałym związku partnerskim	Średnia	4,52
	Odchylenie standardowe	0,74
Rozwiedziony/rozwiedziona	Średnia	3,94
	Odchylenie standardowe	1,46
Wdowiec/wdowa	Średnia	4,00
	Odchylenie standardowe	0
Kawaler/panna	Średnia	3,97
	Odchylenie standardowe	1,27
Ogółem	Średnia	4,30
	Odchylenie standardowe	1,04
Chi-kwadrat (dla testu Kruskala-Wallisa)		12,13
Istotność		0,01

Źródło: opracowanie własne.

Zakończenie

Trudnym zadaniem dla badacza jest określenie, jaką typologią emigrantów można się posłużyć, aby scharakteryzować Polaków obecnie przebywających w Wielkiej Brytanii. Przeprowadzone wśród nich badanie w ramach ów pracy umożliwiło wytypowanie postaw i opinii, w szczególności tych związanych z powrotem do kraju ojczystego. Warto jednak podkreślić, iż uzyskane wyniki nie mogą być źródłem do obrazowania stosunku do powrotu całej populacji polskich emigrantów, jednak mogą w pewien sposób nakreślić występujące wśród przebadanej grupy Polaków tendencje. Do wyników przeprowadzonych badań należy podchodzić ostrożnie, ponieważ zarysowane deklaracje, plany, intencje migrantów czy też ich wyobrażenia o powrocie z wyjazdu migracyjnego są wyłącznie orientacyjnym odniesieniem do polskich emigrantów w Wielkiej Brytanii. Jedni opuścili kraj, aby podjąć się nowej pracy, inni w celu rozpoczęcia życia na nowo, jeszcze inni pojechali do swoich krewnych, ale tak naprawdę ciężko jest dokładnie określić wszystkie powody i przesłanki dla których znaczna liczba Polaków żyje w dzisiejszych czasach na obczyźnie. Ponadto, wybierane przez opuszczających kraj kierunki geograficzne także uległy zróżnicowaniu, przy czym warto zwrócić uwagę na fakt, iż od przystąpienia Polski do Wspólnoty Europejskiej jednym z państw, w których kluczową rolę odegrali polscy imigranci stała się Wielka Brytania.

W większości uzyskane poprzez przeprowadzone badanie odpowiedzi przedstawiają zmierzanie migrantów w kierunku przedłużenia pobytu czy też rysują bierną postawę w stosunku do powrotu do ojczyzny. Najwięcej respondentów wskazało, iż do powrotu do kraju skłoniłaby ich sytuacja rodzinna. Ponadto, według badanych to zarobki na podobnym poziomie jak w Wielkiej Brytanii mogłyby także przyciągnąć ich sporą część do powrotu, co zaspokoiłoby ich potrzebę stabilizacji finansowej. Jak wskazali badani - w większości to nie zarobienie pieniędzy na określony cel, ale chęć życia na wyższym poziomie, mimo, że na obczyźnie, wpłynęła na ich wyjazd za granicę. Z osób, które wyjechały 40% twierdzi, iż życie na emigracji wydawało im się inne niż zakładali przed wyjazdem, a 26% jest pozytywnie zaskoczona. Ponadto, ponad połowa osób biorących udział w badaniu zadeklarowała, że zakładała czas swojego pobytu, z czego dla ponad dla 60% osób ów czas się wydłużył. Można domniemywać, iż zmienił się ich stosunek w związku z powrotem z emigracji, życie za granicą bowiem w ocenie respondentów przynosi więcej perspektyw niż powrót do Polski. Co łatwo przewidzieć, jako główną wadę pracy za granicą była wskazywana tęsknota za krajem.

Ciekawym faktem może być również rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące transferowania zarobionych pieniędzy do Polski. Okazało się, że jedynie 33% respondentów

przesyła część zarobionych pieniędzy do kraju, przy czym częściej nadal wysyłają mężczyźni. Wykonane w ramach ów pracy testy statystyczne również potwierdziły tę zależność. Polscy emigranci w Wielkiej Brytanii poddani badaniu najbardziej chwalą sobie warunki socjalne, na drugim miejscu zadowoleni są także z życia osobistego – tak wynika z oceny poszczególnych czynników przez respondentów. Najmniejszą ocenę uzyskało życie społeczne.

Jedną z bardziej interesujących zależności, które udało się wytypować za pomocą wystosowanych badań jest powiązanie miejsca zamieszkania z faktem czy początkowy cel wyjazdu emigracyjnego uległ zmianie. Należy tutaj zwrócić uwagę na fakt, iż regiony o mniejszej urbanizacji mają wyższy potencjał migracyjny. Okazuje się, iż osoby z mniejszych miejscowości częściej zmieniały cel swojego wyjazdu niż mieszkający w większych miastach. Inną zależnością, na którą warto również zwrócić uwagę jest ocena przez osoby ze wsi i miast do 25 tys. mieszkańców wykonywanej pracy za granicą, wynagrodzenia i życia społecznego w Anglii. Otóż, respondenci zameldowani na stałe na wsi dużo lepiej oceniali te czynniki, niż osoby zameldowane na stałe w małych miastach. Może to być związane z mniejszymi perspektywami rozwoju i zarobku dla osób pochodzących ze wsi, które, będąc na emigracji, zmieniły swoje dotychczasowe cele pobytu emigracyjnego, a w większości przypadków zdecydowały się na jego przedłużenie. Co ciekawe, im respondent był starszy, tym mniej planował czas wyjazdu na emigrację. Jeśli chodzi natomiast o charakterystykę życia osobistego na obczyźnie, osoby w związkach wyżej oceniają życie na emigracji niż osoby o innym stanie cywilnym. Ponadto, to kobiety są bardziej zadowolone z emigracyjnego życia osobistego niż mężczyźni. Wpływ na taki rozkład odpowiedzi mogą mieć np. większe możliwości rozwoju, samorealizacji, awansu dla kobiet za granicą w porównaniu z krajem ojczystym. W Wielkiej Brytanii bowiem, zgodnie z kulturą kobiety nie są tak bardzo utożsamiane z prowadzeniem domu jak w Polsce.

Analizując odpowiedzi migrantów na podstawie przeprowadzonych badań, można wytypować ich trzy typy:

- migrant czasowy (do 6 lat);
- migrant zdecydowany na stałe pozostanie za granicą;
- migrant niezdecydowany.

Oczywiście, stosunek polskich emigrantów do powrotu do kraju musi być rozważany głównie z perspektywy atrakcyjności ów powrotu dla migranta. W tym zakresie będzie występował zarówno szereg czynników zniechęcających, jak i zachęcających. Co ciekawe, z przeprowadzonych badań i testów wynika, iż osoby bardziej wykształcone częściej były

zadowolone z warunków panujących w Polsce przed swoim wyjazdem od osób mniej wykształconych. Zniechęcać do powrotu do kraju będzie brak możliwości znalezienia satysfakcjonującej pracy dla emigranta, zarówno pod kątem finansowym, jak i pod kątem samorealizacji. Zachęcać do powrotu do kraju mogą natomiast występujące bariery komunikacyjne na emigracji czy też nieuczciwe traktowanie w porównaniu z pracownikami będącymi obywatelami danego kraju – takie odpowiedzi były najczęściej udzielane przez respondentów. Ponadto, badani zadeklarowali chęć powrotu do Polski w przypadku zarobków na podobnym poziomie jak w Wielkiej Brytanii czy też ze względu na sytuację rodzinną. Na bierne podejście Polaków do powrotu z Wielkiej Brytanii miało wpływ polepszenie ich sytuacji finansowej na obczyźnie, brak motywacji do powrotu, zmiana priorytetów, wyższe niż oczekiwane zarobki czy też założenie rodziny podczas wyjazdu emigracyjnego. Inną kwestią, podkreśloną także przez respondentów stały się warunki socjalne w Wielkiej Brytanii. 16% ankietowanych uznało, że w przypadku wystąpienia podobnego lub lepszego zaplecza opieki socjalnej, byliby skłonni do powrotu do Polski.

Decyzja o powrocie polskich emigrantów z Wielkiej Brytanii do ojczyzny nie jest dla nich łatwa. Wyrażają oni szereg opinii dotyczących ich stosunku do opuszczenia kraju emigracji. Po przeprowadzonych badaniach można stwierdzić, iż głównym czynnikiem, który jest najbardziej uzasadniony dla emigrantów, jeśli chodzi o powrót czy też pozostanie na emigracji, jest czynnik ekonomiczny. Należy pamiętać jednak, że skończyła się era typowej, tradycyjnej emigracji zarobkowej. Obecne przepływy migracyjne są dynamiczne, trudne do scharakteryzowania czy też przewidzenia, a przez to niezwykle ciekawe.

Spis rysunków

Rys. 1. Klasyfikacja migracji ze względu na czas jej trwania	6
Rys. 2. Sytuacja w kraju przy braku migracji zasobów pracy	16
Rys. 3. Sytuacja w kraju z migracją zasobów pracy	17

Spis tabel

Tab. 1. Czynniki migracji.....	14
Tab. 2. Dobrobyt w państwach przy wystąpieniu migracji siły roboczej.....	18
Tab. 3. Skutki migracji dla kraju emigracji i kraju imigracji.....	18
Tab. 4. Największe ruchy migracyjne do krajów europejskich.....	33
Tab. 5. Liczba użytkowników wybranych portali internetowych Polaków w Wielkiej Brytanii.....	45
Tab. 6. 12.Czy generalnie jest Pan/Pani zadowolony/a z decyzji o wyjeździe do pracy za granicę?.....	54
Tab. 7. Ogólna ocena czynników – zadowolenie z wyjazdu.....	65
Tab. 8. Przesyłanie pieniędzy rodzinie w Polsce, a płęć.....	67
Tab. 9. Poziom wykształcenia respondentów, a zadowolenie z warunków życia w Polsce przed wyjazdem.....	67
Tab. 10. Miejsce zamieszkania, a fakt czy początkowy cel wyjazdu uległ zmianie po czasie.....	68
Tab. 11. Wiek, a fakt czy respondent przed wyjazdem do Wielkiej Brytanii zakładał czas swojego pobytu.....	68
Tab. 12. Płęć, a przesyłanie pieniędzy rodzinie w Polsce.....	69
Tab. 13. Poziom wykształcenia, a zadowolenie z warunków życia w Polsce przed wyjazdem.....	69

Tab. 14. Zróźnicowanie oceny warunków mieszkaniowych pod względem wykształcenia średniego i wyższego magisterskiego.....	70
Tab. 15. Zróźnicowanie pomiędzy miejscem stałego zameldowania (wieś – miasto <25 tys.), a oceną wybranych czynników życia za granicą.....	70
Tab. 16. Zróźnicowanie pomiędzy miejscem stałego zameldowania (miasto 25 tys. – miasto 25 – 50 tys.), a oceną wybranych czynników życia za granicą.....	71
Tab. 17. Zróźnicowanie, w ocenie życia osobistego respondentów pracujących w Wielkiej Brytanii, poprzez płeć.....	71
Tab. 18. Zróźnicowanie w ocenie życia społecznego za granicą pod względem wieku.....	72
Tab. 19. Zróźnicowanie w ocenie życia osobistego za granicą na poziomie stanu cywilnego.....	73

Spis wykresów

Wyk.1. Przyczyny emigracji (ogółem) stan na 20 maj 2002 r.....	31
Wyk. 2. Liczba Polaków w wieku 15 lat i więcej w poszczególnych okresach wyjazdu przebywająca ponad 12 miesięcy za granicą.....	32
Wyk. 3. Dynamika emigrantów ogółem (emigracja z Polski na pobyt czasowy w tys.).....	39
Wyk. 4. Polscy emigranci w poszczególnych krajach Europy (emigracja z Polski na pobyt czasowy) w roku 2011.....	40
Wyk. 5. Narodowość aplikantów do WRS pomiędzy majem 2004 r., a czerwcem 2006 r.....	41
Wyk. 6. Rozkład próby badawczej z podziałem na płeć.....	56
Wyk. 7. Rozkład próby badawczej ze względu na wiek.....	56
Wyk. 8. Rozkład próby badawczej z podziałem na wykształcenie.....	57
Wyk. 9. Rozkład próby badawczej z podziałem na miejsce stałego zameldowania.....	58
Wyk. 10. Rozkład próby badawczej z podziałem na stan cywilny.....	58
Wyk. 11. Planowany czas pozostania na emigracji przez respondentów.....	59
Wyk. 12. Główne przyczyny wyjazdu do Wielkiej Brytanii.....	60

Wyk. 13. Czy początkowy cel Pana/Pani wyjazdu do Wielkiej Brytanii uległ z czasem zmianie?.....	60
Wyk. 14. Przyczyny zmiany celu wyjazdu.....	61
Wyk. 15. Czy przed przyjazdem do Wielkiej Brytanii zakładał/a Pan/Pani czas swojego pobytu?.....	61
Wyk. 16. Czy założony czas pobytu uległ wydłużeniu?.....	62
Wyk. 17. Czy zarobione pieniądze (lub ich część) przesyła Pan/Pani do rodziny w Polsce?..	62
Wyk. 18. Czy przed wyjazdem za granicę był/a Pan/Pani zadowolony/a z warunków życia w Polsce?.....	63
Wyk. 19. Czy sposób w jaki sobie Pan/Pani wyobrażał/a życie na emigracji odbiega od stanu rzeczywistego?.....	63
Wyk. 20. Przyczyny, które skłoniłyby respondentów do szybszego powrotu do Polski.....	64
Wyk. 21. Wady pracy za granicą.....	65
Wyk. 22. Rozkład ocen poszczególnych czynników zadowolenia.....	66

Spis literatury

1. Babbie, E. (2007). *Badania społeczne w praktyce*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN
2. Bailey, Boyle, P. (2004). Untying and Retying Family Migration In the New Europe [w:] *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30 (2)
3. Barwińska-Małajowicz, A., Puchalska, K. (2010). *Międzynarodowe przepływy kapitału i siły roboczej*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego
4. Biedka, B. (1995). *Osadnictwo polonijne w ośrodkach miejskich na północno-wschodnim wybrzeżu Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej* [w:] Zamojski, J.E. (red.) *Migracje i społeczeństwo. Zbiór Studiów*, Warszawa: Instytut Historii PAN
5. Bijak, J., Kicinger, A., Kupiszewski, M. (2004). *International migration scenarios for 27 European Countries 2002-2052*, CEMFR Working Paper 4/2004. Warszawa: Central European Forum for Migration Research (CEMFR)
6. Black, J. (2008). *Słownik ekonomii*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
7. Bożyk, P. (2008). *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne. Teoria i polityka*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne
8. Brzozowski, J., Szarucki, M. (2010). *Ekonomiczne skutki transferowania zarobków przez emigrantów* [w:] *Gospodarka Narodowa* nr 3/2010, Warszawa: Kolegium Analiz Ekonomicznych SGH
9. Burrell, K. (red.) (2009). *Polish migration to the UK in the 'New' European Union After 2004*, Farnham: Ashgate
10. Dietz, B. (2006). *Die Erwerbsbeteiligung der MOE – Migranten und ihre Integration in den Arbeitsmarkt* [w:] 15 Münchner Beschäftigungskonferenz Arbeitslosigkeit Und Arbeitsmigration: zwei Seiten des Münchner Arbeitsmarktes, Monachium
11. Duszczek, M., Wiśniewski, J. (2006). *Emigrować i wracać. Emigracje zarobkowe Polaków po 1 maja 2004 r.*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych
12. *Encyklopedia Popularna PWN* (1999), Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
13. Fihel, A., Kaczmarczyk, P., Stefańska, R. (2012). Recent Trends in International Migration in Poland, *Central and Eastern European Migration Review*, Vol. 1, No. 1
14. Frankfort-Nachmias, Ch., Nachmias, D. (2001) *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań: Zys i S-ka Wydawnictwo
15. Grabowska – Lusińska, I. (2012). Polish immigration puzzle in the light of visa Policy [w:] Lesińska, E., Matejko, M., Wasilewska, O. (red.) *Migrations from Eastern*

- European countries to the European Union in the context of visa Policy, Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego
16. Greń, J. (1976). Statystyka matematyczna modele i zadania, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
17. Hut, P., Żołądek, Ł. (2013). Repatriacja do Polski. Uwarunkowania prawne, adaptacja i kierunki zmian, Infos nr 11 (148), Warszawa: Biuro Analiz Sejmowych
18. Iglicka-Okólska, K., (1997). Uwarunkowania emigracji z Polski 1945–1990 [w:] Zamojski, J. E. (red.) Migracje Społeczeństwo. Zbiór Studiów 2, Warszawa: Instytut Historii PAN
19. Janowska, H. (1981). Emigracja zarobkowa z Polski 1918–1939, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Nauk
20. Jończy, R., Kubiciel, S. (2007). Nierejestrowana emigracja stała – emigracja zawieszona – jako element utrudniający diagnozy i analizy demograficzne, społeczne oraz gospodarcze w ujęciu regionalnym [w:] Krzysztof Malik (red.) Programowanie rozwoju regionu, Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski
21. Jończy, R. (2009). Nowa poakcesyjna emigracja z Polski – perspektywy i zagrożenia oraz możliwości przeciwdziałania (wnioski z badań przeprowadzonych na obszarze Śląska) [w:] Duszczyk, M., Lesińska, M. (red.) Współczesne migracje: dylematy Europy i Polski., Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski
22. Kaczmarczyk, P., Okólski, M. (2005). Migracje Specjalistów Wysokiej Klasy w Kontekście Członkostwa Polski w Unii Europejskiej, Warszawa: Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz i Strategii
23. Kaczmarczyk, P., Okólski, M. (red.) (2008). Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczania bezrobocia, Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami WNE UW
24. Kaczmarczyk, P. (2007). Współczesne migracje zagraniczne Polaków – skala, struktura oraz potencjalne skutki dla rynku pracy, Warszawa: Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych
25. Kaczmarczyk, P. (red.) (2008). Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne, Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego
26. Kersten, K. (1990). Narodziny systemu władzy. Polska 1943 – 1948, Poznań: Kantor Wydawniczy SAWW

27. Kłos, B. (2006). Migracja zarobkowa Polaków do krajów UE, Biuro Analiz Sejmowych nr 2, Warszawa: Infos
28. Krieger, H., Fernandez, E. (2006). Too much or too little long-distance mobility in Europe? EU policies to promote and restrict mobility, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions
29. Krugman, P.R., Obstfeld, M. (2007). Ekonomia międzynarodowa. Teoria i polityka, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
30. Lanz, S., Gullen, R. (2006). The Extent, Size and Characteristics of the Migrant Workforce in the Vale of Evesham, Redditch: Final Report, Mercia Research & Strategy
31. Liberska, B. (red.) (2002). Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne
32. Mansoor, A., Quillin, B. (2006). Migration and Remittances, Easter Europe and the former Soviet Union, Bank Światowy
33. Marek, E. (1997). Emigracja zarobkowa Polaków 1986-1995, [w:] J. E. Zamojski (red.) Migracje i społeczeństwo. Zbiór Studiów 2, Warszawa: Instytut Historii PAN.
34. Molle, W. (2000). Ekonomia integracji europejskiej. Teoria, praktyka i polityka, Gdańsk: Fundacja Gospodarcza NSZZ „Solidarność „
35. Munz, R. (2013). Demography and migration: an Outlook for the 21st Century, Policy Brief no. 4 , Washington: Migration Policy Institute
36. Nakonieczna, L. (2008). Ekonomiczne aspekty migracji międzynarodowej [w:] Firlit-Fesnak, G. (red.) Migracje międzynarodowe a modernizacja systemu politycznego i społecznego, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra
37. Nowa encyklopedia powszechna PWN. Tom 4 (1996), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
38. Orłowska, R. (2006). Migracje zasobów pracy w skali międzynarodowej [w:] E. Oziewicz (red.), Przemiany we współczesnej gospodarce, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne
39. Oziewicz, E. (red.) (2006). Przemiany we współczesnej gospodarce światowej, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne
40. Solska, J. (2007). Na walizkach [w:] „Polityka”, Warszawa
41. Sołdaczuk, J., Kamecki, Z., Bożyk, P. (1987). Międzynarodowe stosunki ekonomiczne. Teoria i polityka, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne

42. Spigelman, The depiction of Polish migrants in the United Kingdom by the British press after Poland's accession to the European Union [w:] *International Journal of Sociology* Vol. 33 No. 1/2 , Emerald 2013
43. Świerkocki, J. (2011). *Zarys ekonomii międzynarodowej*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne
44. Thomas, M. (2013). *The Effect of EU Accession on Internal Migration in Poland*, New York: Springer Science + Business Media
45. Traser, J. (2006). *Who's still afraid of EU enlargement*, Bruksela: ECAS
46. Wywiat, J. (2012). *Wprowadzenie do wnioskowania statystycznego*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego

Spis źródeł internetowych

1. <http://www.utalkmarketing.com/pages/Article.aspx?ArticleID=2812> (data odczytu: 03.06.2014)
2. <http://polemi.co.uk/> (data odczytu: 02.06.2014 r.)
3. <http://polacy.co.uk/> (data odczytu: 02.06.2014 r.)
4. <http://www.mojawyspa.co.uk/> (data odczytu: 02.06.2014 r.)

Spis innych źródeł

1. Główny Urząd Statystyczny (2003), *Migracje zagraniczne ludności 2002*, Narodowy Spis Powszechny, Warszawa
2. Główny Urząd Statystyczny (2013), *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004 – 2011*, Warszawa
3. Główny Urząd Statystyczny (2013), *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004 – 2012*, Warszawa
4. Główny Urząd Statystyczny (2012), *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2011*, Materiał na konferencję prasową w dniu 25 września 2012
5. Główny Urząd Statystyczny (2013), *Migracje Zagraniczne Ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Warszawa
6. HM Revenue & Customs and Department for Communities and Local Government (2006), *Accession Monitoring Report May 2004 – June 2006*, Home Office, Department for Work and Pensions
7. *International migration outlook 2013*, OECD 2013

8. Komisja Europejska (2006), Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Sprawozdanie z funkcjonowania ustaleń przejściowych określonych w Traktacie o przystąpieniu z 2003 r. (w okresie od dnia 1 maja 2004 r. do dnia 30 kwietnia 2006 r.), Bruksela
9. Komisja Europejska (2006), Raport Komisji Europejskiej w sprawie sytuacji na zachodnioeuropejskich rynkach pracy po 1 maja 2004 r.
10. Krajowy Punkt Kontaktowy Europejskiej Sieci Migracyjnej (2013), Raport dotyczący krajowych form udzielania cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa
11. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej (2006), Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w innych państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Szwajcarii oraz obywateli państw EOG w Polsce, Warszawa
12. Ośrodek Badań nad Migracjami Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytet Warszawski (2007), Metodologia badania migracji z Polski, Warszawa
13. Uniwersytet Warszawski (2006), Biuletyn Migracyjny nr 8/2006